

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE
EĞİTİM SİSTEMLERİNİN ROLÜ: TÜRKİYE,
GÜNEY KORE VE ALMANYA ÖRNEKLERİ**

MERVE BÜYÜKDERELİ ÖZCAN

2501111417

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET GÜLER

İstanbul-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MERVE BÜYÜKDERELİ ÖZCAN Numarası : 2501111417
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET GÜLER
Tez Savunma Tarihi : 24.06.2019 Saati : 15.00
Tez Başlığı : BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN ROLÜ: TÜRKİYE, GÜNEY KORE VE ALMANYA ÖRNEKLERİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. LEVENT ŞAHİN		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET GÜLER		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ BETÜL YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ABDURRAHMAN BENLİ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN BEKTAŞ		

ÖZ

BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN ROLÜ: TÜRKİYE, GÜNEY KORE VE ALMANYA ÖRNEKLERİ

Merve BÜYÜKDERELİ ÖZCAN

Ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan beşeri sermaye kavramı, bireyin ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenek, sağlık seviyesi, toplumla olan ilişkisi ve eğitim seviyesi gibi kavramları kapsamaktadır. Ekonomik büyüme sürecinde ülkelerin beşeri sermaye yatırımlarını ve bu yatırımlardan özellikle eğitim unsurunu temellerine yerleştirmeleri, kalkınma süreçlerinde oldukça önemli paya sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bu paydan en çok faydalanan gruptur. Bu çalışmada da beşeri sermaye yatırımı olan eğitimin, ülkelerin ekonomik gelişimi ile olan ilişkisi incelenmektedir. Ayrıca bu ilişkinin çeşitli uygulamalar üzerinden gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ne seviyede ve nasıl işlendiği kapsamı üzerinde durulmaktadır.

Ekonomik kalkınma küresel dünyada rekabeti devam ettiren en temel unsurdur. Bu çalışmanın amacı da bu noktadan hareketle, ülkelere ekonomik kalkınmanın birincil gerekliliği olan beşeri sermayenin eğitim yatırımı boyutundan ele alınarak; gelişmekte olan, son zamanlarda gelişmeyi başarmış ve yıllar boyu gelişmiş statüsünde yer alan ülkelerin eğitim uygulama çıktılarının incelenmesi ve eğitimin bu kategorideki ülkelerin kalkınmasında ne gibi rol üstlendiğini göstermektir.

Eğitim, sağladığı beceri ile insanların hayatları boyunca kazanacağı gelirin belirleyicisi olmakla beraber, bireysel ve ülke kalkınması açısından adil gelir, eşit haklar, siyasal istikrar ve toplumsal dayanışmayı da sağlamaktadır. Bu çalışma ise bu bağlamda beşeri sermaye kapsamında birey ve ülke gelişimini incelemesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, beşeri sermaye yatırımı olan eğitimin ekonomik kalkınma ile olan ilişkisi, literatür taraması doğrultusunda değerlendirilmiştir. Beşeri sermaye kavramı ve eğitim uygulamaları hakkında çeşitli makale ve tezlerden yararlanılmıştır.

Özellikle Almanya ve Güney Kore hakkında eğitim ve eğitime dayalı ülke kalkınması uygulamaları alanında yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın ana hedefi eğitim yatırımının Türkiye, Almanya ve Güney Kore ülkelerinde nasıl ve ne kapsamda uygulandığını anlayabilmektir. Bu kapsamda bu yatırımın sonuçlarını değerlendirmek için sistemsel (eğitim hakkında) uygulamalar incelenerek, ekonomik kalkınmayla olan etkisi çeşitli istatistiki raporlar üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda; genel anlamda beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ülkelerin eğitime yaptıkları yatırım oranında donanımlı ve üretimin gelişmesine yönelik Ar-Ge, teknoloji ve inovasyon faaliyetlerinde bulundukları tespit edilmiştir. Bu faaliyetlerde başarılı olan Güney Kore ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerde istihdam gücünün daha yüksek olduğu, ülkelerinin ekonomisinin gelişimine yönelik potansiyel alanları bu faaliyetler ile belirleyebildikleri ve bu noktalara kanalize olabildikleri görülmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ise kalkınabilmesi için öncelikle eğitim sistemlerinin ve uygulamalarının daha iyi bir düzeye getirmesi gerekmektedir. Özellikle içerisinde bulunduğumuz bilgi toplumuna adaptasyonun sağlanabilmesi için toplumu oluşturan bireylerin daha bilgili ve nitelikli olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, Eğitim, Ekonomik Büyüme, Kalkınma, Bilgi Toplumu

ABSTRACT

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL SYSTEMS IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL: TURKEY, SOUTH KOREA AND GERMANY EXAMPLES

Merve BÜYÜKDERELİ ÖZCAN

The concept of human capital, which forms the basis of economic growth, is used to express all the concepts such as knowledge, skills, abilities, health status, place in social relations and education level of an individual or a society. In the process of economic growth, the fact that countries place human capital investments, especially the education element from these investments, on their foundations has a significant share in development processes. Developing countries, in particular, make the most use of this share. In this study, the relationship between education, which is human capital investment, and the economic development of countries is examined. It also focuses on the extent on what level and how this relationship has been processed in developed and developing countries through various practices.

Economic growth is the most fundamental element of competition in the global world. The aim of this study from this point of view is, by taking into consideration the education investment dimension of human capital which is the primary necessity of economic growth in countries, to examine the educational implementation outcomes of a developing, a recently developed and a developed-for years countries and to show the role of education in the development of such countries.

Education, with the skills it provides, is the determinant of the income that people will earn during their lives, but it also provides fair income, equal rights, political stability and social solidarity for individual and country development. In this regard, this study is important for examining the development of individuals and countries within the scope of human capital.

In this study, the relationship between education, which is a human capital investment and economic development, has been evaluated in the light of the literature review. Various articles and theses about the concept of human capital and educational

applications have been utilized. Particularly, foreign sources were utilized in the field of education and education-based country development practices about Germany and South Korea. The study's main objective is to understand how and what scope the investment in education is implemented and applied in Turkey, Germany and South Korea. In this context, systematic (about education) applications were examined to evaluate the results of this investment. And various statistical reports were examined to evaluate its impact on economic development.

As a result of the study; in general, a positive significant relationship was found between human capital and economic development. It has been determined that countries are equipped and engaged in research and development, technology and innovation activities in order to improve production at the rate of their investment in education. It is seen that developed countries such as South Korea and Germany, which are successful in these activities, have higher employment power and can identify and channel potential areas for the development of their countries' economy through these activities. In developing countries such as Turkey, needs to bring the educational systems and applications in a much better position. Particularly, in order to provide adaptation to the information society we are presently in, the individuals forming the society should be educated as more knowledgeable and qualified.

Keywords: Human Capital, Education, Economic Growth, Development, Information Society

ÖNSÖZ

Dünyanın her yerinde tüm milletler toplumlarının yaşam kalitesini artırmak amacıyla gelişime yönelik farklı farklı aktiviteler ve uygulamalar gerçekleştirirler. Bu amacın temel sebebi ise ülkelerinin verimliliğini maksimum düzeyde tutarak, üretimlerinin devamlılığını sağlamaktır. Bu çalışma, toplumun belirli bir refah seviyesinde yaşayabilmesinde ekonomik kalkınmanın en belirleyici unsur olmasından yola çıkarak; kalkınmayı sağlayan temel gerekliliğin yani eğitimin ne kapsamda etkisi olduğunu incelemek üzere hazırlanmıştır. Dünya genelinde ülkeler, ekonomik kalkınma alanında sürekli yarış halindedirler ve dünya çapında kabul görmüş istatistiki veriler çerçevesinde başarı sırasına göre her yıl yeniden konumlandırılmaktadırlar. Bu çalışmanın konusu, birey, toplum ve ülkenin gelişimi için sağlanması gereken eğitim uygulamalarını baz alarak; eğitim ile kalkınma arasındaki ilişkiyi değerlendirmek motivasyonu ile belirlenmiştir. Bu bağlamda eğitimin önemini ve etkisini daha iyi kavramak adına beşeri sermaye kavramı çalışmaya dahil edilerek konunun geniş bir çerçeveden araştırılması yeğlenmiştir. İlave olarak eğitim ve kalkınma arasındaki ilişkinin ve teorik araştırmaların yanısıra dünya üzerindeki somut çıktılarını da edinmek üzere Türkiye gibi gelişmekte olan, Almanya gibi gelişmiş ve Güney Kore gibi son dönemlerde gelişimini tamamlamış bu ülkeler bir arada değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, eğitimin ekonomik kalkınma üzerinde bu kategorideki ülkelerde ne gibi rol üstlendiğini inceleyerek, konuyu pekiştirmek ve özellikle Türkiye'nin mevcut durumunu ve potansiyelini gözlemlemek üzere hazırlanmıştır. Türkiye'de bu alandaki araştırmalar genel anlamda beşeri sermaye kavramı ve verileri üzerinden öneminin vurgulanmasını kapsamaktadır. Bu çalışmada mevcut literatürdeki çalışmalara ilave olarak, Türkiye'nin beşeri sermaye odağında gelişimini, başarılı olan belli ülkelerle kıyaslanması suretiyle analizinin yapılmasına gayret edilmiştir.

Bu çalışma esnasında özellikle ilgili istatistiki raporların bir araya getirilerek konu ile bağlantılı harmoninin oluşturulması, Almanya'nın eğitim uygulamalarına lokal kaynaklar aracılığıyla ulaşılmasını ve Türkiye'nin sürekli değişim gösteren

eğitim uygulamalarının g¼ncel versiyonlarına erişim hususlarını yaşanan zorluklar olarak değeriendirmek m¼mk¼nd¼r.

Çalışmanın hazırlanmasında emek ve katkılarından dolayı öncelikle tez danışmanın ve değeri hıcam Sayın Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Güler’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmanın tamamlanmasında tüm desteğini sunan sevgili eşime ve aileme de teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BEŞERİ SERMAYE

1.1. Beşeri Sermaye Tanımı	3
1.2. Beşeri Sermayenin Özellikleri	6
1.3. Beşeri Sermayenin Etkinliği	8
1.4. Beşeri, Fiziki ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması.....	9
1.5. Beşeri Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi.....	13
1.5.1. Eğitim ve Beşeri Sermaye	16
1.5.2. Sağlık ve Beşeri Sermaye.....	20
1.5.3. Göç (İşgücü Transferi) ve Beşeri Sermaye	24
1.6. Beşeri Sermaye Kuramının Eleştirisi	26
1.7. Büyüme Sürecinde Beşeri Sermayenin Önemi	28

İKİNCİ BÖLÜM BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ

2.1. Beşeri Sermaye Kapsamında Ekonomik Büyüme ve Eğitim İlişkisi.....	30
2.1.1. Teorik Yaklaşımlar	32
2.1.2. Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Rolü.....	36
2.2. Eğitim ve Ülke Kalkınması	42
2.2.1. Gelir Düzeyinde Artış Yaşatma.....	43
2.2.2. Gelirin Adil Paylaşımını Sağlama	45
2.2.3. Emegın Verimliliğini Artırma	47

2.2.4.	Teknoloji Yaratma ve Yeni Teknoloji Kullanımını Kolaylaştırma...	50
2.2.5.	Düşük Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızı	53
2.2.6.	Demokratikleşme	55
2.2.7.	Siyasal İstikrar ve Toplumsal Dayanışma	57
2.2.8.	Suç İşleme Oranında Azalma	57
2.3.	Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileşim	60
2.4.	Kariyer Sermayesi Üzerindeki Etkileşim	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE VE EĞİTİM SİSTEMLERİ UYGULAMALARINDA TÜRKİYE, GÜNEY KORE VE ALMANYA

3.1.	Beşeri Sermaye Harcamaları ve Kalkınma İlişkisi: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	65
3.1.1.	Eğitim ve Ar-Ge Harcamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya...	67
3.1.1.1.	Eğitim Harcamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	67
3.1.1.2.	Ar-Ge Harcamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	69
3.2.	Beşeri Sermaye Sonuçları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	70
3.2.1.	Beşeri Sermayenin Ölçümü: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	76
3.2.1.1.	Beşeri Sermaye Skor Kartı: Türkiye	78
3.2.1.2.	Beşeri Sermaye Skor Kartı: Güney Kore	78
3.2.1.3.	Beşeri Sermaye Skor Kartı: Almanya	79
3.3.	Eğitim Sistemlerine Genel Bakış: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	81
3.3.1.	Öğrenci Eğitim Sistemi: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	81
3.3.2.	Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	88
3.3.3.	Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sistemleri Alanında Atılan Adımlar: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	93
3.4.	Beşeri Sermaye Yatırımı Olan Eğitimin Yön Verdiği Bazı Uygulamalar: Türkiye, Güney Kore ve Almanya	96
3.4.1.	PISA Değerlendirmesi Sonuçlarına Göre Türkiye, Güney Kore ve Almanya	96
3.4.2.	Teknoloji Entegrasyonu ve Kalkınma İlişkisine Göre Türkiye, Güney Kore ve Almanya	98

3.4.3. İnovasyon ve Kalkınma İlişkisine Göre Türkiye, Güney Kore ve Almanya.....	102
---	-----

SONUÇ.....	106
-------------------	------------

KAYNAKÇA	111
-----------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Beşeri ve Sosyal Sermayenin Yönleri	12
Tablo 2. Eğitimin İktisadi Büyümeye Katkısı	39
Tablo 3. Fiziki ve Beşeri Sermayenin Getirileri (yüzde)	40
Tablo 4. Tam Zamanlı Çalışanların Kazanç Durumu (yüzde)	45
Tablo 5. OECD Ülkelerinde İşyerinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanım Oranı	53
Tablo 6. İşlenen Suçların Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı	59
Tablo 7. Ekonomi Profilleri: Türkiye, Güney Kore, Almanya.....	66
Tablo 8. Kamu Eğitim Harcamaları Yüzdesel Trend Eğilimi	69
Tablo 9. Sektör Performansına ve Harcama Türüne Göre Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcamaları	70
Tablo 10. Sektör Performansına ve Harcama Türüne Göre Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcamaları Oranı.....	70
Tablo 11. İnsani Gelişim Göstergesi ve Komponentleri	71
Tablo 12. İnsani Gelişim Göstergesi Trendleri, 1990–2017	72
Tablo 13. Eğitimsel (mezuniyet) kazanımlara göre istihdam, işsizlik ve 25-34 yaş arasındaki eylemsizlik oranları (yüzde)	74
Tablo 14. Global Beşeri Sermaye Ölçümünün Yapısını Oluşturan Unsurlar ve Anahtar Faktörleri (Beşeri Sermaye Skor Kartı).....	77
Tablo 15. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Türkiye	78
Tablo 16. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Güney Kore.....	79
Tablo 17. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Almanya	80
Tablo 18. Yaş Grubuna Göre Kayıt Oranları (2005, 2010 ve 2016 yılları)	88
Tablo 19. Türkiye, Güney Kore ve Almanya'nın Öğretmen Yetiştiren Kurumları ve Öğretim Süreleri	89
Tablo 20. Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Giriş Koşulları.....	91
Tablo 21. Öğretmenlik Mesleğine Geçiş Koşulları	92
Tablo 22. 2015 PISA Sonuçlarına Göre Öğrencilerin Fen, Okuma ve Matematik Başarıları	97

Tablo 23. Türkiye, Almanya ve Güney Kore Ülkeleri Tarafından Yapılan Patent Başvuruları (2017)	104
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
AYT	: Alan Yeterlilik Sınavı
FATİH	: Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PPP	: Pruchasing Power Parity (Satın alma gücü paritesi)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
WEF	: World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
WHO	: World Health Organisation (Dünya Sağlık Örgütü)
TYT	: Temel Yeterlilik Sınavı
YÖK	: Yüksek Öğrenim Kurumu

GİRİŞ

Üretimin anahtarı olan sermaye olgusu, çoğunlukla makine, ekipman, para gibi maddi tanımlamalar üzerinden değerlendirilse de günümüzde beşeri sermaye unsurunu da içermektedir. Beşeri sermaye, bireylerin işgücü piyasasındaki değerlerini ve verimliliğini artırmak için kazandıkları bilgi ve becerilerin tümüdür. Bu kapsamda beşeri sermaye için eğitim yatırımı ilk sırada yer alır. Çünkü eğitim, üretimde artışa yol açacak olan yeni bilgi ve becerilerin kazanımını sağlar. Bu kazanım da; yeni teknolojilerin, inovasyonların, yeni istihdam seçeneklerinin, toplumsal dayanışmanın, ülkelerdeki siyasi istikrarın ve sonuç olarak ekonomik büyümenin kaynağını oluşturmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu ekonomik kalkınma düzeyi bilgi birikimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerin kalkınabilmelerini sağlayan bu bilgi birikimlerinin nedeni ise, eğitime ve eğitime dair uygulamalara verdikleri önemdir. Gelişmiş ülkeler, iktisadi kalkınmanın sadece işgücü miktarının yüksek oranda seyir etmesine değil, bilgi yatırımı yüksek olan işgücüne bağlı olduğunun bilincindedir.

Günümüzde bireylerin niteliklerini artırmak üzere eğitime yapılan yatırımlar, ülkelere teknolojik gelişme, istikrar ve dayanışma kazanımlarını edindirmektedir. Bu kazanımlar eğitilmiş bireyler üzerinden yapılan Ar-Ge çalışmaları, inovasyonlar ve küreselleşme odağında yeni projeler ile pekiştirilmektedir. Bu çalışmalar ile devamlılığı sağlayan Almanya ve Güney Kore gibi ülkeler gelişirken ve dünya genelinde rekabet edebilirken, eğitim yatırımına gereken önemi ve hassasiyeti göstermeyen Türkiye gibi ülkeler bu çalışmalara yeterli insan kaynağı sağlayamadığı için geri planda kalmaktadır. Belirtmek gerekir ki, eğitim kalkınmanın yanısıra toplumlarda medeniyeti de sağlamaktadır.

Beşeri sermayeye yapılan yatırımlar döngü etkisi yaratmaktadır. Beşeri sermayeye yapılan yatırımların sağladığı ekonomik büyüme, beşeri sermayeye yatırımların tekrar etmesine yol açacaktır. Bu nedenle beşeri sermayeyi ekonomik büyümenin hareket noktalarından biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmanın ana hipotezi, “Gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan Türkiye’nin beşeri sermaye yatırımı olan eğitim odaklı harcamalar, uygulamalar ve bu paraleldeki gelişme göstergeleri alanlarında (teknoloji, inovasyon) Almanya ve Güney Kore gibi gelişmiş ve yakın geçmişte gelişmiş ülke mertebesine erişmiş ülkelere kıyasla geri planda olduğu, Türkiye’nin gelişmekte olan ülke statüsünü uzun süredir sabit tuttuğu” yönündedir. Bu tezin sınanması hususunda, çalışma üç ana başıktan oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, beşeri sermayenin ilk ortaya çıkışı, tanımı ve özelliklerine değinilmiştir. Beşeri sermayenin etkinliği anlatılarak, fiziki ve sosyal sermaye türleri ile karşılaştırması yapılmıştır. Daha sonra beşeri sermaye yatırımları olan eğitim, sağlık ve işgücü transferi ile ekonomik büyüme ilişkileri incelenerek, beşeri sermaye kuramı eleştirisi ve ekonomik büyüme ile olan ilişkisi anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, beşeri sermaye kapsamında ekonomik kalkınma ile eğitim ilişkisi üzerinde durulmuştur. İlk olarak beşeri sermayenin ve eğitimin ekonomik kalkınma ile olan pozitif ilişkisi literatür taraması üzerinden teorik araştırmalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Daha sonra eğitimin sağlanması ile ülke kalkınmasının temel göstergeleri kapsamında olan; gelir düzeyini eşitlemesi, gelirin adil paylaşımına yol aması, emeğin verimliliğini artırması, teknoloji oluşumunu sağlaması, doğurganlık kontrolünü sağlaması, demokratik ve medeni toplum oluşumu, siyasi istikrarı ve toplumsal dayanışmayı sağlaması, suç işleme oranında azalmaya yol aması ile toplumsal yapı ve kariyer sermayesi üzerindeki etkisi anlatılmıştır.

Çalışmanın sonuncu ve üçüncü bölümünde, Türkiye, Almanya ve Güney Kore lkelerinde eğitim uygulamaları incelenerek, beşeri sermaye anlayışları ile eğitim sistemleri sonucunda ülkesel kalkınmışlık durumları, global konseptte ortaya konulan araştırma raporlarına ait bulgular ve sonuçları ile değeriendirilmiştir. Bu bölümde esas alınan eğitim ve Ar-Ge harcamalarına bağlı kalkınma ilişkisi incelenerek, ülkelerin beşeri sermaye ölçüm sonuçları değeriendirilmiştir. Daha sonra eğitim sistemlerinde ğrenci ve ğretmen yetiştirme uygulamaları ve eğitimin yön verdiği küreselleşme, teknoloji ve inovasyon paralelinde yapılan uygulamalar ile bu ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin kıyaslanması yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE

Bu bölümde beşeri sermayenin tanımı ve özellikleri ile beşeri sermayenin fiziki ve sosyal sermaye türleri ile karşılaştırması yapılacaktır. Daha sonra beşeri sermaye yatırımları olan eğitim, sağlık ve işgücü transferi ve ekonomik büyüme ilişkileri incelenerek beşeri sermaye kuramı eleştirisi ile ekonomik büyümeye olan etkisine bakılacaktır.

1.1. Beşeri Sermaye Tanımı

Ekonomik büyümenin temelini oluşturan beşeri sermaye kavramı, kişinin ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, sağlık durumu, toplumsal ilişkilerdeki yeri ve eğitim düzeyi gibi kavramların tümünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Literatür kaynaklarında beşeri sermaye olgusundan ilk bahseden iktisatçılar İskoçyalı Adam Smith, İngiliz John Stuart Mill ve İngiliz Alfred Marshall iken, daha sonraları ise Amerikalı Edward Fulton Denison, Amerikalı Theodore William Schultz ve Amerikalı Gary Becker gibi iktisatçıların Smith'in emeğin verimliliğini artırmaya yönelik görüşünden hareketle beşeri sermaye kuramını geliştiren kişiler olduğu belirtilmektedir.¹

Klasik iktisatçılar, emeğin değerini nitelikli emek ve niteliksiz emek olguları şeklinde iki grup halinde değerlendirmişlerdir. Adam Smith (1776) emeğin önemini bir ürünün ilk oluşumu, bir ürünün satın alınmasını sağlayan ilk unsur, ülkelerin hüküm sürmelerinin temeli olan değer olarak belirtmektedir.²

Denison'ın araştırmasına göre bireylerin ve toplumda milli gelirin yükselmesine vesile olan en önemli yol iyi bir eğitimden geçmektir. Bu yolla

¹ Kadir Eser, Çisel Ekiz Gökmen, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler", **Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2009, s. 43.

² Eda Çankaya, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", Muğla Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2009, s. 28.

işgücündeki becerinin artması ile üretkenlikteki kapasite de gelişecektir. Schultz Denison'ın görüşüne aynen katılım göstererek Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyümenin, eğitime yapılan yatırımlarla gerçekleştiğini vurgulamıştır.³

İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) beşeri sermaye tanımına göre; beşeri sermaye, kişisel ve sosyal gelişimi sağlayan ve ekonomik refahın oluşturulmasını kolaylaştıran, bireylerde somutlaşan bilgi, beceri, yetkinlikler ve özelliklerdir.⁴

Beşeri sermaye kavramı ilk kez 1960'lı yıllarda Theodare William Schultz tarafından kullanılmıştır. Schultz'un ilk etapta vurguladığı tarıma yönelik üretimde gelişmenin eğitim seviyesi ile doğru orantılı olarak seyir ettiğini özellikle belirtmiş olması, beşeri sermaye kavramının kalkınmada kritik önem taşıdığını göstermektedir. Schultz beşeri sermaye kavramını, bireyin doğuştan veya sonrasında kazandığı bilgi, beceri ve yetenek birikimi ile yaşam alanı olan toplumdaki eğitim ve sağlık düzeyi olarak tanımlamaktadır.⁵

1960'lı yılların sonrasında sanayi toplumu olarak adlandırılan gelişmiş ülkelerde ekonomik yönden yaşanan çeşitli krizler ve buna bağlı olarak durgunluğun baş göstermesi sonucunda ülkelerin kalkınma düzeyi yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda değişen finansal süreçler ile birlikte enformasyon alanında yapılan büyük keşifler ile ekonomide yeni bir dönem başlamıştır. Bilişim ve teknoloji alanında atılan büyük adımlar ile düzenlenen yeni ekonomi periyodunda ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkması, iyileştirme faaliyetlerinde bulunulması, değiştirilmesi yalnızca bilgi temeli ile yapılabilir hale gelmiştir. Sanayi toplumlarının bu dönüşüm ile temel üretim sağlayıcısı bundan böyle beşeri sermaye olarak yerini almıştır.⁶

³ Muhsin Kar, Hüseyin Ağır, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1994", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:11, 2006, s. 57.

⁴ OECD, The Value of People Chapter 2, **OECD Insights**, 2007, s. 28, (Çevrimiçi) <https://www.oecd.org/insights/37967294.pdf>, 10.02.2017.

⁵ Mehmet Songur, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Fiziksel Sermaye Arasındaki İkame Olanakları: Translog Üretim Fonksiyonu Yaklaşım", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2017, s. 204.

⁶ Elif Karaman, "Beşeri Sermaye ve İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Analiz", İnönü Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2007, s. 17-18.

Beşeri sermayenin değeri bireyin hayatı boyunca yaptığı yatırımlarla şekillenmektedir. Beşeri sermaye yatırımları temelde bireyin kendisi ve ailesi, çalıştığı işyeri (işvereni) ve hükümet (devlet) olarak üç ana gruptan oluşmaktadır. Bireyin kendisi ve ailesi tarafından yapılan yatırım, eğitime yönelik ödenen her türlü giderlerden ve zorunlu eğitim süreci nedeniyle bireyin işgücü olarak istihdama katılmaması dolayısıyla kazanılmayan gelirin oluşturduğu maliyeti kapsamaktadır. Bahse konu maliyet aile tarafından karşılanmaktadır. Bireyin çalıştığı işyeri (işveren) tarafından yapılan yatırım ise mesleki yönden bireyin gelişimini destekleyen eğitim harcamalarını kapsamaktadır. Hükümet (devlet) yatırımları ise bireyin eğitim hayatı boyunca kamu kapsamında karşılaması gereken eğitim masraflarını ifade etmektedir.⁷

Bu yatırımlar sonucunda bilgi, beceri ve yetenek gibi beşeri sermayenin sonucunu oluşturan değerler, üretimi daha verimli hale getirmekte; üstelik bilgi teknolojisi ile yapılan yeniliklerin, icatların doğru zamanda ve doğru konumda değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sayede ekonomiye yönelik çalışmalarındaki mantığa uygun hareketlilik artmakta ve ülke ekonomisi daha hızlı ve planlı gelişebilmektedir.⁸

Beşeri sermayenin geniş tanımını çeşitlendirilen diğer genel tanımlamalardan yola çıkarak; üretimde kullanılan ürünlerin, konseptlerin daha elverişli bir şekilde değerlendirmesine olanak sağlayan, toplumu oluşturan tüm işgücünü kayda değer bir biçimde uzmanlık alanlarında kalifiye hale getiren, sürekli geliştirmeye yönelik deneyimlerin kazandırılmaya devam edilmesi ve sağlık koşullarının kolay erişilebilir hizmetler ile ulaştırılarak ortak bir toplum bilincinin oluşturulması ve bu bilinçte standardı yüksek bir toplum refahının tutarlı bir şekilde devam etmesini sağlayan değerler bütünü olarak adlandırılabilir.⁹

⁷ Eser ve Gökmen, **a.g.e.**, s. 4-5.

⁸ Mehmet Karagül, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:5, 2003, s. 88.

⁹ Levent Aksu, "Türkiye’de Beşeri Sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme İle İlişkisi, Sosyal ve Stratejik Analizi", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2016, s. 75.

1.2. Beşeri Sermayenin Özellikleri

Ekonominin oluşabilmesi için gerekli olan temel faktör üretimdir. Üretimin faaliyete geçirilebilmesi ise ekonomiyi oluşturan birçok alt faktörün belirli standartlarda toparlanması ile mümkün olmaktadır. Bu kapsamda 20. yüzyıl öncesine kadar iktisat literatüründe henüz gereken önemde bahsi geçmeyen beşeri sermaye, ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru birçok çalışmaya konu olarak; gelişmiş ülkelerde farklı boyutlarda değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ekonomik kalkınma ile olan ilişkisine yönelik tabi tutulan çeşitli değerlendirmeler sonucunda beşeri sermayenin arttırdığı insan kalitesinin ülkelerin kalkınmasında kayda değer bir payının olduğunu kanıtlamıştır.¹⁰

Beşeri sermaye ve üretim arasındaki pozitif durumun kanıtlanması ile gelişme yolunda çözüm arayan ülkeler için beşeri sermaye, yapılması gereken gerekli bir yatırım olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada beşeri sermayeye yönelik yatırım yapmanın tek başına yeterli olmadığı, bu yatırımın sonucunun da verimli bir şekilde kullanılması gerektiği anlaşılmıştır. Beşeri sermayenin üretkenliğini yükseltmeye yönelik unsurları maddi olanlar ve maddi olmayanlar şeklinde iki yönde değerlendirilebilmektedir. Maddi unsurlar bireyin çalıştığı işyerinin sunduğu çalışma ve maaş olanakları olarak; maddi olmayanlar ise bireyin çalıştığı işyerine olan bağlılığını belirleyen sosyal değerler olarak tanımlanabilir.¹¹

Schultz, çalışmasında beşeri sermaye kavramına yönelik oluşturduğu özellikleri şu şekilde tanımlamaktadır:¹²

- Beşeri sermaye sadece insana yapılan yatırımlar ile değerlendirilir.
- Beşeri sermaye sadece bireyin kendisine özgüdür ve hiçbir şekilde başka bireye aktarılamaz.
- Beşeri sermaye iki türlü sınıflandırılabilir; doğuştan edinilmiş veya daha sonradan kazanılan yetenekler.

¹⁰ Çankaya, **a.g.e.**, s. 30.

¹¹ **A.e.**, s. 30.

¹² Murat Aykırı, Erkan Tokucu, “Ekonomik Büyümenin Sürdürülebilirliği Açısından Beşeri Sermayenin Önemi: Yüksek Gelirli Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:16, 2017, s. 267.

- Beşeri sermayenin yalnızca doğurduğu sonuçlar ve etkiler değerlendirilebilir. Bunlar; kişilerin refah düzeyleri, eğitim seviyeleri, mesleki becerileri, ailelerine sunabildikleri ekonomik verimlilik olarak belirtilebilir.

Stroomborgen'e göre ise beşeri sermayenin özellikleri şu şekildedir:¹³

- Beşeri sermayenin kapsamı bireyin edindiği tecrübe ve yeteneklerden ibarettir.
- Her bir beşeri sermaye değeri, o değere sahip olan bireye aittir. Bu durumda bireyin ülkesine ait beşeri sermaye değeri kişilerin beşeri sermaye değerleri toplamı ile meydana gelmektedir.
- Beşeri sermayenin seviyesi birey adına yapılan gelişme harcamaları kapsamında değerlendirilmektedir. Bu harcamalar birey, bireyin ailesi, çalıştığı işyeri ve hükümet (devlet) tarafından yapılan yatırım harcamalarının toplamından oluşmaktadır.
- Beşeri sermayenin oluşturacağı değer, bireyin edineceği bilgi, eğitim ve tecrübeler sonucunda oluşturacağı fayda ile ölçülerek tahmin yolu ile belirlenmektedir.

Bir bireyin beşeri sermayesinin değeri sonucunda elde edeceği yarar, edindiği sermayeyi gelecekte nasıl kullanacağına bağlıdır. Bu yararlar bugünden ölçülemeyeceğinden beşeri sermayenin çıktısı ancak tahmin edilebilmektedir.¹⁴ Beşeri sermaye birikimi bireyin kendisinde yapılan yatırımlar sonucu ekonomik kalkınmayı yenilik, icat ve teknolojik yönden süregelen bir şekilde geliştirecek ve yön verecek tek unsurdur. Beşeri sermaye yeni olguların, teknolojik gelişmelerin, belirli bir iş alanında uzmanlaşma oluşumunun, kullanımının ve sürekli gelişiminin ana kaynağıdır. Beşeri sermaye teknolojinin üretilmesindeki gerekli tüm teknik ve yöntemlere dair bilgiyi sağlamaktadır. Beşeri sermaye bu özellikleri ve etkileri sayesinde toplumların ekonomik büyümesinin asıl temelini oluşturan nihai faktördür.¹⁵

¹³ Adolf Stroomborgen, Dennis Rose Ganesh Nana, "Review of the Statistical Measurement of Human Capital", **Infometrics Consulting Business and Economic Research Ltd.**, November 2002, s. 1-2.

¹⁴ Karaman, **a.g.e.**, s. 11-12.

¹⁵ Mehmet Karataş, Nursen Deviren, "Türkiye'nin İktisadi Gelişmesinin Beşeri Sermaye İçerikli Solow Modeli Açısından Bir Değerlendirmesi", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt:20, Sayı:233, Ağustos 2005, s. 69.

(Çevrimiçi) <http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article/view/iif.2005.233.0684>, 03.01.2017.

1.3. Beşeri Sermayenin Etkinliği

Beşeri sermayenin uygulanabilir oluşunun beraberinde beşeri sermayenin aktif olarak kullanılışı ekonomik kalkınmaya yapacağı etki kapsamında büyük önem taşımaktadır. Ülkelerin planladıkları kapsamda beşeri sermaye yatırımlarının sonucundan fayda elde edebilmeleri için beşeri sermaye çıktısı olan teknolojilerinin yanı sıra sahip oldukları doğal kaynakları, nüfus oranına göre yaptıkları işgücü dağılımını ve fiziki sermaye koşullarını da farklı ancak uygun oranlarda bir araya getirmek suretiyle üretime dahil etmeleri gerekmektedir. Ülkeler ancak bu yol ile tasarladıkları iktisadi kalkınma konseptine erişebilirler.¹⁶

Beşeri sermayenin etkin kullanımını belirleyen unsurlar genel hatları ile aşağıdaki gibi belirtilebilir:¹⁷

- Fiziki sermaye ve beşeri sermaye arasındaki ideal ilişkinin belirgin olması:

Hedeflenen iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi beşeri sermaye ile fiziki sermaye arasındaki ideal kullanımın, derecelendirmenin belirlenmesi ile oluşabilir. Yalnızca beşeri sermaye veya yalnızca fiziki sermaye üzerinde yatırım yaparak kalkınmanın oluşması mümkün olmayacaktır. Her iki üretim unsurdan da tasarlanan oranda ideal bir biçimde yararlanarak, ilgili sermaye yatırımlarının bu yol ile üretime dahil edilmesi gerekmektedir.

- Beşeri sermayenin değerine uygun ücretin verilmesi: İstihdam edilen bireylere çalışmalarına karşılık hak edilen ölçüde ödemenin yapılması gerekmektedir. Böylece bireyin üretime yapacağı katkı o oranda yüksek olacaktır. Ayrıca bireyler hak edilen ücretin kazanılması ile yüksek motivasyonda performans göstereceklerdir. Hak edilen orandan verilen düşük ücretler ise işgücündeki kaliteyi olumsuz yönde etkileyecektir.

- Beşeri sermayeye işyerinde süregelen teşvikin sunulması: İstihdam sağlayıcısı olan işverenler, çalışma ortamında beşeri sermayeye sağlayacağı düzenli bir çalışma ortamı, hakkaniyet unsurları çerçevesinde belirlenmiş gelir imkanı, çalışanlarına yatırım yaparak eğitim fırsatlarının oluşturulması ve buna benzer olanakları temin

¹⁶ H. Nehrin Tunalı, Ayşegül Yılmaz, “Büyüme, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkelerinin Ekonometrik Bir İncelemesi”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:4, Aralık 2016, s. 296.

¹⁷ Karagül, **a.g.e.**, s. 84-88.

etmeleri ile gereken teşviki ve motivasyonu sağlamış olacaklardır. Bu durumun sonucunda işgücünden verimlilik, yaratıcılık, iyileştirme faaliyetleri ve buna benzer çıktılar ile işverenler verimlilik yönünde olan tüm beklentilerini karşılamış olacaklardır.

- Yolsuzluklara karşı gereken önlemlerin alınması: Beşeri sermaye düzeyleri normalin üzerinde seyir eden bireylerin bulundukları iş mecralarında karar alma düzeyleri de bir o kadar ileride olacaktır. Bulundukları seviyeyi ülke kalkınmasına katkı bulunmak adına toplum çıkarına değil de kendi özel yaşamlarını düşünerek kullanan beşeri sermaye kısa vadede topluma bireysel olarak sunacağı faydayı düşürecektir. Bu gibi problemleri meydana gelmeden engellemek için gereken tüm hukuki önlemlerin alınması gerekmektedir.

Bir ülkenin üretimde artışa yönelik tasarlayacağı tüm planlamalar için emeği ve kapitali tutarlı bir düzenleme ile birleştirmesi gerekmektedir. Sağlanan emek ihtiyaçtan fazla olsa dahi eğer beşeri sermaye yatırımı ve etkinliği yetersiz ise, beklenen verimin ve üretim artışının gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.¹⁸

1.4. Beşeri, Fiziki ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması

Beşeri ve sosyal sermaye kavramlarının son zamanlarda ayırt edici olarak kullanılması ile “sermaye” olgusu artık yeni bir boyut kazanarak somut faktörlerin yanı sıra somut olmayan faktörlerin de üretim sürecine dahil edilmesini kapsamaktadır.

Fiziki sermayeden sonra oluşan sosyal sermaye kavramı arasında bazı ortak ve değişen özellikler bulunmaktadır. İki sermaye türü arasındaki temel ortak benzerlik, varlıkları bazında üretime katkı yapmalarıdır. Bu bağlamda iki sermayenin oluşturulabilmesi ve üretime yönelik verim alınabilmesi için tam anlamıyla gereken maliyete katlanması gerekmektedir. Bu özellik gereği sosyal ilişkilerin mutlak surette güvene dayalı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Sosyal sermayeye yönelik yatırım yapmanın fiziki sermayeye yatırım yapmadan ayrılan yönü ise sosyal sermaye

¹⁸ Tunalı ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 300.

birikiminin sosyal içerikli aktiviteler yolu ile yapılabilir olmasıdır. Sosyal sermayeyi fiziki sermayeden ayıran diğer bir yön ise sosyal sermayenin gelişim göstermeyen bir yapıda olmasıdır. Sosyal sermaye dinamiktir; sosyo-ekonomik ve hukuki yapılarda oluşan değişimlere göre şekillenmektedir. Bu değişimler olumlu olabileceği gibi olumsuz yönde de seyir edebilir. Diğer yandan sosyal sermaye toplumsal yapıyı oluşturan dinamiklerin hareketlerine paralel olarak yönelmesi nedeniyle sadece bulunduğu zaman içerisinde değerlendirilebilir ve kullanılabilir. Gelecekte kullanılması üzerine depolanması mümkün değildir. Bu sebeple sosyal sermaye ancak aktif olduğu zaman dilimi içerisinde değerlendirilmelidir.¹⁹ Sosyal sermayenin fiziki sermaye ayrıldığı bir diğer önemli fark ise, sosyal sermayenin tarafsız olmamasıdır. Sosyal sermaye başlı başına üretim sürecinin içerisinde olmadığından fiziki sermayede olduğu gibi nereden, nasıl ve ne zaman aktif olacağı konularında tarafsız değildir. Bu noktada beşeri sermaye, fiziki sermaye ve tüm üretim faktörlerini kullanan bireyler bu durumdan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu doğrultuda sosyal sermayenin üretim sürecine pozitif etki yapması nedeniyle varlığının kesinlikle sağlanması gerekmektedir. Sosyal sermayenin olmadığı bir toplumsal yapıda üretim süreçleri tarafsız olarak değil tamamen negatif yönde etkilenecektir.²⁰ Bu önemli anlam ayrımından yola çıkarak, fiziki sermayenin olmadığı bir toplumda gerekli üretim faaliyetlerinin yapılmasına yönelik planlama sürecinde fiziki sermayenin oluşturulması gerektiği yönünde değerlendirme yapılması ve bu yönde uygulamaya geçilmesi yeterli olacaktır. Ancak sosyal sermayenin olmayışı, milletlerin ve toplumların kaynakları, çıkar ilişkisi gözeterek suistimale açık bir yönde kullanılması riskine sebep olabilmektedir.²¹

İktisadi kalkınma, bünyesinde birçok faktörü barındırmaktadır. Bu faktörlerin başlıcaları bireylerin gelir, eğitim ve sağlık seviyeleri, verimlilik ve teknolojik gelişmelerdir. Bu faktörlerin her biri değişen dünyada her geçen gün daha komplike bir hal almakla beraber ekonomiyi de aynı yönde etkilemektedir. Ekonomik yaşamın

¹⁹ Mehmet Karagül, Mahmut Masca, “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:37-52, Bahar 2005, s. 39.

²⁰ Karaman, **a.g.e.**, s. 34.

²¹ Karagül ve Masca, **a.g.e.**, s. 40.

bu denli karmaşık hale gelmesi, kalkınma iktisatçılarının ilgisini de iktisadi gelişmelerin artık sadece fiziki yönden değil, nitelik yönüyle de değerlendiriliyor olmasına itmiştir.²² Bu gerekçeye ilave olarak klasik iktisat literatüründe sermaye, üretime katılan makine ve ekipman gibi tüm fiziksel değerler olarak tanımlanmaktadır. Ancak beşeri sermaye kavramı ile beraber sosyal sermaye kavramının da literatüre girmesi ile yeni bir sermaye kavramı daha ortaya çıkmıştır. Böylece günümüzdeki anlamıyla sermaye, üretime pozitif olarak katkıda bulunan maddi ve maddi olmayan bütün ekonomik değerler olarak yeniden tanımlanabilir. Bu sebeple denilebilir ki, beşeri sermaye de fiziki sermaye ve sosyal sermayede olduğu gibi varlığı oranında ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.²³

Beşeri sermayeye yönelik yatırım kapsamında değerlendirilen eğitim ve sağlık harcamaları üretime katkı yapan süreçler olmasının yanı sıra bireylerin hayat standartlarını yükseltmesi sebebi ile fiziki sermayeden ayrılmaktadır. Beşeri sermaye yatırımlarının bireyler üzerindeki etkisi hem nitel hem de nicel kapsamda sürekli değişime uğramaktadır. Bu nedenle beşeri sermaye de sosyal sermaye gibi depolanması mümkün olmamakla beraber, fiziki sermaye gibi kullanılmadığı dönemde ilgili beşeri sermaye kaybının olduğu anlamına gelmektedir.²⁴ Beşeri sermayenin en belirgin özelliklerinden biri de hangi koşullarda, ne şekilde ve ne zaman diliminde çalışma yapacağına beşeri sermaye sahibi olan bireyin kendisinin karar vermesidir. Bu yönüyle fiziki sermayeden üretimde aktif bir şekilde rol alması nedeniyle oldukça farklı bir özellik sergilemektedir.²⁵

Beşeri ve fiziki sermaye türleri arasında bahse konu olan bu temel farklara rağmen, iki sermaye türünün birbirini bağlayıcı özelliği bulunmaktadır. Şöyle ki, yalnızca beşeri veya yalnızca fiziki sermaye yoluyla üretim gerçekleştirilemez. Üretimin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için beşeri ve fiziki sermaye

²² İbrahim Güran Yumuşak, “Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi”, **II. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, İzmit, 2003, s. 9,

(Çevrimiçi) <https://econwpa.ub.uni-muenchen.de/econ-wp/mac/papers/0404/0404025.pdf>, 25.04.2018

²³ Yunus Sezgin, “Türkiye’de Ekonomik Kalkınma ve Beşeri Sermaye”, Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015, s. 60.

²⁴ Karagül, **a.g.e.**, s. 83.

²⁵ Hayriye Atik, **Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme**, 1. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi 2006, s. 8-9.

faktörlerinin her biri için üretim konusuna göre belirlenmiş uygun oranların bir araya getirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, beşeri sermaye ile sosyal sermayenin karıştırıldığı durumlara da rastlanmaktadır. Farklı disiplinler ve uygulamalar tarafından tanımları sınırlandırılmakta ve amaçları doğrultusunda farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Tanımı değişiklik göstermekle birlikte, sosyal sermayenin asıl öğeleri güven ve gruplar arasında işbirliğini kolaylaştıran iletişim kuvveti ve değerlerdir. Bu bağlamda sosyal sermayeyi daha çok bireyler arasında güvene dayalı sosyal ilişkiler çerçevesinde kurallarını belirleyen kurumlar ve kurallar bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Sosyal sermayenin bireyler üzerinde önemli oranda etkilediği faaliyetler, bireylerin eğitim, sağlık, aile, sosyal ve iş yaşamları alanlarıdır. Bu kapsamda sosyal sermaye beşeri sermayenin en önemli destekçisi olarak değerlendirilebilir.²⁶ Tablo 1’de bu bağlamda sosyal sermaye ile beşeri sermayenin kendi yönleri özetlenmiştir.

Tablo 1. Beşeri ve Sosyal Sermayenin Yönleri

	Beşeri Sermaye	Sosyal Sermaye
Beslenme Noktası	Hayat boyu eğitim süreci	Eğitim, sosyal ilişkiler
Düzeyi	Tamamlanan eğitim dönemleri ve eğitimin içeriği (yeterliliği)	Toplum içerisinde gösterilen tavır ve hareketler, sosyal ilişkilere dahil olma seviyesi
Çıktısı	Gelir refahının ve yaşam kalitesinin yüksek olması	Toplumsal ilişkilerin ve iletişimin

Kaynak: Tom Schuller, “The Complementary Roles of Human and Social Capital”, The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being, OECD Konferans Metni, (Çevrimiçi) <http://www.oecd.org/innovation/research/1825424.pdf>, 10.03.2017.

Beşeri sermaye yatırımları genel anlamda sosyal sermayenin geliştirilmesine destek olmaktadır. Sosyal problemlerin açığa kavuşturulmasında bireylerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerilerin kazanılması ancak beşeri sermaye sayesinde gerçekleşecektir. Bu yönüyle beşeri sermayenin geliştirilmesini amaçlayan beşeri

²⁶ Karagül ve Masca, a.g.e., s. 40.

sermaye politikaları, eğitim temelinde şekillenmektedir. Bu durum ise sosyal sermaye açısından pozitif yönüyle önemli sonuçlar ve etkiler doğuracaktır.²⁷

1.5. Beşeri Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi

Teknolojik gelişmeler; üretim tekniklerini, mekanik teçhizat ve çıktı çeşitlerini değiştirdiğinde, toplum ekonomik gelişmenin sadece makinelerdeki değişme olarak değil, bireylerdeki değişme olduğunu da anlamaya başlamıştır. Bireye yatırım teknik gelişmenin artı yönlerini edinmeyi ve bu gelişmeyi sürekli hale getirmeye olanak sağlamaktadır. Sağlıktaki gelişmeler, yaşam süresi beklentisinin uzamasıyla eğitim yatırımlarını daha faydalı hale getirmektedir. Eğitime yatırım bilgiyi yayar ve büyütür, bu durumda verimliliği artırıcı ve sağlığı geliştirici ilerlemelere vesile olur. Beşeri ve beşeri olmayan sermayenin her ikisine yapılan yatırımın ekonomik kalkınmaya ve refaha katkısı kaçınılmazdır.²⁸ Herhangi bir ekonomide yer alacak üretim faaliyeti için karar vericiler, değişik teknolojik birikimlerden yola çıkarak emek, sermaye ve doğal kaynakları üretim kapasitesine uygun olacak oranda gereken dağılımı yaparak birleştirmektedirler. Bahse konu faktörlerin temelini oluşturan emek kısmı eğitim kalitesi standardında değerlendirilmektedir. Ülkedeki beşeri sermaye yatırımının artırılması, o oranda emek gücünün de yükselmesi anlamına gelmektedir.²⁹

Bazı faaliyetlerin esas etkisi şu an iken, diğer faaliyetlerin gelecekteki refah üzerine etkisi vardır. Birey, yeteneklerini üretici ve tüketici olarak kendisine yatırım yaparak artırır. Bireylerin ekonomik yeteneklerinin hepsi doğumla veya bazılarının çalışma hayatına girdiği çocuk yaşlarında veya okul hayatlarını tamamladıkları daha ileri yaşlarda oluşmaz. Bu yeteneklerin hemen hemen hepsi yatırım özelliğini taşıyan

²⁷ Cumhuriyet Gökör, M. Çağatay Özdemir, “Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2017, s. 84-85.

²⁸ Burton A. Weisbrod, “Education and Investment in Human Capital”, **Journal of Political Economy**, Vol:70, No:5, Part:2, October 1962, s. 106.

(Çevrimiçi), <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/258728>, 10.11.2017.

²⁹ Cem Kahya, İlyas Kays İmamoğlu ve Atakan Durmaz, “Liderlik ve Beşeri Sermaye Faktörlerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi: Kamu ve Özel Sektör Bankalarında Örnek Bir Uygulama”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:14, 2015, s. 358.

faaliyetler yolu ile geliştirilir. Beşeri sermayeye yapılan yatırımlar ise üç temel kategoride değerlendirilebilmektedir:³⁰

1- Sağlık hizmet olanakları ve tesisleri; insanların yaşama süresi, kuvvet ve dayanıklılık, yaşamına ve canlılığına etki eden giderler.

2- İlk, orta ve yüksek seviyede düzenlenmiş resmi öğretim ile bireylerin çalıştığı firmalar (işverenler) tarafından düzenlenen eski usul çıraklık da dahil olmak üzere iş başında yetiştirme; mesleki eğitimler.

3- Birey ve ailelerin değişen iş imkanlarından yararlanabilmek için yaptıkları işgücü transferleri (göçler).

Sağlık faaliyetlerinin hem maddi yönüyle hem vasıf yani nitelik yönüyle ilgili sonuçları vardır. Sağlık alanında yapılacak tüm düzenleme ve iyileştirme faaliyetlerinin meydana çıkaracağı etkiler hakkında iktisatçıların yaptıkları tartışmalar ve karşıt görüşler genellikle nüfus artışı yani miktar ve maddi yönle ilgili olmuştur. Sağlık tedbirleri kaçınılmazdır ki insan kaynaklarının ve buna bağlı olarak toplumun niteliklerini geliştirir. Aynı şekilde beslenmeye ilişkin bireye yapılan her türlü yatırım da önemli bir paya sahiptir. İlave gıda, daha iyi konut imkânları özellikle az gelişmiş ülkelerde toplum niteliğini geliştirecektir. Beslenmeye ilişkin olarak örneğin; Maddi olanaklar açısından ihtiyaç sahibi olsun veya olmasın hamile kadınlar arasında kötü beslenme oranını azaltmak için oluşturulan bir kamu takip uygulaması ile bebeklerin doğuştan olan kabiliyetlerini arttırmak, beşeri sermaye içeriğinde yapılan bir yatırımdır.³¹

Ülkeler günümüzde beşeri sermaye yatırım harcamalarından eğitim ve sağlık gibi güç belirleyicilerini kalkınmışlık seviyelerinin göstergesi olarak kıyaslamalarda belirleyici kriter olarak değerlendirmektedirler. Bu durumun en mantıklı gerekçesi eğitim ve sağlık düzeyinin yüksek olduğu beşeri sermayelerde, verimliliğin artması ile üretimin olumlu etkilenmesi ve bunun sonucunda iktisadi kalkınma sürecini hızlandırmasıdır. Eğitim ve sağlık alanlarına yapılan yatırımlar aynı zamanda uzun

³⁰ Aksu, **a.g.e.**, s. 74.

³¹ Herbert S. Parnes, "Developing Human Capital, The National Center for Research in Vocational Education", **The Ohio State University The National Center for Research in Vocational Education**, Ohio, Series:306, 1986, s. 3, (Çevrimiçi) <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED268375.pdf>, 13.07.2017.

dönemi kapsayacak bir ekonomik büyümenin güvencesidir. Bu nedenle ekonomilerde her daim güncelliğini koruyan temel konu; eğitim ve sağlık yatırımlarına hangi oranda ve ne kapsamda kaynak ayrılması gerektiğidir. Özellikle ekonomik yönden kalkınmasını tam anlamıyla tamamlamamış olan ülkelerde harcamaların finansmanının nasıl yapılması gerektiği konusu belirsizliğini korumaktadır. Kısıtlı bütçe imkanları ile eğitim ve sağlık yatırımlarının gerçekleştirilmeye çalışıldığı toplumlarda alternatif finansman yöntemlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu süreçte gündeme gelen dış borçlar kritik bir konumdur. Zira beşeri sermaye yatırımlarının çıktıları uzun vadede sonuç doğuran harcamalardır. Dış borç yoluna başvuran ülkelerin borçlarını ödeme durumlarına göre beşeri sermaye yatırımları şekillenecektir. Uzun vadede ödenmesi gereken borçların olduğu ülkelerde yapılacak olan beşeri sermaye yatırımları ile gelişmiş ülkelerdeki beşeri sermaye yatırımları çıktılarından aynı sonuçlar ve gelişim kalitesi beklenemez. Üstelik borç altında olan ülkelerin borçlarını üretim alanında kullanıp kullanmadıkları da değerlendirmeye tabi oldukça önemli bir husustur.³²

Bir ülkenin refahı ile üretkenlik düzeyi sahip olduğu beşeri sermaye ile ölçülmektedir. Bu nedenle beşeri sermaye her zaman bireylerin verimliliklerinin artırılması için yapılan yatırımlarla alakalı olmaktadır. Bu durumda beşeri sermaye üç gerekçe altında değerlendirilmektedir. Bu gerekçeleri şu şekilde açıklamak mümkündür.³³

1- Geride kalan kuşaklarca edinilen bilgilerin çağımıza uygun ve doğru olarak takip eden kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

2- Üretim süreçlerini desteklemek ve geliştirmek adına mevcutta yer alan bilgilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ve bu bilgiler ışığında üretimin nasıl tasarlanması gerektiği takip eden kuşaklara öğretilmelidir.

³² Servet Ceylan, Mehmet Durkaya, “Dış Borç ve Beşeri Sermaye İlişkisi: Eğitim ve Sağlık Yatırımları Açısından Bir Uygulama”, **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s. 50.

³³ Fadime Günaydın Kara, “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi”, Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2017, s. 39-40.

3- Bireylerin düşünmelerine olanak sağlanmalıdır. Bu yolla mevcutta sahip olan bilgilere alternatif bilgilerin ilave edilmesi yönünde gereken teşvik sağlanmalıdır. Bireylerin düşünmelerine ve sorgulamalarına imkan verilmelidir.

Bireylerin eğitim yolu ile bilgilerinin artması aynı zamanda ülke gelirinin artmasına da neden olmaktadır. Bu nedenle beşeri sermaye ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesini doğrudan ya da dolaylı biçimde etkileyen anahtar unsurlardandır.³⁴

1.5.1. Eğitim ve Beşeri Sermaye

İşgücünde beşeri niteliklerin oluşturulması ve geliştirilmesinde en önemli faktör eğitimidir. Eğitim, beşeri sermaye konseptinin temelini oluşturduğundan araştırmaların ağırlıklı olarak üzerinde durduğu bir konu haline gelmiştir. Bir ülkenin ekonomisini belirleyen eğitimin düzeyini oluşturan kriterler; eğitime yapılan kayıtlar, eğitim için sağlanan olanaklar (maddesel ve mali) ve toplumun okur-yazarlık durumu gibi unsurlardır. Eğitim için yapılan kayıtlardan nüfusun eğitime katılım düzeyi okul seviyesi (ilkokul, ortakokul, lise, üniversite gibi) bazında tespit edilebilir. Ülkelerin eğitim için sağladığı olanaklar kapsamında olan maddesel göstergeler; okul sayısı, derslik (sınıf) sayısı, teknik donanımların (bilgisayar, labaratuvar gibi) sayısı gibi unsurlardır. Mali göstergeler olarak ise eğitim adına yapılan toplam harcamalar ifade edilmektedir. En nihayetinde toplumun okur-yazarlık durumu bir ülkenin beşeri sermaye düzeyini ölçmek için kullanılan en basit ve hızlı ölçüm yöntemidir.³⁵

Ekonomik büyüme, sermaye artış hızına bağlı olarak gelişmekle birlikte üretimde daha büyük ve kapsamlı artışların sağlanması, işgücünün eğitim yoluyla bilgi ve becerisini oluşturmasını ve gelişimini sağlamasıyla mümkün olmaktadır. Eğitim beşeri sermaye yatırımları içerisinde ekonomik kazancı sağlayan, toplumların verimliliğini ve refah seviyelerini belirleyen unsur olarak kabul görmektedir. Eğitimin değeri, ekonomik büyüme sürecine bağlı olarak işgücünün verimliliğe olan katkısı ile ve beşeri sermaye oluşumu çerçevesinde ölçülmektedir. Burada kast edilen, beşeri

³⁴ A.e., s. 40.

³⁵ Aykırı ve Tokucu, a.g.e., s. 267.

sermayenin etkin değerlendirilmesi ile eğitilmiş bireylerin oluşturduğu üretim artışı sonucunda kişi başına düşen net verimliliğin ölçülmesi ile eğitimin değeri ortaya çıkmaktadır. Eğitim bireylerin kendilerini ve dünyayı anlamalarını sağlar, hayat standartlarını yükseltir, diğer bireylere ve bulunduğu topluma fayda getirir. Eğitim bireylerin verimliliklerini ve kendilerini geliştirerek yaratıcılık özelliklerini ortaya çıkarır, bireylere yorum yapma ve sorgulama becerisini oluşturur. Toplum bazında ise eğitimin temel kazançları şu şekildedir:³⁶

- Bireyin çalışma becerisi ile emeğinin verimliliğini doğrudan geliştirir.
- Bireyde geliştirdiği kapasite ile teknolojik gelişme olanağı sağlar ve böylece sermaye verimliliğini pozitif yönde etkiler.
- İyi bir eğitim çıktısı iş imkânlarında istikrarı ve kariyer basamağında yükselişe yardım eder.
- İş şartlarında değişen koşullara kolay uyabilme becerisi ile saygınlığın kazanılmasını sağlar.

Ülke kalkınmasının en temel belirleyici unsurlarından biri eğitimidir. Eğitim genel olarak iki yönde işleyiş göstermektedir; bunlardan bir tanesi kalkınma ihtiyacına ve gerekliliklerine göre işgücünün istihdam edilme yöntemlerinin belirleyicisi olmasıdır. Diğer ise bilginin meydana getirilmesi ve aktarılması özellikleri ile ülkelerin üretime yönelik tüm teknoloji faaliyetlerini yakından takip edebilmesini, kendi çıkarlarına uygun yön verebilmesini ve kendi üretimlerine has olan teknoloji den istedikleri oranda faydalanmalarına katkı sağlamasıdır. Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücünün sunduğu hizmet kalitesinin artması; ülkelerin dünya genelinde üretim gücünün artmasına ve buna bağlı olarak rekabet piyasasında gücünü yükseltmesine ve dış pazarda daha başarılı olma imkanını sağlamaktadır. Eğitim seviyesi, ülkeler arasında gelişmişlik düzeyinin temel göstergelerindendir.³⁷

³⁶ Hüseyin Ergen, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt:10, Sayı:35, 1999, s. 44, (Çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/271187965_Turkiye'de_Egitimin_Ekonomik_Buyumeye_Katkisi, 15.03.2017.

³⁷ Okyay Uçan, Hilal Yeşilyurt, "Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, 2016, s. 180.

Eğitimin formal eğitim (okul) ve mesleki eğitim (iş yerinde eğitim) yolları üzerinden etkilediği üretim sürecinin beşeri sermaye araştırma literatürlerinde kişilerin gelir seviyeleri ile doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Bir bireyin eğitim düzeyi (formal ve mesleki) ne kadar yüksek olursa kazanacağı gelir de o oranda yüksek olacaktır.³⁸ Eğitimin direkt kanıtlarla sunulmamakla beraber ülkelerin teknoloji ve bağlayıcı olan diğer faktörlerle birlikte gelişiminde en etkili unsurlardan biri olduğu halen kabul edilen bir görüştür. İstihdam belirleyicilerinin en kritik değerlendirme kıstası önceleri bireyin örgün eğitim seviyesi iken, günümüzde bireye sunulan iş başında veya iş öncesinde işe alıştırmaya ve hazır etmeye yönelik eğitimler de bir hayli önem kazanmıştır. Bu yenilenen görüşün en önemli gerekçesi, örgün eğitim ile bireyin ancak üretim için hazır olabileceği ancak pratikte çok bir değer katmayacağı; iş yerinde alacağı iş başı eğitimleri ile üretimde sağlayacağı verimliliğin daha etkili olacağı ve bu yolla teknolojik gelişmelerin daha hızlı değerlendirilebileceği yönündedir. Bu noktada esasen eğitim ile verimliliğin sağlanması arasındaki direkt ilişkiyi net olarak ortaya çıkarmak için beşeri sermaye üzerinden bireyde sahip olunması gereken kıstasların neler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. İstihdam edilen bireylerde tam olarak hangi eğitimin verimliliğe ne ölçüde katkı sağlayacağı ve buna bağlı olarak bireye edindireceği kazancın ne şekilde belirlenmesi gerektiği henüz araştırma konusu yapılamamıştır. Bireye sunulan örgün veya iş yeri eğitimlerinin bütün hepsinin bilgi, beceri, davranış ve buna benzer tüm nitelikleri edindirdiği açıktır. Esas olan üretim verimliliği için hangi eğitim niteliklerinin hangi üretim noktasında tam anlamıyla değerlendirilmesi gerektiğini tayin edebilmektedir.³⁹

Ülkelerin gelişmesinde eğitimin esas belirleyici unsur olmasının kabul edilen görüş olması ile beraber özellikle kadın eğitiminin de ekonomik büyümede büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu görüşün nedeni, kadınların doğum yoğunluğunun belirleyicileri olmalarıdır. Eğitimli kadınlar daha makul sayıda çocuk sahibi olmayı tercih eder. Eğitimli kadınlar çocuklarının eğitimi konusunda daha az

³⁸ Sabri Tekir, "Bir Kamusal Hizmet Olarak Eğitim-Beşeri Sermaye Yatırımlarının Önemi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 1987, s. 316.

³⁹ Işıl Ünal, "Verimliliğin Önemi ve Eğitim ile İlişkisi", **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 1989, s. 440-441.

eğitimli kadınlara göre daha hassas hareket ederler.⁴⁰ Çocuklarının eğitimi konusunda daha dikkatli olan eğitimli kadınlar çocuk işçi sayılarının azalmasında ve geleceğe daha bilinçli ve verimli bireylerin yetişmesini sağlar.⁴¹ Eğitimli kadınların daha az sayıda çocuk sahibi olmaları ülkeler için nüfus artış oranının düşmesine yol açacaktır. Eğer ülkedeki üretim artışı, nüfusun artış oranını geçiyorsa bu durum o ülkenin tüm bireyleri için yaşam standartlarının yükselmesi yani kişi başına düşen üretimin artması anlamına gelmesidir. Böylece bireyler daha yüksek kazanç ve daha iyi çalışma koşulları elde edecektir. Bu noktadan hareketle eğitimin geliri artırdığı ve doğru orantılı olarak talep yaratması ile arzı da (üretimi) etkileyeceği görüşü sunulabilir.⁴²

Eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi bilimsel anlamda henüz saptanamıyor olsa dahi eğitimin büyümeye doğrudan ve dolaylı olarak sağladığı faydaların olduğu açıkça görülmektedir. Bu faydalar daha çok eğitimden büyümeye doğru yani eğitim çıktısının büyümeye etkisi üzerinden incelenmektedir. Bu kapsamda sunulan görüşlerin ana çerçevesi; günümüz dünyasında en son ve en yeni teknolojiden faydalanmak için örgün eğitimin sunduğu imkanların, arzu edilen gelişme oranında yeniliklerle adapte edilmesine bağlıdır. Bir bireyin örgün eğitimi sırasında edindiği isteklendirme, öğrenme potansiyelini olumlu olarak etkileyecektir. Bu nedenle eğitime yapılan yatırımın kapasitesi oranında o ülkenin gelecekteki ekonomik kalkınması şekillenecektir.⁴³

Günümüzde eğitimin, ekonomik kalkınmanın yanında toplumsal ve kültürel gelişimi de hızlandıran önemli faktör olduğu kesinlik kazanmıştır. Ülke kalkınmasında verimliliğin sağlanması ancak donanımlı iş gücü ile sağlanabilir. Örgün eğitim süreci boyunca modern teknolojiye uygun bilgi ve becerilerin edindirildiği bireyler, ekonomik gelişmenin oluşmasında temel gereklilik olan nitelikli işgücünü oluşturarak üretim düzeyinin ve ekonominin yükselmesini sağlamaktadır. Bir toplumu oluşturan bireylerin eğitim düzeyleri o toplumun niteliği hakkında bilgi verir. Gelişmiş

⁴⁰ Herbert S. Parnes, **a.g.e.**, s. 5.

⁴¹ Berna Balcı İzgi, Ebubekir Alyu, “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: OECD ve AB Ülkeleri Panel Veri Analizi”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Cilt:17, Sayı:3, 2018, s. 992.

⁴² Herbert S. Parnes, **a.g.e.**, s. 5.

⁴³ M. Tuba Türker, “İktisadi Büyümede Beşeri Sermaye ve Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayenin Gelişimi”, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000, s. 32.

lkelerdeki bireylerin hayat kaliteleri, yüksek olan mal ve hizmet üretimleri sonucunda standartların oldukça üstündedir. Eēitim bu etkilerinin yanısıra toplumdaki çeşitli farklılıkların (ırk, kültürel, sosyal gibi) uyum içerisinde yaşamasına olanak saēlar. Bunun nedeni eēitimin toplumlara yönelik en büyük çıktısı olan medeni görüşün oluşması ile açıklanabilir. Eēitim seviyesi yükseldikçe demokratik zihniyet artmakta, suç işleme oranları azalmakta ve daha adil bir yaşam alanı ile istikrarlı toplumlar oluşmaktadır.⁴⁴

1.5.2. Saēlık ve Beşeri Sermaye

Dünya Saēlık rgt (WHO) saēlık kavramını akıl, beden ve sosyal bakımdan iyi durumda olmak olarak tanımlar. Saēlığın ekonomik kalkınma ile arasında iki taraflı bir ilişki bulunmaktadır: Saēlık, ekonomik kalkınmanın hem aracı, hem de amacı olduēundan bireylere hayat standardına yönelik daha yüksek olanaklar saēlar. Saēlıklı bireyler çevreleri üzerinde daha iyi gözetim oluştururlar ve geleceklerini planlama konusunda daha elverişli hareket ederler. Saēlıklı ve eēitilmiş bireylerden oluşan toplumlar, üretimin tüm fonksiyonlarında yüksek verimlilik sergileyebilmektedirler. Eēitim ve saēlık seviyesi yükselmiş bireyler, ülkelerin kalkınması için önemli girdi enstrmanlarıdır.⁴⁵

Beşeri sermaye teorisi ile ortaya çıkan gelişmelerde, ilk olarak saēlıklı toplumların ekonomik büyümeye olan pozitif etkilerinin araştırılmaya başlanması ile beşeri sermaye kavramının daha hızlı bilinirlik kazandıēı düşünülmektedir. İktisat içerikli birçok uygulamalı araştırmada saēlığın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerinin ortaya konulduēu görülmektedir. Bu çalışmalardan çıkarılan sonuçlar, özellikle gelişmiş ülkeleri saēlık alanında daha fazla kaynak ayırmaya yönlendirmiştir. Saēlık, ekonomik büyümenin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle yoksulluk ve eēitsizlik gibi sorunları azaltmada önemli görevler üstlenmektedir. Saēlık hizmetlerinin gelişimi için yapılan saēlık harcamaları, beşeri sermayeyi geliştirerek iktisadi büyümeye aynı paralelde etki etmektedir. Bu durumun tamtersi yönünde

⁴⁴ Uçan ve Yeşilyurt, **a.g.e.**, s. 180.

⁴⁵ Türker, **a.g.e.**, s. 32-33.

ilerlemesi de aynı etkiyi doğuracaktır. Şöyle ki, ekonomik büyümenin gelişimi beşeri sermaye yatırımlarının çoğalmasına olanak sağlayarak beşeri sermayenin de büyüme eğilimindeki etkisini ortaya çıkarmaktadır.⁴⁶

Sağlık hizmetlerinin en belirgin özelliği kısmen yatırım, kısmen de tüketim olmasıdır. İki unsur da birbiri ile ilişiktir, bu nedenle ayrılamaz. Sağlık, sunduğu karşılıksız hizmet sonucunda edindiği kazançlar veya kayıplardan ötürü dışsal ekonomi oluşturmaktadır. Bu duruma açıklama olarak; çiçek hastalığı, çocuk felci gibi bulaşıcı ve enfeksiyonel hastalıklardan korunmak için sağlık hizmetlerinin kurumlar veya bireyler tarafından satın alınmasının, bütün topluma yarar sağlayacağı gösterilebilir. Böylece bireyin kendi bakımı ve korunması için satın almış olduğu sağlık hizmeti, çevresindeki bireylere ve sonucunda genel olarak topluma da yarar sağlamaktadır. Bu şekilde zincirleme olarak ilerletilebilen sağlık hizmetleri ve harcamaları ile sağlıklı bireylerin oluşturduğu bir toplumda ekonominin verimliliği de artmaktadır.⁴⁷ Bireyler için tasarlanan tüm sağlık aktiviteleri, yaşam sürelerini uzatmanın yanında bireylerin yaşam kalitelerinin de yükselmesini hedeflemektedir. Yaşam süresinin uzaması sonucunda gelişmiş toplumlarda ekonomik gelişme hedefinde yapılan yatırımlarla bireylerin daha uzun vadede çalışabilmesine ve olumlu sonuç alınmasına olanak sağlanmıştır. Bu çıktıya ek olarak sağlıklı bireylerin performans gösterdikleri uzmanlık alanlarında daha uzun süre çalışabildikleri için ekonomik büyüme planlamalara sadık olarak artış gösterebilmektedir. Bu yönüyle sağlık hizmetlerine yapılan yeterli harcamaların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki sağladığı söylenebilir.⁴⁸

Sağlık ve eğitim yatırımları arasında çeşitli benzerliklerin olmasının yanında bir takım farklılıklar da mevcuttur. Sağlık hizmetlerine yönelik her türlü faaliyet iş

⁴⁶ Deniz Güven, Türker Şimşek ve Ahmet Güven, "Sağlık Yönetimi Kapsamında Sağlık Harcamalarının Büyüme Üzerine Etkisi: MENA Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:37, 2018, s. 39.

⁴⁷ Selma J. Mushkin, "Health as an Investment", **The Journal of Political Economy**, Vol:70, No:5, 1962, s. 130-131.

⁴⁸ Güven v.d., **a.g.e.**, s. 39.

gücü sayısını ve emeğin kalitesini artırır. Eğitim ise öte yandan özellikle üreticilerin kalitesini belirler.⁴⁹

Sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye katkısını belirleyen faktörleri şu şekilde özetlemek mümkündür:⁵⁰

- Bireyin hastalanması sonucunda oluşacak işgücü ve verimlilik kaybının önüne geçilir.
- Hastalık taşıması gerekçesiyle öncesinde bu duruma çare bulunamayan ve bu nedenle faaliyete alınmayan kaynakların değerlendirilmesine olanak sağlar.
- Toplumun geleceğine ışık tutan çocuk bireylerin daha sağlıklı ortamlarda eğitim almalarını sağlar.

Temel olarak sıralanan bu faktörlerin uygulanması ile işgücü kayıpları engellenir, üretimdeki verimliliğin ve ortalama ömrün arttığı daha iyi yaşam ve çalışma koşullarında hem bireyler hem de üreticiler daha iyi çalışma koşullarında hedeflenen ekonomik büyümeye katkı sağlanmış olur.⁵¹

Dünyada az gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmiş tüm ülkelerin ekonomik kalkınmasını etkileyen birçok temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurların en önemli detaylarından biri sağlıklı toplumun sağlanabilmesidir. Sağlıklı bireylerin oluşturduğu toplumun ekonomik kalkınma seviyesine de o oranda etki yaptığı bilinmektedir. Sağlık, bireylerin istihdam edilebilirliğinden ülkelerin kalkınma düzeylerine kadar kilit nitelik taşıyan ekonomik bir unsur olmasından ötürü büyümeye yönelik önemli bir bağlantı niteliği taşımaktadır.⁵²

Bir toplumun sağlık harcamaları için bütçeden ayırdığı pay, hastane ve hastanelerde barındırılan yatak sayısı, yatak sayısının nüfus ile orantılı olup olmaması, nüfus oranına göre görevlendirilen doktor sayısı ve sağlık tesislerinin sayısı gibi

⁴⁹ Mushkin, **a.g.e.**, s. 131.

⁵⁰ Türker, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁵¹ **A.e.**, s. 35.

⁵² Murat Çetin, Eyyüp Ecevit, “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, 2010, s. 168.

kriterler sağlık göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Her bir sağlık göstergesindeki sürekli iyileştirme çalışmaları toplumların beşeri sermaye düzeylerine de işaret etmektedir. Çünkü bireyler sağlıklı oldukları sürece bilgi ve becerilerini geliştirebilirler ve bu değerlerini üretim verimliliğinde kullanabilirler.⁵³

Sağlık, bireylerin ve oluşturdukları toplumun en büyük hazinesidir. Zira sağlığın olmadığı toplumlarda verimlilikten ve kalkınmadan söz edilemez. Bu nedenle sağlık ülke ekonomisinde ve refahında en temel kaynak olarak değerlendirilmektedir. Sağlık hizmetlerinin iyi sunulduğu toplumlarda daha sağlıklı olan bireyler üretimde daha aktif rol oynayabilmektedirler. Böylece ülke refahının oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle günümüzde gelişmiş ülke statüsüne sahip toplumlar sağlık hizmetlerine yönelik tüm faaliyetlerine kapsamlı kaynaklar ayırarak sağlık hizmetlerini daimi gelişime açık alan olarak değerlendirmektedirler. Ayırdıkları kaynakları verimli ve kullanışlı bir şekilde değerlendiren toplumların ekonomik büyümesi üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülebilmektedir.⁵⁴

Sağlık hizmetlerini içeren emek ve mallardan oluşan kaynaklar, sağlık yatırımlarının belli bir alanını kapsamaktadır. Bu kaynaklara yapılan yatırımların vesilesi ile gelecek dönemlerde ortaya çıkabilecek hastalıkları azaltarak veya mümkünse oluşmasını engelleyerek istihdam edilen bireylerin sağlıklarının korunması ve üretimin verimliliğinin olumsuz yönde etkilenmemesi esas amaçtır. Bu durumda beşeri sermaye yatırımına yönelik uygulamaların eksiksiz ve en verimli şekilde uygulanması toplum gelişimi yönündeki nihai hedef olmalıdır.⁵⁵

Toplumların, sağlıklı bireylerini eğitmeleri durumunda yapılan tüm eğitim yatırımlarının da bireyin sağlıklı olduğu sürece fayda sağlayacağı durumunu göz ardı etmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda eğitim ile sağlığın içiçe olduğu söylenebilir. Yapılan tüm eğitim harcamaları ve sağlık harcamaları beraber değerlendirilmelidir.

⁵³ Çankaya, a.g.e., s. 32.

⁵⁴ Cahit Aydemir, Seniha Baylan, “Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, Sayı:13, 2015, s. 418.

⁵⁵ İbrahim Güran Yumuşak, Durmuş Çağrı Yıldırım, “Sağlık Harcamaları İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2009, s. 61.

Her iki yatırım kapsamının benzer nitelikte olması zorunluluk haline gelmelidir.⁵⁶ Bu bağlamda yapılan her bir eğitim yatırımı için beklenen üretkenliği en üst düzeyde alabilmek için eğitimle birlikte sağlığa da önem verilmesi gereklilik arz etmektedir. Sağlık harcamalarına yönelik faydanın uzun vadede fayda getireceğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ancak yeterli sağlık harcamaları ile iş gücü çalışma gücünü koruyabilecektir. Ayrıca gelecek dönemlerde oluşabilecek hastalıkların da azalmasına veya hiçbir surette ortaya çıkmamasına neden olacaktır. Bu durumun sonucunda ekonomik gelişme olumlu yönde etkileneceğini, bireye yapılacak yatırımın yetenekleri koruyup, geliştireceğini ve verimliliğin artmasına neden olacağını kabul etmek gerekmektedir.⁵⁷

Ülkeler arası insani ve ekonomik yönden gelişme kriterleri değerlendirildiğinde, sağlık göstergelerinden en çok; nüfus artış hızı, ölüm oranı, bebek ölüm oranı, ortalama yaşam süresi ve sağlık harcamaları gibi kriterler göz önünde tutulmaktadır.⁵⁸ Her ülke bireylerine en iyi sağlık hizmetini sunmak için gayret gösterir. Ancak dünyadaki tüm bireylerin sağlıklı olabilmesi ülkeler arası kurulan hakkaniyetli ve elbette ki barış içerikli anlaşmalara bağlı olarak süreklilik gösterebilir. En nihayetinde dünyada birliğin sağlanmasının yanısıra her ülke kendi bireyine en iyi sağlık koşullarını sunmakla mükelleftir. Bunun için ise kaçınılmaz olan ilk gereklilik gerekli alt yapının muhakkak oluşturulmuş olmasıdır. Aksi takdirde alt yapının oluşmadığı ülkelerde daimi sağlık hizmetlerinin sağlanması beklenemez.⁵⁹

1.5.3. Göç (İşgücü Transferi) ve Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye yatırımlarından ülkelerin kalkınması ile ilişkisi olan bir diğer unsur ise işgücü transferidir. İşgücü transferi iki yoldan meydana gelmektedir. İlki, belli bir alanda uzmanlık edinen bireylere sunulan daha iyi şartlar gerekçesi ile başka ülkelere gitmesi yani göç etmesidir. İkincisi ise, fazla vasıf gerektirmeyen işlerde

⁵⁶ Sami Taban, Muhsin Kar, “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2006, s. 163.

⁵⁷ Muhammed Karataş, Eda Çankaya, “İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme”, **Mehmet Akit Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2010, s. 42.

⁵⁸ Aykırı ve Tokucu, **a.g.e.**, s. 268.

⁵⁹ Kara, **a.g.e.**, s. 49.

çalışmak üzere işgücünün mevcut yaşanılan ülkede gereken istihdamın sağlanmaması nedeniyle kabul görülen başka ülkeye geçiş yapılması yani göç edilmesidir. İşgücü transferinin altında yatan temel bazı gerekçeler bulunmaktadır: savaşlar, nüfus artış hızının yoğunlaşması veya yavaşlaması, göç edilmesi istenen beşeri sermayenin göç edilen ülkeye sağlayacağı ilave katkılar, üretim ve ticaret yapısındaki değişikliklerin çeşitli vasıflar işgücü ihtiyacını oluşturması olarak sıralanabilir.⁶⁰

Göç kavramı geçmişten bugüne sanayileşme, kentleşme, ekonomik kalkınma gibi toplumun gelişimini belirleyen unsurların beraberinde şekillenmiş bir kavramdır. Gelişmiş olan tüm ülkelerde “Sanayi Devrimi” ile gelişen modernleşme ve endüstrileşme kavramları kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Gelişmekte olan ülkeler kentleşme sürecini yaşamaya devam etmektedir. Sanayileşme ile kırsal kesimlere nispeten daha farklı ve hızlı gelişim göstren kent alanları göçü de o oranda hızlandırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde göçün en büyük gerekçesi kırsal alanlarda gelir yetersizliğinin yaşanmaya başlamasıdır. Bu nedenle toprakların kaybedilmesi, işsizliğin artması ile göç, güncelliğini sürekli koruyan bir kavram olmaya devam etmektedir.⁶¹ Beşeri sermayenin göç kavramında etkili olmasının sebepleri arasında gelişmiş ülkelerdeki eğitim fırsatlarının çeşitliliği, iş imkanlarının çok oluşu, gelir yönüyle daha adil ve elverişli olması olarak gösterilebilir. Bunun yanısıra özellikle az gelişmiş ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, baskılar ve savaşlar da göçe sebebiyet veren büyük paylardandır.⁶²

Gelişme olgusu her ne kadar ekonomik bir süreci tanımlasa da aslında birçok yönüyle toplumla ilişkilidir. Toplumu oluşturan yapı ve kurumlar gelişmeyi hızlandırabileceği gibi yavaşlatabilir. Bu durumun en temel gerekçesi ekonomik kalkınma ile toplumsal yapının iç içe olmasıdır. İktisadi gelişme, toplumun içerisindeki bireyler, devlet ve kurumların davranışları ile aldıkları kararlar çerçevesinde şekillenir. Bu nedenle bu iki yapı birbirinden ayrı düşünülemez. Atılan her bir adım ve yapılan

⁶⁰ Atik, **a.g.e.**, s. 23-24.

⁶¹ Ozan Bahar, Fehime Korkmaz Bingöl, “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:2, 2010, s. 44.

⁶² Douglas Holtz-Eakin, Mary E. Lovely ve Mehmet Serkan Tosun, “Generational Conflict, Human Capital Accumulation, and Economic Growth”, **Syracuse University Center for Policy Research Maxwell School of Citizenship and Public Affairs**, 2000, s. 20.

her bir hareket sonuç olarak göçü meydana getirebilir. Bu kapsamda göç çok dikkat edilmesi gereken bir kavramdır. Bir ülkenin göç oranı iktisadi kalkınma ve beşeri sermaye düzeyini belirten bir göstergedir. Bir ülkedeki üretim noksanlığı, beşeri sermaye yetersizliği, üretimi geliştirmeye yönelik alınması gereken tüm bilimsel yeniliklerin eksikliği özellikle beyin göçünü tetikleyen temel nedenlerdir.⁶³

1.6. Beşeri Sermaye Kuramının Eleştirisi

Beşeri sermaye olgusunun ilk gündemi, eğitimin faydalı bilgi ve beceriler edindirerek istihdam edilen bireylerin verimliliğini artırdığını, bu vesile ile hayatları süresince gelirlerinde artış sağlayacakları görüşü eleştiri konusu olmuştur. Bunun nedeni; eğitilmiş bireylerin daha yüksek kazanç elde etmelerinin almış oldukları eğitim süresi boyunca edindikleri bilgi ve becerilerden ziyade, doğuştan sahip oldukları üstün yeteneklerinden kaynaklanıyor olmasıdır. Ayrıca, daha yüksek seviyede eğitim görmüş istihdam edilen bireylerin kırsal kesimlerden değil ancak kentsel alanlardan gelen ve toplumun üst seviye sınıflarına mensup bireylerden oluştuğu görüşüdür.⁶⁴

Beşeri sermaye kuramına yönelik bir diğer eleştiri ise, eğitimin faydalı bilgi ve beceriler edindirerek istihdam edilen bireylerin verimliliğinin arttırmadığı, sadece işgücü sağlayanlar için değer verdikleri hususları belirlemede ve bu süreçte yüksek kazancı ise aracı bir unsur olarak kullandığı, işin yapılması konusunda talep ettikleri kişisel özellikleri tahlil etmede ve doğuştan gelen yeteneklerin belirlenmesinde işverenler için bir eleme sistemi olarak görüldüğünün iddia edilmesidir.⁶⁵

Amerikalı İktisatçı Robert Lucas'ın yapmış olduğu çalışmada, verimliliğin bireylerin değil, gerçekleştirilen işlere ait bir özellik olması sebebiyle, iş gücünün potansiyel verimliliğini belirlemede, eğitimin önemli bir etken olmadığını iddia etmiştir. İşgücü işe seçildiğinde, bireylerin verimliliğini işin verimliliğine getirmek adına gerekli olan bilgi ve beceriler, mesleki eğitim programları adı altına işgücüne kazandırılmaktadır. Belirlenmiş işlere uygun nitelikte olan bireyler işe seçilirken,

⁶³ Abdullah Arı, "Beşeri Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi", **International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences**, Cilt:1, Sayı:1, 2018, s. 31.

⁶⁴ Türker, a.g.e., s. 18-19.

⁶⁵ A.e., s. 19.

istihdam sağlayıcılarının kullandıkları temel kriter bireylerin yetiştirilebilirliğidir. Bu temel kriteri sağlayan bireyler, istihdam sağlayıcısı olan işverenler tarafından en çok tercih edilen kesim olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni bu bireylerin en az yatırım maliyeti ile işe daha kısa sürede adapte edilebilecek olmalarıdır. Bu bireyler en iyi işlere dağıtılırlar. Bu görüşe göre, eğitilmiş bireylerin daha yüksek kazançlı işlere yerleştirilmeleri ilişkisi kabul edilmektedir. Ayrılan nokta, bu bireylerin daha fazla gelir elde etmelerindeki esas gerekçenin sahip oldukları bilgi üzerinden olmasının bir kılıf olmasıdır. Burada kast edilen, daha kolay ve hızlı yetiştirilebilir bireyleri belirlemede eğitimin işgücü sahibine sadece kolaylık sağlayan bir araç olmasıdır.⁶⁶

Amerikalı İktisatçı Kenneth Joseph Arrow (1972) da benzer bir iddia ile eğitimin seçim yapmak üzere işverenler tarafından kullanılan bir eleme sistemi olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşte eğitimin, kalkınma ile direkt bir işlevinin bulunmadığı, ancak çeşitli işlere uygun bireyleri istihdam etme işlevine yaradığı ifade edilmiştir. Bu duruma rağmen, bazı iktisadi araştırmacılar eğitimin eleme süreci konusunda işgücü sağlayıcılarına zaman ve maliyet açısından pozitif etki oluşturmasından ötürü bu anlamda üretimi desteklediği görüşünü belirtmektedirler. Bu görüşe rağmen Arrow'a göre, işgücü sağlayıcılarına uzun vadede bu pozitif etkinin ülke ekonomisine artı bir değer katmadığını ileri sürmektedir.⁶⁷

Bu görüşlerden biraz daha öte boyut taşıyan diğer bir eleştiri hususu ise daha ileri teknolojinin aktif olduğu endüstriler, daha düşük teknoloji ile işlerini yürütmekte olan endüstrilerden farklı olarak eğitim seviyelerinden bağımsız farklı ücret belirleme yolları ile yapılandırılmış ücretlendirme sistemleri oluşturmuştur. Beşeri sermaye kıstasından bağımsız olarak oluşturulan sistematik yapılanma sonucunda kapitalist düzene ayak uyduran bir yapı pekiştirilmiş olup, emek ile sermaye arasında farklılıklar doğmuştur. Böylelikle işgücü piyasası artık daha çok kapitalist girişimlerle alakalı hale gelmiştir. Ücret belirleyicileri, bireyin sermayesine bakmaksızın sadece işin esasını oluşturan sermaye türünü baz alarak birincil öncelikle yapılanmaya gitmiştir.

⁶⁶ Martin Cornoy, "Eğitim ve Ekonomi İlişkisi", Çev. Nejla Tunal, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 1982, s. 492.

⁶⁷ A.e., s. 492.

Bireylerin eğitim düzeylerine göre istihdam edilmesi ve işbaşında eğitim ile yetiştirme programlarının uygulanması ikincil planda değerlendirilmektedir. Bu konseptte yer alan işler ise daha sıradan ve düşük ücreti içermektedir.⁶⁸

Beşeri sermayenin gündeme geldiği 1960'lı yıllarda bir takım İktisatçıların beşeri sermaye kuramını bu denli eleştirmelerinin sebebi eğitim programlarının yetersiz oluşu ve amacına ulaşamayarak işlevini yerine getirememesidir. O dönemlerde mesleki eğitimin, çoğu şehir işçisinde neredeyse hiç etki yaratmadığını gözlemlemişlerdir. Beşeri sermaye kuramının iddiası olan öğrenme yıllarının süresi ile bireyin edineceği kazanç oranı arasındaki doğru orantı, bu yıllarda desteklenmeyen bu yöndeki zıt görüşleri açığa çıkarmıştır.⁶⁹

1.7. Büyüme Sürecinde Beşeri Sermayenin Önemi

İnsan faktörü ekonomik kalkınmadaki en önemli yere sahiptir. Doğada yer alan keşfedilmeye açık her kaynak insanın göstereceği çalışma ve emek ile mümkündür. Keşfedilen her kaynak ise tekrar insan gücü ile gereken süreçlere tabi tutulabilir. Doğal kaynaklardan öte yine insanın keşfi olan yeni teknolojilerin oluşturulması, kullanılması ve ekonomik ve sosyal güç için geliştirilmesi eğitilmiş insanların varlığı ile gerçekleşebilmektedir.⁷⁰ Eğer bir ülkenin kişi başına gelir artışının belirleyicisi toprak verimliliği gibi doğal bir kaynak ise, toprakta yaşanan en ufak bir kusur daha fazla büyümeyi önleyecektir. Bu sebepten ötürü Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve birçok Avrupa ülkesi bu durumun önüne geçmek için üretimlerinde emek verimliliğini arttıran teknik ve bilimsel donanımın ve bilginin yayılmasını sağlamaktadır. Bilimsel bilginin üretime aktarılmasını ise mesleki içerikli teknik okullaşma ve kapsamlı müfredatın hazırlanması, iş başında eğitimler ile bireylerin eğitilmesi gibi eğitim içerikli sistematik adımlar sayesinde gerçekleştirmektedirler. Görüleceği üzere bilginin yükselmesi ve yaygınlaştırılması; bilim adamları, teknik alanda hizmet verenler, şirket yöneticileri ve sayılabilecek üretime emek veren birçok meslek dalında çalışmakta olan bireyleri kapsamaktadır.

⁶⁸ Carnoy, **a.g.e.**, s. 492.

⁶⁹ Murat Güven, "Bölümlendirilmiş İşgücü Piyasası Teorisi ve Türkiye Örneği", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, 1995, s. 40-41.

⁷⁰ Tekir, **a.g.e.**, s. 313.

Bu sebeptendir ki, ekonomik kalkınmayı başaran bütün gelişmiş ülkeler, bireylerinin yetiştirilmesinde ve eğitilmesinde büyük yatırımlar sağlayarak bu kalkınmayı gerçekleştirebilmiştir. Bu duruma en yakın geçmişten verilebilecek kanıt, Asya ekonomisine dahil olan ülkelerin özellikle son on yıldaki göze çarpan ekonomik gelişim trendleri, beşeri sermayenin ekonomik büyümede ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Doğal kaynakları yönünden yetersiz olan ve bu nedenle tüm enerji kaynaklarını ithal etmek durumunda olan Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Tayland ülkelerini beşeri sermaye yatırımları ile hızlı büyümeyi gerçekleştiren en iyi örnek ülkeler olarak göstermek mümkündür.⁷¹

⁷¹ Gary S. Becker, **Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education**, Third Edition, Chicago, The University of Chicago Press, 1994, s. 23-24, (Çevrimiçi) <https://www.nber.org/chapters/c11226.pdf>, 13.04.2017.

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ

Bu bölümde beşeri sermaye kapsamında ekonomik büyüme ve eğitim ilişkisi incelenecektir. Daha sonra beşeri sermayenin ekonomik kalkınmaya ilişkin yapılan teorik yaklaşımlara ve beşeri sermaye yatırımı olan eğitimin ülke kalkınmasına etki ettiği temel faktörler incelenecektir. Daha sonra eğitimin toplumsal yapı üzerindeki şekillendirici etkisi ile kariyer gelişimine yaptığı yatırıma bakılacaktır.

2.1. Beşeri Sermaye Kapsamında Ekonomik Büyüme ve Eğitim İlişkisi

Gerçekleştirilen çalışmalar, büyümenin esas belirleyicileri arasında beşeri sermayenin en önemli üretim faktörü olarak öne çıktığını göstermektedir. Beşeri sermaye ve ekonomik büyümeyi ilgilendiren çalışmalarda genel olarak eğitim üzerinde durulmaktadır. Eğitime yapılan yatırımların ekonomik büyümeye çeşitli yollardan sağladığı katkılar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, beşeri sermayenin başlı başına üretken olması ve doğal sonuç olarak ekonomiyi büyütmesidir. Diğeri ise beşeri sermayenin teknolojik yönden gelişmeyi sağlayan temel gereklilik olması ve bu nedenle arttıracığı verimlilik ile ekonomiyi büyütecek olmasıdır.⁷²

Ülkelerin kalkınması ve gelişmiş statüde değerlendirilebilmesi için sağlaması gereken minimum nitelikteki unsurları barındırması şarttır. Bu unsurları maddeler halinde şu şekilde özetlemek mümkündür:⁷³

- Daimi ve düzeni yansıtan siyaset uygulamalarının olması
- Teknolojik, konforlu, çeşitli ve alternatifli ulaşım imkanlarının sunulması
- Toplumun ülke vaziyetinin ekonomik yönden açık bir şekilde bilgilendirilmesi

⁷² Abdullah Keskin, “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:25, Sayı:3-4, 2011, s. 138.

⁷³ Ayşe Aktaş Eroğlu, “Türkiye’de Eğitime Ayrılan Kaynaklar ve İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 28.

- Eğitime dair tüm yatırımların ve planlamaların eksiksiz olarak yerine getirilmesi

Bu temel unsurların uygulanabilmesi halinde, kalkınmanın sağlanmasındaki en önemli temel basamağın oluşacağı söylenebilir.⁷⁴

Beşeri sermaye iktisadi kalkınmayı sağlayan bilgi, beceri, yetenek, sağlık ve toplumsal yapı gibi kaynakların seviyelerini belirten bir kavramdır. Ülkelerin kalkınmasında belirleyici olan toplumsal yapı düzeyi bireylerin üretkenlik becerileri ile ölçülmektedir. İşgücünü oluşturan bireylerin becerileri ise eğitim yolu ile kazandırılmaktadır.⁷⁵

Beşeri sermaye yatırımlarının ilk etkisi öncelikle birey bunun takibinde ailesi üzerinde görülmektedir. En son olarak bu etkiyi bireyin çalıştığı işyeri görmektedir. Bu şekilde yayılan olumlu etki daha geniş kapsamda bireyin ülkesi üzerinde görülecektir. Bireyin artan geliri, çalıştığı işyerinin üretkenliğinin artışına işaret ederken, ailesinde de olumlu etki oluşturacaktır. Bunun yanısıra artan üretkenlik ve gelir beraberinde ülkede teknolojik hareketliliği, istihdam piyasasını, tarımı ve endüstri sektörlerini canlandıracaktır.⁷⁶

Beşeri sermayenin gelişimi özellikle Batı'da 2. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte hız kazanmıştır. Bu zamanda ülke kalkınmasında bilginin üretime karşı olan olumlu etkisi kanıtlanmış olup, her geçen gün daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. İktisadi kalkınmaya yol açan “bilgi toplumu” olgusu özellikle 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Batı Avrupa'da önemini hissettirmiştir. Bilginin kullanılarak üretimin gerçekleştirilmesi ile bilgiye dayalı teknolojinin üretimi böylece ilk filizlerini vermiştir. Bilgi ile üretimi sağlayarak kalkınmayı başaran bu ülkeler, ürettikleri teknolojileri sadece sanayi ve hizmet

⁷⁴ Umut Taş, Füsün Yenilmez, “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, 2007, s. 159.

⁷⁵ A.e., s. 160.

⁷⁶ İbrahim Güran Yumuşak, “Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Önemi ve Türkiye’nin Beşeri Sermaye Potansiyeli”, s. 14-15, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905817.pdf>, 07.06.2017.

verdikleri alanlarda değil ayrıca eğitim, sağlık ve sağlam toplum yapısı oluşturma alanlarında da kullanmıştır. Bu vesileyle, bu denli gelişmiş ülkeler teknoloji ile üretimlerinden oldukça fazla verim alabiliyorken, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanlarda da bireylerini geliştirebilmişlerdir.⁷⁷

Bu açıklamalardan hareketle, beşeri sermayenin üretim faktörü olarak yalnızca ekonomik kalkınmaya değil, aynı zamanda toplumsal yapıda geliştirdiği kültür ile bireylerin gelişimine de yarar sağlayacağı çıkarımında bulunabilir. Beşeri sermayenin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması ile toplumlarda sosyal ve ekonomik gelişimin temeli oluşarak, ülkeler yüksek refaha erişecektir. Eğitim seviyesi ile toplum gelişimi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Her bir bireye yapılan yatırım ekonomik gelişmeye yapılan katkının kapsamını genişletecektir. Bununla birlikte kültürlü toplumda bireyler arası uyumluluğun sağlanması ile bireylerin ülkeye sunacakları fayda artacaktır. Eğitim sayesinde bireyler sağlıklarını koruyacak, daha az suç işlemlerle karşılaşılacak, daha demokratik ve yönetime dahil olan ilgili toplumlar meydana gelecektir. Eğitimli bireyler sadece kendi gelirlerini yükseltmemekle beraber; kamu mallarını kullanmada gerekli hassasiyeti göstererek refah maliyetini de olumlu yönde azaltmaktadırlar.⁷⁸

2.1.1. Teorik Yaklaşımlar

Beşeri sermayeye ilişkin ilk araştırma bulguları Adam Smith, John Stueart Mill ve Alfred Marshall gibi Büyük Britanya bölgesi iktisatçıları tarafından ortaya konulmuştur. Lakin beşeri sermaye kuramının gelişimi bu iktisatçıların görüşleri ile birebir aynı içerikte seyir etmemiştir. Bunun nedeni Adam Smith'in ekonomik kalkınma için beşeri sermayenin bir olmazsa olmaz unsur olarak gerekliliğinden bahsetmemiş olmasıdır. John Stueart Mill ve Alfred Marshall ise eğitimin başlı başına bireye yapılan yatırım ve bireye sağladığı fayda unsurları ile ilişkilendirilebileceğini

⁷⁷ Can Aktan ve Mehtap Tunç, "Bilgi Toplumu ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt:1, Sayı:20, 1998, s. 118, (Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/318672963_BILGI_TOPLUMU_VE_TURKIYE, 08.06.2018.

⁷⁸ Emel Özgür, "Türkiye'de Kalkınmaya Yönelik Eğitim Politikaları ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüşü", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005, s. 8.

kabul etmemişlerdir. Eğitimin sağladığı bireysel gelişim ve ülke ekonomisine katkısı arasındaki ilişki daha çok Amerikalı İktisatçılar Theodore William Schultz (1961) ve Gary Becker (1964) tarafından savunulmaktadır. Beşeri sermaye konsepti böylelikle gelişme göstererek ilgi odağı haline gelebilmiştir. Bu iktisatçıların özellikle vurguladıkları husus, eğitimin ekonomik büyüme üzerinde oldukça keskin ve önemli bir role sahip olduğu yönündedir. Bu görüşten yola çıkarak, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen tüm çalışmalar özellikle eğitim faktörü üzerinde durmaktadır.⁷⁹

Büyük Britanyalı Sir James Stueart adlı İktisatçı 1767 yılında yapmış olduğu çalışmalarda eğitimin gerekliliğine dair bazı görüşler ve sunduğu katkılardan bahsetmektedir. Ulusun kalkınmasına yönelik hazırlanan tüm politikaların ana amaçlarından biri muhakkak ki ülke refahının en üst düzeye çıkarılmasıdır. Bu amaç ise iyi bir planlamayı gerektirmektedir. Yüksek refahlı ülkelerde bireylerin hayat standartlarının yükselmiş olması sebebiyle yaşam tutkuları ve ego dürtüleri daha yoğun hissedilmektedir. Bu nedenle devletlerin bireylerde oluşan bu duygu yoğunluklarını ülke çıkarlarına yönelik kullanılması için uygun yolları belirlemeleri gerekmektedir. Stueart'a göre bunu başarmanın en etkili yolu eğitimden geçmektedir. Eğitim ile öncelikle üretimdeki verimliliğin arttırılarak, tarımda ihtiyaçtan fazlasını oluşturmak ve işgücünü başka uğraşılara yönlendirmek amaçlanmıştır. Stueart özellikle tarım sektörü üzerine araştırmalarını şekillendirmiştir. Bunun nedeni tarımdaki en ufak verimlilik artışı, ülkenin tüm ekonomik güç kollarını canlandıracak ve daha aktif kılacak olmasıdır. Eğitim terimi ilk zamanlarda daha çok bilginin ve yeteneğin ifade edildiği sanat terimi ile iç içe kullanılmıştır. Eğitime karşı gösterilen böylesine bir yaklaşımdan ötürü oluşturulan politikaların temel amaçlarının, bireylerin becerilerinin yükseltilmesi, doğal kaynakların yetenekli bireyler ile buluşturularak kalkınmaya katkı sağlanması olmalıdır.⁸⁰

⁷⁹ Aykut Kibritçioğlu, "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:53, Sayı:1-4, 1998, s. 223.

⁸⁰ Seyhun Doğan, Bahar Şanlı, "İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt:8, Sayı:1, 2003, s. 175.

Mc Grew Hill'e (?) göre bir ulusun faydalanabileceği değerler toprak, deniz, üretim ve bireylerden meydana gelmektedir. Bu değerlerin her biri gelişime tabi olmalıdır. Toprak üzerinde üretim yapılırken aynı zamanda toprağın kendi yapısı da incelenmelidir. Çünkü toprağın yapısı ile ilgili edinilen her yeni bilgi ekonomik kalkınma yolunda daha verimli çözümleri beraberinde getirebilecektir. Grew da Stueart gibi esasen tarım politikaları üzerinden eğitimi yorumlamıştır. Toprak kullanıcılarının iyi bir eğitimle olanaklarını daha verimli ve uzun süreli değerlendirmeleri sağlanmaktadır. Toprakları, hayvanları değerlendirebilmek için gereken temel unsurları; nüfus sayısı ile bireylerin beceri ve katlanma kapasitesi şeklinde sıralamak mümkündür. Bu unsurlardan bir tanesinin azalmasında ve yokluğunda ise ülkelerin kalkınması büyük oranda kayba uğrayacaktır.⁸¹

Amerikalı İktisatçı Paul Romer (1989) beşeri sermayenin genel olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1960-1985 dönemi içerisinde çeşitli ülkeler üzerinden değerlendirmiştir. Ülkeler arasında kıyaslama yapabilmek adına okuryazarlık oranını temel değerlendirme kriteri olarak tutmuştur. Tamamladığı araştırma sonucunda okuryazarlık ile ekonomik kalkınma arasında doğru orantılı bir bağlantının olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacı, bilgideki bir birim artışına sebep olan her bir teknolojik yeniliği ilave bir bilgi olarak değerlendirmektedir. Böylece teknolojik adımlar, bilginin pratikte uygulaması ile yayılacak ve genişleyerek farklı bilgileri oluşturacaktır.⁸²

Amerikalı İktisatçı Robert Barro (1991), Romer gibi beşeri sermayenin genel olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1960-1985 dönemi içerisinde çeşitli ülkeler üzerinden değerlendirmiştir. Barro'nun bu araştırmasında temel değerlendirme kriteri Romer'den farklı olarak ilk ve ortaokula kayıt olan öğrenci sayısı olmuştur. Tamamladığı araştırma sonucunda mezun olma seviyesinin yükselmesi ile ekonomik kalkınma arasında doğru orantılı bir bağlantının olduğunu tespit etmiştir. Barro'nun

⁸¹ A.e., s. 176.

⁸² Murat Can Genç, Mustafa Kemal Değer ve Metin Berber, "Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Analizi", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2010, s. 50.

iddiası, gelişmekte olan ülkelerin gereken beşeri sermaye yatırımlarını tam anlamıyla yerine getirmeleri ile gelişmiş olan ülkelerin düzeylerine erişebileceği yönündedir.⁸³

İzlandalı İktisatçı Thorvaldur Gylfason (2001) tarafından yapılan eğitim ve ekonomik kalkınma ilişkisi 1965-1998 döneminde 100'e yakın ülkeyi içermektedir. Araştırmasının neticesinde eğitim ile ekonomik kalkınma arasında pozitif etki olduğunu belirtirken, 1960-1995 döneminde yine 100'e yakın ülkenin beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki bağlantıyı işçilerin ortalama eğitim süresi kapsamında araştıran Güney Koreli İktisatçı Jungsoo Park (2006) da aynı şekilde eğitimin ekonomik kalkınma ile pozitif ilişkili olduğunu belirlemiştir.⁸⁴

Amerikalı İktisatçı Gyimah-Brempong (2006) eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1960-2000 dönemleri içerisinde özellikle çeşitli Afrika ülkeleri üzerinden değerlendirmiştir. Gyimah-Brempong'un araştırmasında temel değerlendirme kriteri ilk, orta ve yükseköğretime kayıt olan öğrenci sayısı olmuştur. Eğitim düzeyinin ekonomik kalkınmaya olan ilişkisini pozitif çıkaran araştırmacı, özellikle yükseköğretimin sağladığı büyüme etkisinin fiziksel sermayenin oluşturduğu büyüme etkisinden yaklaşık olarak üç kat daha yüksek olduğunu, beşeri sermayenin fiziki sermayeye göre Afrika ülkelerinde daha etkili olduğunu belirlemiştir.⁸⁵

İsveçli İktisatçı Mikaela Backman (2008) 1973-2005 yılları arasında eğitim ve ekonomik kalkınma ilişkisini Şili ülkesi için incelemiştir. Backman araştırması sonucunda eğitimin teknolojik gelişmeleri arttırarak toplam verimliliği daha hızlı ve daha üst seviyede yükselttiğini tespit etmiştir.⁸⁶

Avusturalyalı İktisatçı Risti Permani (2008), Doğu Asya ülkeleri üzerinde 1965-2000 yılları arasındaki eğitim, yatırım ve kalkınma ilişkisini incelemiştir.

⁸³ Osman Murat Telatar, Harun Terzi, "Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, 2010, s. 204.

⁸⁴ A.e., s. 204.

⁸⁵ A.e., s. 205.

⁸⁶ A.e., s. 205.

Yükseköğretim mezuniyeti olan bireylerin ekonomik kalkınma üzerinde her %1’lik artışın %27,1 oranında ekonomik kalkınmaya pozitif etki tesir ettiğini savunmuştur.⁸⁷

Beşeri sermaye ve ekonomik kalkınma hakkında sunulan birçok araştırmanın neticeleri beşeri sermaye ve ekonomik kalkınma arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalarda kullanılan kıyaslamalar daha çok eğitim kaynaklı olup, okuryazarlık, okullaşma oranı üzerinden seyir etmiştir.⁸⁸ Araştırmalarda özellikle dikkat çeken farklı eğitim seviyelerindeki mezun bireylerin oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki tespitleri sonucu ortaya çıkan eğitim ile ekonomik büyüme arasında olumlu ilişki görüşü yaygındır.

İngiliz İktisatçı Hans Wolfgang Singer eğitimin önemini, eğitime yapılan yatırımlara paralel olarak artış gösteren yenilikler ve yeni bilgiler olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda beşeri sermayenin ve bunun sonucu olan bilgi birikiminin oluşumunda eğitimin ana faktör olduğu açık bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerin beşeri sermaye yatırımı olan eğitimden ekonomik kalkınmaları için faydalanmaları, gereken en temel ve en ulaşılabilir araç olarak değerlendirmeleri gerekmektedir. Eğitimin gerekliliği ne kadar fazla benimsenirse, o kadar kısa sürede adaptasyon sağlanır. Bunun takibinde ise yeni teknolojiler daha kısa sürede benimsenir ve fazlası için motivasyon oluşur.⁸⁹

2.1.2. Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Rolü

Bireye bilgi, yetenek, davranış edinimi ve yaşanılan toplumda uyum eğitim programları aracılığıyla edindirilir. Bilgiyi kullanma yolunda düşünme, keşfetme, uygulama, çözüm üretme, süreçlere dahil olma gibi birçok güç eğitimi tanımlamaktadır. Eğitim basit tanımıyla okullarda uygulanan müfredatlardır. Eğitimin esas tanımı bireyin hayatı boyunca ailesinden başlayarak okulda devam eden ve tüm

⁸⁷ Risti Permani, “Education as a Determinant of Economic Growth in East Asia: Historical Trends and Empirical Evidences (1965-2000)”, **University of Melbourne The Asia-Pacific Economic and Business History Conference**, 13-15 February 2008, s.14, (Çevrimiçi) <https://aebhconference.files.wordpress.com/2009/09/permani-20081.pdf>, 10.08.2018.

⁸⁸ Keskin, **a.g.e.**, s. 141.

⁸⁹ Ergül Han, Ayten Ayşen Kaya, **Kalkınma Ekonomisi - Teori ve Politika**, 9. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2015, s. 114-115.

hayatı boyunca süregelen her türden öğrenimi kapsamaktadır. Ülke kalkınmasında eğitimin yeri ise üretim sürecinde değerlendirilebildiği ölçüde anlam kazanmaktadır. Bu nedenle devletlerin eğitimin ne işe yaradığını muhakkak idrak etmesi gerekmektedir. Schultz açısından okullar her ne kadar finansal kazanım amacı gütmeyen kurumlar olsa da her bir öğrenciye uygulanan eğitim harcaması gelecekte üretimi ve verimliliği etkilemesi nedeniyle okulların bu amaç doğrultusunda profesyonel hizmet veren kurumlar olarak işlev göstermesi gerekmektedir.⁹⁰

Bilim ve teknolojinin oluşması ile bilimin yayılması ve üretken beyinli bireyleri açığa çıkaran ülkeler, iktisadi ve hatta siyasi açıdan büyük değişimler geçirmiştir. Bu değişim sayesinde, ilk etapta eğitim sisteminden başlamak üzere, ülkeler arasında ilerleme gösteren inovasyon ve yükseliş göstergeleri, süresiz rekabeti hızlandıran yükselen teknoloji ivmesinin gerekliliğini edindirmiştir. Bu hızlı gelişimden etkilenen eğitim sistemleri de toplumsal ihtiyaçlardan yol alarak, özellikle gelişmiş ülkelerin üretim yöntemlerine uygun olan konseptte öğretim uygulamalarını hayata geçirmesini sağlamıştır. Ancak bu mentalitede eğitim verilen bireyler, ülkelerinin üretim kaynaklarını daha iyi kavrayarak her türlü probleme ve yenilik çalışmalarına karşı metot oluşturabileceklerdir. Teknolojide gerçekleşen çok hızlı değişim ve ilerlemeler ile ekonomik ve sosyal yönden sürekli şekil değiştiren toplumların temel kültürlerini koruyabilmeleri için eğitim sistemlerinde köklü uygulamalar kurmaları şarttır. Böylece bilgi seviyesi yüksek bireylerden oluşan ülkeler gelişim ihtiyaçlarına karşı kendi çözümlerini üretebilecekleri gibi aynı zamanda belli bir kültür düzeyinde, sağlıklı bir toplumu temsil edeceklerdir. Eğitim gelişim girişimleri ile tüm toplum kesimini ilgilendirmektedir. Değişen çağa ayak uydurmaya gayret eden toplumlar ancak sağlam eğitim sistemleri ile bunu başarabilirler. Bu bağlamda eğitimin, mevcut diğer tüm sistemlerden önce uyumunu tamamlaması gerekmektedir. Bir ülkedeki bireylerin üretime yapacakları katkı ve o

⁹⁰ Nazım Öztürk, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2005, s. 30.

Ülkede oluşturacakları refah; o bireylere iyi bir eğitimin sağlanmasıdan geçmektedir.⁹¹

Geçmişten bugüne eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda farklı farklı değişkenler kullanılmıştır. Bunlardan başlıcaları; eğitim harcamaları, mezun olunan okul düzeyi, kayıt olma oranı ve toplam eğitim süresi gibi değişkenlerdir. Bu ilişkinin incelemesini belli bir çalışma üzerinden gerçekleştiren Schultz alışmaları sonucunda bireyin kendine yapacağı ilk yatırımın eğitim ile başladığını savunmaktadır. İlköğretimden sonra devam edilen eğitim, sermayenin meydana gelmesinde ve artışında en etkili unsurdur. Gelişmemiş ülkelerin birçoğunda ilkokul eğitimini dahi tamamlamamış bireylerin olduğu, bu ülkelerin daha çok yapılara ve inşaat araç gereçleri gibi üretimi oluşturan somut ürünlere önem verdiği görülmektedir. Schultz mesleki eğitimin beşeri sermayeyi geliştirmede etkili başka bir yol olduğunu tespit etmiştir. Okul sıralarında veya mesleki ortamda alınan her türlü eğitimin bireylerin gücünü ve sürekliliğini arttıracadığını ve daha sağlıklı olacaklarını belirtmiştir. Bütün bunların ötesinde her bir yeni ve yararlı bilgi, bireylerin iş ahlakına olumlu tesir ederek içi gerçekleştirmek üzere kullanılması gereken ekipmanlardan, fiziki yapılara kadar birçok varlığın daha bilinçli kullanılması ve değerlendirilmesini de sağlayacaktır.⁹²

Jacob Wanjala Musila and Walid Belassi (2004) tarafından yapılan bir araştırmada, Uganda'daki kamu eğitim harcamalarının ülke kalkınması ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmalarına göre, her bir işçi için yapılan %1'lik eğitim harcaması artışında, kısa vadede %0,04, uzun vadede ise %0,6 oranında bir ekonomik yükselişe yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.⁹³

Yunanlı İktisatçı George Psacharopoulos (1987), Schultz'un yapmış olduğu araştırmalardan yola çıkarak eğitim ile iktisadi kalkınma arasındaki bağlantıyı açıklamaya uğraşmıştır. Psacharopoulos, eğitimden, özellikle gelişmekte olan ve az

⁹¹ zlem akmak, "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:33-41, 2008, s. 34-35.

⁹² Doğan ve şanlı, **a.g.e.**, s. 187.

⁹³ Seyfettin Erdoğan, Durmuş ağrı Yıldırım, "Türkiye'de Eğitim – İktisadi Büyüme İlişkisi zerine Ekonometrik Bir İnceleme", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2009, s.12.

gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınma yolunda kullanmaları gerektiği bir fırsat olarak bahsetmektedir.⁹⁴

Seyhun Doğan ve Bahar Şanlı'nın (2003) "İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye" adlı araştırma makalelerinde hazırlamış oldukları ülkelerin eğitim ile ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif yönde seyir ettiğini gösteren, 1950-1980 dönemini kapsayan veriler Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Eğitimin İktisadi Büyümeye Katkısı

Ülke (Yıllık)	Kıt'a	%
Kanada	Kuzey Amerika	25
ABD		15
Belçika	Avrupa	14
Danimarka		4
Fransa		6
Almanya		2
İtalya		7.0
Hollanda		5.0
Norveç		7.0
İngiltere		12.0
Arjantin	Latin Amerika	16.5
Brezilya		3.3
Şili		4.5
Kolombiya		4.1
Meksika		0.9
Güney Kore	Asya	15.9
Japonya		3.3
Malezya		14.7
Gana	Afrika	23.2
Kenya		12.4
Nijerya		16.0

Kaynak: Doğan ve Şanlı, a.g.e., s. 191.

⁹⁴ George Psacharopoulos, Harry Anthony Patrinos, "Returns to Investment in Education: A Further Update", **Education Economics**, Vol:12, No:2, August 2004, s.117-118, (Çevrimiçi)
http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/468980-1170954447788/3430000-1273248341332/20100426_16.pdf, 15.12.2018.

Psacharopoulos’a göre eğitim harcamalarının büyük bir yatırım kalemi olması ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin üretim seviyelerini arttırmada gerekli alt yapının kaynağı olmuş iken, gelişmekte olan ülkelerin tam anlamıyla kalkınamamasının nedenini beşeri sermayenin yeterince değerlendirilmemesi ve geliştirilmemesi olarak değerlendirmiştir. Üstelik beşeri sermayenin başarılı bir şekilde uygulandığı ülkelerde ekonomik büyümenin daha hızlı seyir etmesinin nedenini eğitimin bireylerdeki gelir seviyesini yükseltmesi ile de ilişkilendirmiştir.⁹⁵ Psacharopoulos’un yapmış olduğu bir tespite göre, gelişmiş ülkelerde fiziki sermaye ile beşeri sermaye arasındaki boşluk her geçen gün giderek kapanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise ekonomik kalkınma yolunda daha çok çaba göstererek beşeri sermaye yatırımları üzerinde yoğunlaştıkları için beşeri sermayeleri fiziki sermayelerine göre daha üst seviyede görünmektedir. Şu aşamada üstün olan beşeri sermaye, gelişmekte olan ülkelerin de giderek beşeri sermaye üzerindeki yatırımlarını azaltması ile fiziki sermaye ile olan arasındaki farkın gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tekrar azalacağı yönündedir.⁹⁶

Bu görüşten hareketle, eğitimin iktisadi kalkınma çerçevesinde değerlendirilmesi ile ülke örnekleri incelendiğinde özellikle 1960’lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin beşeri sermaye kazançları ortalama %20 oranında iken, on yıl sonrasında bu oranın %15’e düştüğü görülmektedir. Aynı dönemlere ait fiziki sermaye çıktısı ise sırasıyla %15 ve %13 oranlarında ölçülmektedir. Seyhun Doğan ve Bahar Şanlı’nın (2003) “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye” adlı makalelerinde hazırlamış oldukları beşeri ve fiziki sermayelerin ilgili dönemlerdeki getirilerine yönelik bulgular Tablo 3’te özetlenmiştir.⁹⁷

Tablo 3. Fiziki ve Beşeri Sermayenin Getirileri (yüzde)

	1960’lı yıllar <u>Beşeri</u> <u>Fiziki</u>	1970’li yıllar <u>Beşeri</u> <u>Fiziki</u>
Gelişmekte Olan Ülkeler	20 > 15	15 > 13
Gelişmiş Ülkeler	8 < 10	9 < 11

Kaynak: Doğan ve Şanlı, **a.g.e.**, s. 189.

⁹⁵ Psacharopoulos ve Patrinos, **a.g.e.**, s. 113.

⁹⁶ Doğan ve Şanlı, **a.g.e.**, s. 187.

⁹⁷ **A.e.**, s. 187.

İngiliz İktisatçı John Hicks (1980) hızla ilerleyen küreselleşme ve bilgi toplumuna geçişinin, ülkelerin rekabetlerinde değerlendirdikleri teknoloji, dengeli piyasa şartlarının kurulması ve finansal kaynaklara yönelik yapılan erişilebilir bütçe uygulamaları ile yapılabildiğini savunmuştur. Hicks'in çalışmasının kapsamında beşeri sermaye kaynaklarından eğitim ile ilgili olarak “okur-yazarlık”, sağlık ile ilgili olarak ise “yaşam süresi” göstergeleri ile ekonomik kalkınmaya olan pozitif ilişkisini kanıtlamaya çalışmıştır.⁹⁸

Katarina R. I. Keller (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, öğretim düzeylerinin (ilk, orta ve yükseköğretim) ekonomik gelişmeye olan etkileri incelenmiştir. Eğitime yapılan kayıt oranları, kamu harcamaları ile kişi başı oluşan maliyet değerlendirme göstergeleri olarak kullanmıştır. Bu göstergeler tüm eğitim aşamaları üzerinde teker teker değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, ilköğretim seviyesi için dahi yapılan kayıtlar, tüm kamu harcamaları ve kişi başı katlanılan maliyetin kalkınmaya olan etkisi oldukça yüksektir. Diğer yandan araştırmada eğitim düzeyinin yükselmesinin ekonomik kalkınmaya olan yan etkileri üzerinde de durulmuştur. Eğitim seviyesinin aynı zamanda toplumsal bilinci de etkilediği ve toplumu oluşturan bireylerin sosyo-kültürel seviyelerinin de kalkınmayı pozitif etkilediği görüşü savunulmuştur.⁹⁹

Eğitim harcamalarının iktisadi kalkınma ile ilişkisini Türkiye için araştıran bazı yerel çalışmalarda, özellikle 1923 yılından itibaren Cumhuriyet'in ilk yıllarından 2000'li yıllara değin eğitim için katlanılan maliyetin kalkınma üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucu savunulmaktadır.¹⁰⁰

İktisadi kalkınmayı başarabilmek için ülkelerin izleyebilecekleri çok çeşitli uygulama alanları mevcuttur. Büyüme yolunda hangi uygulama alanı seçilirse seçilsin,

⁹⁸ Murad Tiryakioğlu, “Gelişmekte Olan Ülkelerin Çıkmazı: Beşeri Sermaye Yoksulluğu”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2008, s. 323. (Çevrimiçi)

https://www.academia.edu/5808924/Geli%C5%9Fmekte_Olan_%C3%9Clkelerin_%C3%87%C4%B1kmaz%C4%B1_Be%C5%9Feri_Sermaye_Yoksullu%C4%9Fu, 25.08.2018.

⁹⁹ Ali Altınır, Yılmaz Toktaş, “Relationship Between Human Capital and Economic Growth: An Application to Developing Countries”, **Eurasian Journal of Economics and Finance**, Vol:3, Issue:3, 2017, s. 90.

¹⁰⁰ Tiryakioğlu, **a.g.e.**, s. 324.

bütün hepsinde ilk önce dikkate alınması gereken temel koşulun sağlanması şarttır. Eğitim olarak nitelendirilen bu temel şart ile yetiştirilecek nitelikli işgücü toplumda sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını daha rahat bir şekilde karşılayabilecektir. Ülkelerin, kalkınma hedefleri doğrultusunda küreselleşme ile sürekli değişen dünya standartlarına uygun olan yeteneklerin, bilgilerin ve becerelerin oluşturulması ve aktarılması, işgücünün daha sağlıklı ve bilinçli olması ve özellikle daha iyi yönetimlerin gerçekleşmesi için eğitimin önemini kavramaları gerekmektedir. Bu şekilde elde edilen nitelikli bireyler istihdama yeterince dahil edilebilecek, ekonomik büyüme sağlanabilecek ve bu olumlu gelişmeler paralelinde eğitim için daha çok kaynak yaratılacaktır. Eğitim temelli gelişme gösteren toplumlarda, işgücünün sağlanabilmesi için tüm kriterler değerlendirilmektedir. Şöyle ki, sosyal ve ekonomik dengesizliklerin önüne geçilmesinde, cinsiyetlere eşit davranılmasında, ülkenin bulunduğu coğrafi konuma uygun üretim ve hizmet yapısı oluşturulması gibi çıktılar kalkınmanın olumlu etkileri arasında değerlendirilebilmektedir.¹⁰¹

2.2. Eğitim ve Ülke Kalkınması

Eğitim ülke kalkınması sürecinde ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel içerikleri oluşturan unsurdur. Böylelikle, eğitim, kalkınmanın tüm bu içeriklerin başarılı bir şekilde uygulanıp uygulanamayacağının belirleyicisidir.¹⁰² Toplamların kalkınmasını ve modern dünyada yer alabilmesini sağlayan “emek” unsuru temel gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Yeterli doğal kaynaklara ve harcama kapasitesine sahip olan ancak kalkınma gösteremeyen İran, Suriye gibi ülkelerin neden kalkınamadıklarına dair yapılan temel araştırmalarda ortak bir görüş ileri sürülebilmektedir. Kalkınmamalarının esas nedeni, bu ülkelerin eğitim düzeylerinin çok düşük olmasıdır. Finansal yönden yeterince durumları iyi olan bazı Ortadoğu ülkelerinin yine de gelişmiş ülke kategorisine alınmamalarının nedeni ise yeterli donanımda yetişmiş işgücüne sahip olmamalarıdır. Bu durumdan yola çıkarak, bir ülkedeki yeterli doğal kaynaklara ve finansal güce rağmen; üretimin kurulmasına,

¹⁰¹ Deniz Özyakışır, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s. 60.

¹⁰² Mahmut Adem, “Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:52, Sayı:1, 1997, s. 56.

işletilmesine ve üretim çıktılarının ticaretinin yapılmasına yönelik yeterli kalifiyede işgücünün bulunmaması, gereken eğitim harcamalarının ve sisteminin kurulmamış olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰³ Gelişmekte olan ülkelerin ise eğitim ve sağlık için bütçe kapasitelerini düşük tutmaları da beşeri sermayeden faydalanma durumlarını minimum düzeye getirmektedir.¹⁰⁴

Eğitimin sağlanması ile ülkelerin kalkınmasının temel göstergeleri kapsamında; gelir düzeyi, gelirin adil paylaşımı, emeğin kullanım durumu, teknoloji oluşumu, doğurganlık oranı, demokratikleşme, siyasal istikrar ve sonucunda toplumsal dayanışma ve suç işleme oranlarının göstergeleri değerlendirme kriteri olarak sıralanabilir.

2.2.1. Gelir Düzeyinde Artış Yaşatma

Eğitimin değerlendirilen en önemli çıktısı bireylerin gelir düzeylerinde kayda değer bir artış oluşturmalarıdır. Bunun nedeni yükselen eğitim seviyelerinin bireylere işgücü piyasasında daha üst istihdam olanaklarını sağlayarak, gelir seviyelerine etki etmesidir. Bireyler üzerinde büyük bir motivasyon unsuru olan “daha yüksek gelir elde etme” olgusu ile eğitimin gerekliliğinin toplumların bilincine yerleşmesi daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu gerekçeyle ilave olarak, eğitilmiş bireylerin oluşturduğu; toplumlarda üretimin daha verimli ve kapsamlı olması, üretimden kaynaklı gelir oranını pozitif yönde etkilemektedir.

Eğitim, bireylerin hayatları süresince kazanacağı gelirin belirleyici olmakla beraber, hayat standartlarının da en büyük belirleyicisidir. Bireylerde sağladığı beceri ile ülkenin verimlilik düzeyini geliştiren eğitim, doğrudan ülkenin gelirinin yükselmesini sağlamaktadır. Bu nedenle eğitim, hem bireyin hem de toplumu oluşturan sosyal kazançları yükselterek, ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Yüksek eğitilmiş bireylerin işgücüne dahil edilmesinin iki yönlü olumlu etkisi bulunmaktadır: Bunlardan ilki, bireyin gelir seviyesine olumlu tesir etmesi iken sağladığı diğer etki, işgücü kalifiye potansiyelinin yükseltilmesi ile nitelikli bireylerin istihdam edilmesidir. Bu durumun sonucunda, ülkelerin sosyal edinimleri de

¹⁰³ Çakmak, a.g.e., s. 37.

¹⁰⁴ Tiryakioğlu, a.g.e., s. 326.

artmaktadır. Nitelikli bireyler toplumun kültür seviyesini yükseltir ve bilinçli toplumların oluşmasını sağlar. Sonuçta, bireyler ve ülkeler için karşılıklı kazanç durumu oluşur.¹⁰⁵

OECD’nin 2018 yılında yayınlamış olduğu “Education at A Glance” Raporu verilerine göre düzenlenen Tablo 4’te 2016 yılına ait 25-64 yaş aralığındaki bireylerin eğitim seviyesi ile gelir artışı arasındaki ilişki yüzdesel oran bazında belirtilmiştir. Belirtilen sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere eğitim seviyesinin yükselmesi ile bireylerin gelir seviyesinde artış yaşanması doğru orantılı olarak seyir etmektedir.

¹⁰⁵ Mükerrerem Özgü Ataç, “İktisadi Kalkınma Bakımından Beşeri Sermaye Yatırımları”, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 81.

Tablo 4. Tam Zamanlı Çalışanların Kazanç Durumu (yüzde)

Ülkeler	Orta öğretim altı	Orta veya daha üst öğretim	Lisans Öğrenimi	Yüksek Lisans, Doktora Öğrenimi
Avusturalya	87	101	135	152
Avusturya	69	112	93	174
Belçika	82	-	126	165
Kanada	83	126	152	186
Şile	68	-	264	472
Çekya	74	-	142	180
Danimarka	80	136	111	166
Estonya	89	89	124	139
Finlandiya	98	118	125	169
Fransa	80	-	142	210
Almanya	76	114	165	183
Yunanistan	77	99	133	174
Macaristan	76	98	172	234
İrlanda	80	91	167	208
İsrail	77	-	149	216
İtalya	78	-	-	138
Güney Kore	72	-	149	198
Latviya	89	97	136	166
Lüksemburg	77	-	139	159
Meksika	59	-	192	303
Hollanda	82	124	132	184
Yeni Zelanda	87	108	130	154
Norveç	76	102	114	156
Polanya	83	100	139	161
Portekiz	75	103	170	-
Slovakya	65	-	124	174
İspanya	73	101	-	-
İsveç	82	109	105	135
İsviçre	78	-	141	167
Türkiye	72	-	-	-
Birleşik Krallık	76	-	148	172
ABD	74	-	169	233
OECD Ortalaması	78	107	136	173

Kaynak: OECD, “Education and Earnings”, Education at a Glance 2018, s. 98. (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>, 01.03.2019.

2.2.2. Gelirin Adil Paylaşımını Sağlama

Özellikle az gelişmiş ülkelerde, eğitim düzeyinin yetersiz olması nedeniyle gelir dağıtımının gelişmiş ülkelere kıyasla hiçbir şekilde adil yol izlenmeden yapıldığı araştırmaların ortak sonucu olarak belirtilmektedir. Nitelikli işgücünden bir hayli yoksun olan az gelişmiş ülkeler, yetersiz eğitim uygulamaları nedeniyle bireylerin standartlarını sürekli minimum düzeyde tutmaktadırlar. Bu durumun sonucu aynı zamanda ülkenin gelişimini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tarz uygulamaların

olduğu az gelişmiş ülkeler ancak kısa vadeli ve kalıcı olmayan bazı önlemlerde gelirin adil paylaşımını gerçekleştirebilirler. Ancak bireysel ve ülke kalkınması açısından kalıcı adil gelir dağılımını sağlamanın tek yolu eğitim uygulamaları ve kayda değer eğitim harcamaları ile gerçekleştirebilmektedir. Az gelişmiş yoksul ülkelerde nüfusun neredeyse hepsi okuma yazma bilmeyen bireylerden oluşmaktadır.¹⁰⁶ Modern dünyada tüm toplumların genel ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmeleri ve kalıcılığını sağlayabilmeleri için, eğitim sistemlerinin temelinde fırsat eşitliğini de oluşturmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde ülkeler, kaynaklarını barış ortamında paylaşabileceklerdir.¹⁰⁷

Gelirin adil paylaşımının sağlanmaması, temelde iktisadi bir eksiklik olarak değerlendirilse dahi toplumsal yapıyı ilgilendiren sosyal ve politik sorunları da beraberinde getirmektedir. Eşitsizliğin yüksek olduğu gelişmemiş toplumlarda, sağlanmamış yeterli kültür ve eğitim seviyeleri sonucunda düşük sağlık imkanları, yetersiz beslenme gibi çok kritik problemlerle yüzleşilmektedir. İnsani yaşamayı gerektiren bu temel imkanların yoksunluğu ile sefalet içinde yaşam mücadelesi veren bireyler, gelir seviyesi yüksek olan gelişmiş ülkelerin tüketim kalemlerini kendilerine adapte etmeye gayret gösterirler. Bu şekilde tüketimde aşırılığa kaçan üretimden yoksun bu geri kalmış toplumlar kalkınma adına aslında hiçbir adım atmamış durumdadırlar. Üretimin gerekliliğini göz ardı eden siyasi otoritenin, toplumunu gösterişli tüketime yönlendirerek dikkatleri başka yöne çevirme çabası gelir eşitsizliğinde artışa yol açar. Bu durumun sonucunda ise, toplumda gasp, kapkaç gibi hırsızlık olayları artış gösterir. Bu nedenle bu tarz toplumlarda sosyal barışın sağlanması hiçbir şekilde mümkün olmaz.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005”, **2002 Yılı Programı Destek Çalışmaları: Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler**, Ankara, Haziran 2002, s. 7.

(Çevrimiçi) <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/769/destek02.pdf>, 10.08.2018.

¹⁰⁷ Öztürk, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁰⁸ Şadan Çalışkan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Cilt:2, Sayı:59, 2010, s. 103.

Eğitimin toplumlar için sosyal statünün belirleyicisi olmasının nedeni, bireylerin becerelerini ve kültürlerini arttırması ile gerek motivasyon açısından gerek rekabet içerisinde yaşamların sürdürüldüğü işgücüne katılımları açısından en etkin belirleyici olmasıdır. Eğitimin gelir eşitliğini sağlayan önemli bir belirleyici unsur olmasının bir başka önemli nedeni ise, eğitim hizmetlerinde tüm öğrenim gören bireylere sağlanan eşit müfredat kalitesidir. Böylece bireyler eşit sağlanan eğitim hizmeti ortamında kendi gösterdikleri çaba ile sosyal sınıf statülerinin belirleyicisi olmaktadır. Bu durumda bireyler arası adil sosyal sınıf oluşumundan söz edilebilir. Ancak eğitim hizmetlerinin eşit seviyede dağıtılmadığı toplumlarda, bu duruma bağlı olarak gelir dağılımı adaleti sağlanamamaktadır.¹⁰⁹ Eğitim düzeyi ile üretimin verimliliği arasındaki paralel ilişki, verimlilikte yaşanan artışın gelir seviyesine de o oranda etki edeceği sonucunu doğurmaktadır. Geliri yükselen toplumlarda, gelir dağılımının adil oranda dağıtılması ile toplumsal refahın da yükselmesi sağlanacaktır.¹¹⁰

Gelir dağılımında daha adil yaklaşımın sergilenmesi için büyük önem taşıyan eğitim faktörünün, en azından zorunlu olan eğitim süresi için ücretsiz olarak sağlanması, yoksul bireyler için burs imkanlarının oluşturulması, yoksul ailelerin çocuklarının da toplumda yükselen imkanlarda yer alabilmelerinin sağlanması sosyal refah, adalet ve fırsatların eşit sunulmasında en etkili komponenttir.¹¹¹

2.2.3. Emeğin Verimliliğini Artırma

Verimlilik artışı, bir ülkenin kalkınması için ve bu kalkınmanın devamlılığını sağlamasında en etkili gerekliliktir. Verimlilik artışı aynı zamanda, milli gelir seviyesini ve bireylerin hayat standardı kalitesini de arttıran temel kaynaklardandır. Ekonomik büyümede verimlilik; gelir dağılımı, harcamalar, ücretlendirmeler gibi göstergeler üzerinden şekillendiği için; üretkenlikte, işgücü için uygun istihdam koşullarının sağlanmasında ve bireylerin topluma kazandırılması yönlerinden önemi

¹⁰⁹ Öztürk, a.g.e., s. 37.

¹¹⁰ Fatih Türkmen, “Eğitimin Ekonomik Ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması”, DPT Uzmanlık Tezi, No:2655, Ankara, 2002, s. 51-52.

¹¹¹ A.e., s. 52.

büyüktür. Emekte verimliliğin sağlanamadığı ülkelerde ekonominin olumsuz etkilenmesi ile enflasyon, işsizlik, kaynakların değerlendirilememesi gibi ciddi sorunlar yaşanmaktadır.¹¹²

Üretim unsurlarından emeğin kapsamını artırmak ve işlevine uygun bir alanda değerlendirmek kalkınma ve eğitim arasındaki bağı özelliğini göstermektedir. İşgücüne kazandırılanların, eğitim seviyelerinin yükselmesi ile üretim miktarı ve verimlilik aynı şekilde etkilenmektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, nitelikli bireylerin yeni teknolojilere adapte olabilmesi ve bunu geliştirebilmeleri ile mümkün olabilir. Bu nedenle, gerekli görülen sayı ve donanımda işgücünü yetiştirebilmek ekonomik verimliliği arttıracaktır. Verimliliğin artması ile üretim kapasitesi yükselirken, eğitim sayesinde edinilen donanımlı işgücü daha kaliteli ürün ve hizmetleri meydana getirerek global konseptte bir rekabetten söz edilebilecektir. Araştırmalarda da belirtildiği üzere, ihracatın ekonomik kalkınmaya sağladığı bu faydanın temelinde eğitim sistemleri ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesi yatmaktadır.¹¹³

Sovyetler Birliği kuruluşu olan Devlet Planlama Komitesi Gosplan tarafından yapılan 1970’li yılların sonunu kapsayan bir çalışmada, okuma yazma bilmeyen işçinin çalıştığı fabrikada yaptığı çıraklık faaliyeti emeğin verimliliğine %12-16 oranında pozitif etki yaparken, ilköğretim eğitimini kısmen almış bir işçinin sağlayacağı verimlilik artışı %30, ilköğretim mezununun sağlayacağı verimlilik artışı %70 oranında olmuştur. Ortaöğretimi kısmen tamamlamış bir işçinin getireceği verimlilik artışı %235 iken, ortaöğretim mezununun getireceği verimlilik artışı %280 olmuştur. Yükseköğretimli bir işçinin emeğinin verimliliği ise %320 oranında etki etmiştir.¹¹⁴

¹¹² Hakan Çetintaş, Halis Başel, “Eğitimin İstihdam ve Verimliliğe Etkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, Manisa, 1999, s. 104,

(Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/yonveek/issue/13673/165420>, 10.10.2018.

¹¹³ Bengü Çetin, “Eğitim ve Kalkınma İlişkisi”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2014, s. 52.

¹¹⁴ Öztürk, **a.g.e.**, s. 38.

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin temel göstergelerinden biri ülkeyi oluşturan bireylerin eğitim düzeyleridir. Üretimde verimliliği „emek“ ile sağlaması mümkün olan az gelişmiş ülkelerin en büyük problemi, eğitim seviyesi fazla düşük nüfuslardan oluşmasıdır. Eğitim ile ekonomik büyümenin ve ülkelerin özgür ekonomilerine erişecekleri aşıkardır. Bu duruma verilebilecek en iyi tarihi örnek; 2. Dünya Savaşı döneminde ekonomik yönden büyük çöküş yaşayan ve artık yaşanma sınırlarını zorlar hale gelen Almanya, ekonomilerinde yaptıkları büyük toparlanma planlamalarını hayata geçirmelerini, sahip olduğu üstün nitelikteki teknik birey gücü ile sağlayabilmiştir. Dönem dönem ekonomik veya siyasi çalkantılar yaşanmasına rağmen, nüfusunu beşeri sermaye yatırımları ile koruyan ülkeler, en nihayetinde tekrar düzlüğe çıkabilmektedir.¹¹⁵

Ekonomik büyümenin olması için öncelikle üretim imkanlarının oluşturulması, üretimi geliştirmek için gerekli teknolojik altyapının kurulması ve teknolojik yeniliklerin yapılması, sahip olunan kaynakların en verimli şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu denli kapsam gerektiren gelişim faaliyetlerinin başarılı bir şekilde uygulanabilirliği ise ancak eğitilmiş bireyler ile mümkündür. Bu gerekçeyi bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse; doğal kaynak petrol yönünden çok zengin olan birçok ülke, yeterli eğitim seviyesinde işgücüne sahip olmadığı için bu kaynaklardan bağımsız şekilde kendi planlamaları doğrultusunda faydalanamamaktadır. Ancak, kaynak yönünden fakir olan Japonya ve Almanya gibi ülkeler eğitilmiş işgücü kapasitesi sayesinde sahip oldukları zayıf kaynaklardan en iyi üretimi yaparak gereğince faydalanabilmektedirler.¹¹⁶

Emeğin verimliliğinde eğitimin faydasını tam anlamıyla görebilmek adına belirli eğitim seviyesinin tamamlanması gerekmektedir. Bahse konu eğitim seviyesi teknolojik yenilikler ile her geçen gün yükselmeye devam etmektedir. Tayland ve Güney Kore gibi çeşitli Asya ülkelerinde yapılan çalışmalarda temel eğitim ile işlerini yürüten çiftçilerin ürünlerinde yaklaşık %10 oranında bir artış görülmektedir. Temel eğitimin üzerine ortaöğretim eğitimini de ekleyen çiftçilerin ise üretim kapasitelerinde

¹¹⁵ A.e., s. 38.

¹¹⁶ Çakmak, a.g.e., s. 37.

artış %23 oranında fark etmiştir.¹¹⁷ Bu temel örnekten hareketle, teknolojinin sürekli yön değiştirdiği günümüzde eğitim süresinin sınırsızlaşmaya başladığını, rekabet dünyasında ülkelerin ekonomik kalkınmalarını koruyabilmeleri için işgücü emeğinden her geçen gün daha üst oranda faydalanmaları gerektiği kanısına varılmaktadır. Yükselen teknolojik buluşların her geçen gün artması, eğitimde özellikle mesleki ve teknik eğitimin gerekliliğini doğurmaktadır. İşgücünün teknolojiyi anlayarak kontrol etmesi gerekmektedir. Bu kontrol ise ancak sağlanan eğitimin kalitesi ile başarılı olmaktadır.¹¹⁸

2.2.4. Teknoloji Yaratma ve Yeni Teknoloji Kullanımını Kolaylaştırma

Teknoloji genel bir tanımlama ile teknik bilimin edindirdiği bilgilerin pratikte uygulamak üzere hayata getirilmesi olarak belirtilebilir. Teknik bilimin oluşturduğu prensipler, makinelerin ve sistemlerinin tasarlanması, çalıştırılması, yapılandırılması teknoloji sayesinde gerçekleşmektedir. Eğitimin teknoloji ile olan ilişkisi ise kritik bir noktada devreye girmektedir. Bir bireyin teknoloji nedenli sürekli gelişim ve değişim gösteren bir ortamda hayatını sürdürebilmesi, kendine edindireceği gerekli öğrenim ve becerilerin oluşturulmasına bağlıdır. Bu öğrenim ve beceriler ise sadece eğitim kanalı ile bireye geçebilir. Burada eğitim ve teknolojinin çıkarlarının karşılıklı olduğundan bahsedilebilir. Zira teknolojinin yeterli gelişimi ve süregelen yenilikleri oluşturabilmesi yeterli insan kapasitesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenle sanayi kalkınmasında, yeni fırsatların oluşturulmasında ve bu fırsatların değerlendirilerek, düzenlenebilmesi ve ilerletilebilmesi için sağlam bir eğitim altyapısına ve donanımına ihtiyaç bulunmaktadır.¹¹⁹

Gelişmiş ülkelerin icat ettiği ve hızla ilerlettiği teknolojik yenilikler gelişmekte olan ülkeleri bu anlamda zor durumda bırakmaktadır. Uyum sağlamak için yoğun çaba

¹¹⁷ Kemal Baş, “Türkiye’de Zorunlu Eğitim Süresinin Arttırılmasının Sağlayacağı Kazançlar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:29, Sayı:3, s. 26, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/455/5132.pdf>, 22.11.2017.

¹¹⁸ Ataç, **a.g.e.**, s. 86.

¹¹⁹ Cevat Alkan, “Eğitim Teknolojisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, 1974, s. 340.

harcayan gelişmekte olan ülkeler kızışan rekabet koşulları karşısında mücadele etmek durumundadırlar. Teknolojinin yaygınlaşması ve ülkeler arası bilgi alışverişinin kolaylaşması ile üretimin sadece ülkeye özgü değil dünya çapında pazarlanmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle eskisine göre daha çok rekabet eden ülkeler için üretken ve donanımlı işgücü ile bu yarışa girmesi gerekmektedir. Eğitimin teknoloji ile olan ilişkisi bu doğrultuda araştırma geliştirme (Ar-Ge) çalışmaları ile bilimi ve bilgiyi geliştirmeyi hedefindedir. Ar-Ge genel bir tanımlama ile henüz ortada olmayan bir bilgiyi veya ürünü çeşitli deneyler ve uygulamalar ile ortaya çıkarmak ve fayda derecesinin ölçülmesi üzerine yapılan çalışmaları kapsamaktadır.¹²⁰ Eğitim teknolojik içeriklerin oluşmasını ve uygulanmasını sağlar ve teknolojik ilerlemede işgücünü oluşturan bireylerin adaptasyonunu kolaylaştırır. Sağladığı bu katkı ile beşeri sermayenin ve ekonomik büyümenin verimliliğini artırır. Teknolojik gelişmede artan bu verimlilik ayrıca bilginin ihracatı ile kalkınmaya da katkı sağlar.¹²¹

Ar-Ge çalışmalarının odak noktası teknolojik yeniliklerin keşfedilmesi ve yeni bilgi kazandırılması üzerinedir. Bu durumun gerekçesi, Ar-Ge çalışmalarının ekonomik büyüme ve üretimde verimliliğin artmasına yönelik bilimden faydalanarak teknolojik faaliyetleri geliştirmek üzere yapılmasıdır. Teknolojik yenilik ile artış gösteren her bir üretim faaliyeti, Ar-Ge ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişkiyi açıklamaktadır.¹²²

Teknolojik ilerlemeler, ekonomiyi oluşturan tüm sektörleri etkilemektedir. Bu nedenle ekonominin üretim, hizmet gibi hangi alanında faaliyet gösterdiğine bakmaksızın işgücünü oluşturan tüm bireylerin nitelikli olmasını zorunlu hale gelmiştir. Eğitimli işgücü ile eğitimsiz işgücü arasındaki farkın teknoloji kaynaklı olarak giderek açılması eğitimi, özellikle de teknik ve mesleki içerikli eğitimi, kaçınılmaz gereklilik haline getirmiştir. Eğitim ve Ar-Ge yatırımları, teknolojik gelişmedeki hıza uyum sağlanabilmesi adına yükselen temel gerekliliklerdir. Bu

¹²⁰ Çetin, **a.g.e.**, s. 51.

¹²¹ Erol Çakmak, Sevdâ Gümüş, “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:60, Sayı:1, 2005, s. 62.

¹²² Tuğba Gökdoğan Gül, “Türkiye İçin İstihdamın Belirleyicileri: İBBS-2 Bölge Düzeyi, Mekansal Analiz Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:29, Sayı:1, 2014, s. 110.

kapsamda eğitime yapılan harcamaların payının özellikle gelişmekte olan ülkeler için sürekli gözden geçirilmesi ve yenilenmesi gereken bir pay olduğu göz ardı edilmemelidir. Ücretiz eğitimin sağlanması devlet tarafından desteklenmektedir. Standartları belirlenmiş ücretsiz bir eğitim ancak devlet tarafından sağlanabilir. Özel sektörün oluşturduğu paralı eğitimler sadece toplumun belli bir kesimine hitap etmektedir. Bu nedenle burada edinilecek çıktı sınırlı düzeyde kalacak ve devamlılık taşımayacaktır. Üstelik fırsat eşitliği ilkesini de ciddi oranda zedeleyecektir. Nitelikli bireylerin yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması ile ekonomik kalkınmanın sağlanması ancak devletin sunacağı kaliteli eğitim olanakları ile sağlanabilmektedir.¹²³

Eğitim düzeyi teknolojinin kapsamını belirleyen bir göstergedir. Teknoloji oluşturulduktan sonra yaygınlaştırılmaz ve kullanılmaz ise hiçbir katkısı olmaz. Teknolojinin çıkış noktası gelişmiş ülkelerdir. Bu nedenle çıktığı ülkenin kullanım şartları oranında tasarlanması gerekir. Zira kullanım faaliyeti olmayan bir alan için oluşturulan teknolojiye verimlilik beklemek doğru olmayacaktır. Böyle bir durumda yatırım yapılan sermaye ve işgücü ziyan olacaktır. Teknolojinin nerede, hangi hedef için ve ne kapsamda oluşturulması gerekliliğinin belirleyicileri iyi eğitim görmüş işgücünün yönlendirmeleri ile gerçekleşmektedir. Teknoloji iyi bir planlamayı gerektirmektedir.¹²⁴

OECD'nin 2016 yılında yayınlamış olduğu Education at A Glance Raporu'ndaki 2012 veya 2015 yıllarına ait verilere göre düzenlenen Tablo 5'te eğitim seviyesi ile işyerinde bilgi ve iletişimi teknolojilerinin kullanım oranları düzenlenmiştir. Belirtilen oranlardan da anlaşılacağı üzere eğitim seviyesi yükseldikçe teknolojiye yararlanma oranının bütün ülkelerde artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

¹²³ Nevzat Fırat Kunduracı, "Yoksullukla Mücadele - Beşeri Sermaye İlişkisi", T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009, s. 69-70,

(Çevrimiçi)

<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/54291802369dc32358ee29ad/Yoksullukla%20M%C3%BCcadele%20%20Be%C5%9Feri%20Sermaye%20%C4%B0li%C5%9Fkisi%20Dr.%20Nevzat%20F%C4%B1rat%20Kundurac%C4%B1.pdf>, 22.11.2017.

¹²⁴ Baş, a.g.e., s. 29.

Tablo 5. OECD Ülkelerinde İşyerinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanım Oranı

Ülkeler	Günlük E-Mail Kullanımı			Günlük İnternet Kullanımı		
	Orta öğretim altı (%)	Orta veya daha üst öğretim (%)	Yüksek öğretim (%)	Orta öğretim altı (%)	Orta veya daha üst öğretim (%)	Yüksek öğretim (%)
Avusturalya	62	69	87	42	45	67
Austurya	48	69	80	31	44	58
Kanada	46	66	83	30	43	59
Şile	39	64	78	43	46	66
Çekya	25	65	87	30	51	74
Danimarka	54	71	85	30	43	62
Finlandiya	53	59	86	25	29	54
Fransa	57	64	85	23	28	53
Almanya	39	61	80	18	36	52
Yunanistan	20	44	68	18	41	62
İrlanda	50	64	79	35	38	59
İsrail	50	71	86	40	41	58
İtalya	55	72	83	37	49	70
Japonya	39	42	61	24	31	51
Kore	8	37	62	16	39	62
Hollanda	67	79	91	37	46	66
Yeni Zelanda	64	72	86	35	49	65
Norveç	64	71	89	29	39	56
İspanya	46	66	80	31	50	65
İsveç	52	69	89	25	36	53
Türkiye	30	41	67	37	44	64
ABD	40	61	88	30	43	67
Belçika	58	68	89	31	38	62
İngiltere	61	70	85	34	41	59
Kuzey İrlanda	48	69	82	32	40	56

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2016, s. 109, (Çevrimiçi)

[https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/eag-2016-](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/eag-2016-en.pdf?expires=1552219349&id=id&accname=guest&checksum=3AC84155AC972A9185FDB34FD30B20B1)

[en.pdf?expires=1552219349&id=id&accname=guest&checksum=3AC84155AC972A9185FDB34FD30B20B1](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/eag-2016-en.pdf?expires=1552219349&id=id&accname=guest&checksum=3AC84155AC972A9185FDB34FD30B20B1), 23.02.2017.

2.2.5. Düşük Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızı

Yükselen eğitim seviyesi doğum oranlarını etkilemektedir. Bu doğrultuda azalan doğum oranları bireylerin ve devletin beşeri sermaye yatırımlarını daha kapsamlı yapmasına olanak sağlamaktadır. Bunun sonucunda gelecekte daha kalifiye ve verimli işgücü sağlanabilecektir. Eğitimli bireylerden oluşan ailelerin, planlamalarını yaparken daha bilinçli bir yaklaşımla çocuk sahibi olmaları çekirdek

aileyi oluşturan birey sayısını azaltacaktır. Böylelikle aileler sahip oldukları çocukları için daha fazla zaman ve para harcayabileceklerdir. Bu koşullarda yetişen çocuklar daha fazla eğitim alma imkanına eriştikleri için en sonunda ülke kalkınmasında daha fazla paya sahip olmaktadırlar.¹²⁵

Bir ülkede ölüm ve doğum oranlarının düşük olması ve beşeri sermaye seviyesinin yüksek olması o ülkenin gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Beşeri sermayesi yüksek olan gelişmiş ülkelerde az olan bebek doğum hızları insana yapılan yatırım maliyetini de düşürmektedir. Bu sayede aile sahibi bireyler her bir çocuk için yaptıkları eğitim harcamalarını ve yatırımlarını maksimum düzeyde tutabilmektedir.¹²⁶

Beşeri sermaye seviyesi artış gösterdikçe, doğurganlık seviyesi de kayda değer bir biçimde düşüş göstermektedir. Beşeri sermayenin hedefi nüfus sayısının artışından çok kalifiye işgücü ile hizmet verimliliğini artırarak üretime katkı yapmaktır. Beşeri sermaye uygulamasının yüksek olması demek beşeri sermayenin kendisine yaptığı yatırımın da bir o kadar yüksek olması anlamına gelmektedir. Zira beşeri sermaye seviyesi yükseldikçe yeni ilave beşeri sermayeler meydana gelmektedir. Sonuçta bu durum bir döngüye dönüşerek süreklilik kazanmaktadır. Bireylerin tasarruf yolunda yaptıkları çabalara ve birikime ters düşen fazla çocuk sahibi olma durumu, daha fazla maliyet anlamına geldiğinden, çocuk sayısında temkinli davranma durumu beşeri sermayesi yüksek aile oluşumlarının almış olduğu bir önlem olarak değerlendirilmektedir. Her geçen gün zamanın daha değerli hale gelmesi de üretimdeki verimliliği etkileyeceği için, anne ve babaları çocuk sayısı konusunda tasarrufa yönlendirmektedir.¹²⁷

Artan eğitim seviyesine bağlı olarak azalan doğurganlık daha çok kadınlarla ilişkili olmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe sağlıklı bireylerin sayısında artış görülmektedir. Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi ile düşen doğurganlık

¹²⁵ Şadan Çalışkan, “Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:13, 2007, s. 295-296.

¹²⁶ Çetin, **a.g.e.**, s. 53.

¹²⁷ Baş, **a.g.e.**, s. 35.

oranın kadın eğitime ilave yatırım sağlayacağı söylenebilir. Bu yatırım faydasına ilave olarak artan eğitimle önüne geçilen potansiyel çocuk ölümleri ile kadınlar için yapılan eğitim harcamalarına ilave katkı da sağlanacaktır.¹²⁸

Eğitim düzeyi artan kadınların evlenme yaşı ilerlemiştir. Eğitimli kadınların çocuk sahibi olup olmama konusunda kendi kararlarını uygulaması daha yaygın olarak görülmektedir. Bu bağlamda, kadınlar sahip olunacak çocuk sayısından gayrı, imkanların elvereceği ölçüde kaç tane çocuğun yetiştirilmeye uygunluğunu hesaplamaktadır. Kadın eğitiminin artışı ile doğurganlık ülke kalkınması açısından daha planlı bir hal alırken, kadının toplumsal yapı içerisindeki konumunun yükselmesi de gerçekleşmiştir. Bu çıktılarından hareketle, kadın eğitiminin gerek doğurganlık oranı gerek sosyal kalkınma açısından yaptığı katkılar ekonomik kalkınmaya da doğrudan tesir etmektedir.¹²⁹ Öte yandan, özellikle az gelişmiş ülkelerde karşılaşılan eğitim seviyesi düşük kadınların ekonomik özgürlüklerinden yoksun, kendi hür iradeleri ile hareket edememeleri sonucu toplumsal dışlanma ile karşılaşmaları, bebek ölüm hızlarının yoğunluk kazanması, aile planlaması yoksunluğu gibi negatif sonuçlar nedeniyle ekonomik büyümede üretim verimliliğini olumsuz etkilemektedir.¹³⁰

2.2.6. Demokratikleşme

Ülkelerin demokratikleşmesi ve demokratik olma seviyeleri ile eğitim düzeyi arasında direkt bir bağlantı bulunmaktadır. Artan eğitim seviyesi, oluşturduğu kültürlü ve bilinçli toplum yapısı ile bireylere mantıklı ve objektif çerçevede karar alma güdüsünü kazandırmaktadır. Demokrasinin etkin bir şekilde işlendiği ülkelerde bilinçli toplumlar kişisel haklar konusunda hassas davranmaktadır. Çünkü demokratik toplumun bireyleri haklarını kullanabildikleri ölçüde toplumda karar verme yetkilerinin olduğunu farkındadırlar. Tamamen yasaların kuralları çerçevesinde

¹²⁸ Öztürk., **a.g.e.**, s. 39.

¹²⁹ Baş, **a.g.e.**, s. 36.

¹³⁰ İbrahim Güran Yumuşak, Mahmut Bilen ve Hamza Ateş, “The Impacts of Gender Inequality in Education on Economic Growth in Turkey”, **Procedia Social and Behavioral Sciences 13th International Educational Technology Conference**, No:103, Malaysia, 2013, s. 1095.

(Çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/273851931_The_Impacts_of_Gender_Inequality_in_Education_on_Economic_Growth_in_Turkey, 14.10.2017.

kararların alındığı, kişilerin ayırt edilmeksizin muamele gördüğü, inanç yönünde özgür kılınan ülkelerde demokratik zihniyetin tam anlamıyla işlediği görülmektedir.¹³¹

Demokrasi, halkın yönetime dahil olması ve yönetimde hak sahibi olmasıdır. Bireylerin toplumu etkileyen hususlara ait alınacak olan kararların doğru veya yanlış olduğunu tahlil edebilmeleri bütünüyle eğitim seviyeleri ile ilgilidir. Siyasal yönde alınacak kararların, tercihlerin iyi bir şekilde değerlendirmesini ve yorumlamasını ancak eğitilmiş bireyler yapabilmektedir.¹³²

Eğitim ile demokratikleşme arasındaki bağlantıyı önemli bir şekilde kanıtlayan bir unsur da, bireyin eğitim seviyesi ile oy kullanma arasındaki orantısal ilişkidir. Eğitim seviyesi yüksek olan bireyler daha yüksek oranda oy kullanmalarının yanı sıra hangi yönde oy kullanacaklarının tahlilini öz araştırmaları ile yapmaktadırlar. Eğitim seviyesi düşük olan bireylerin oy kullanma oranları daha düşük olmakla beraber hangi yönde oy kullanacaklarına yönelik araştırma çabası göstermeden, oy talebinde bulunan figürlerin hazırladıkları kampanyaların, reklamların etkisi kullanacakları oyun yönünü belirlemektedir.¹³³

Demokratik zihniyetin kabul gördüğü, nitelikli eğitimin sunulduğu toplumlarda, bireyler toplumlarına da o ölçüde olumlu katkıda bulunmaktadır. Ekonomik kalkınmanın sağlandığı, sağlıklı ve eğitilmiş bireylerden oluşan toplumlarda görülen azami doğurganlık oranları, tutarlı aile planlamaları da demokratik düzeyin birer göstergesidir.¹³⁴

Demokrasinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi bilinçli ve kültürlü bireylerin oluşumu ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle toplumsal yapının temelini oluşturan eğitimin içeriğinde demokraik toplum oluşturmaın esaslarına uygun biçimde

¹³¹ Ataç, **a.g.e.**, s. 90.

¹³² Öztürk, **a.g.e.**, s. 40.

¹³³ Türkmen, **a.g.e.**, s. 57.

¹³⁴ Gökhan Ak, "Demokrasi-Eğitim Yönetimi İlişkisi: Eğitimsiz Demokratikleşme, Durum ve Etkiler", **Türk Dünyası Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Nisan 2016, s. 26, (Çevrimiçi)

http://www.tudead.com/Makaleler/1234124832_3G%C3%B6khan%20Ak_Tudead_Nisan%202016_25-31.pdf, 22.11.2017.

davranılması gerekmektedir. Eğitimcilerin demokratik oluşumun esasları ile donanımlı olması ve bunu öğrencilerine aktarabilmeleri ile çekirdekten yetişen bireyler demokrasinin bir hayat biçimi ve toplum refahının ayrılmaz bir parçası olduğunu idrak edebilirler ve hayatları boyunca buna uygun bir anlayışta yaşayabilirler. Toplumun demokratik değerlere uygun yapıda oluşması ve ilerleme göstermesi ancak eğitim ve eğitimcileri yetiştirme anlayışları ile mümkündür.¹³⁵

2.2.7. Siyasal İstikrar ve Toplumsal Dayanışma

Bir ülkede ekonomik düzenin oluşması ve bunun stabil düzeyde seyir etmesinden sonra ekonomik büyümeden söz edilebilir. Bu nedenle bir ülkede siyasi istikrarın ve toplumsal dayanışmanın sağlanmış olması çok önemlidir. Aksi takdirde beşeri sermayenin ve ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan ekonomik istikrardan bahsedilemez. Siyasal istikrarın sağlanmasında eğitim sistemleri belirleyici rol oynamaktadır. Bunun nedeni, eğitimin gerekli olan sosyal, kültürel, bilinçli düşünme, medeniyet ve demokratik yapıya uygunluk hususlarını bireylere edindirmesidir. Eğitimli bireylerin modern ve çağdaş toplumların oluşması yönünde daha çok üretkenlik sağlayacakları ve buna paralel olarak barış ve düzenin olduğu bir yapı için gayret gösterecekleri için toplumsal dayanışma kendiliğinden meydana gelecektir. Toplumsal yapının sağlandığı ülkelerde ise siyasal istikrarı düzenlemek daha kolay gerçekleşebilmektedir. Daha uygar bir düzen için eğitim sistemlerindeki en ufak iyileştirme önerileri değerlendirilerek bireylerin gereksinim duyduğu alanlarda gelişim imkanları açık tutulmalıdır. Eğitimli toplumun bireyleri daha fazla okur, etrafında olup biteni sorgular ve sürekli bilgi edinmek ister. Ekonomik kalkınmaya destek olan bu meraklı toplum üyeleri eğitim seviyeleri sayesinde bu denli nitelikli bireyler olarak yetişmektedirler.¹³⁶

2.2.8. Suç İşleme Oranında Azalma

Bireylerin toplumsal yapının gerekliliğini karşılayacak nitelikte davranış göstermeleri ve toplumsal yapının uyumluluğunu korumak adına davranışlarında

¹³⁵ Tuncay Özdemir, “Çağdaş ve Demokratik Eğitimde Teftiş”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bolu, 2001, s. 1-2,

(Çevrimiçi) <http://www.dergipark.gov.tr/asbed/article/174929>, 23.11.2017.

¹³⁶ Öztürk, a.g.e., s. 40.

farklılık yapmaları eğitimin sağlanması ile oluşabilecek beklentilerdir. Eğitim, bireylerdeki tutum ve davranışların şekillenmesinde bireyin yetiştiği aile ile aynı oranda işleve sahiptir. Şiddet ve suç faktörleri ile sık karşılaşılacak toplumlarda, eğitim düzeyi toplumu oluşturan bireyin davranışsal yönünü tüm keskinliği ile açığa çıkarmaktadır.¹³⁷

Suç işlemlerinin genel sebeplerinden önce çıkan bireyin sahip olduğu ekonomik yetersizliklerdir. Kazançları konusunda bir yol bulamayan bireyler suç işlemeye daha verimlidir ve başladıktan sonra önüne geçilmesi çok zor bir hal almaktadır. Eğitim seviyesindeki artış ile doğru orantılı olarak seyir edecek olan gelir artışı suç işleme oranlarında azalmayı sağlayacak temel unsur olarak değerlendirilmektedir.¹³⁸

Sıdika Akdeniz ve Adem Üzümcü, Kars Cezaevi'nde hüküm giymiş 63 suçlu üzerinden suç ile öğrenim seviyesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmacılara ait tablo içeriği üzerinden düzenlenen Tablo 7'ye göre, yüksek suç oranı en çok ilkokul mezunu kategorisinde yoğunlaşmıştır. Toplam 63 hükümlünün yarısından fazlası (%58,7) ilkokul mezunudur. İlkokul mezunlarından sonra artış gösteren öğrenim seviyelerinde suç oranlarında azalma görülmektedir. Suçların ortalama olarak %80'i lise mezuniyetinden daha düşük öğrenim düzeyine sahip olan bireyler tarafından işlenmiştir.¹³⁹

¹³⁷ Zahir Kızmaz, "Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2004, s. 292.

¹³⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 41.

¹³⁹ Sıdika Akdeniz, Adem Üzümcü, "Suç ve Sosyoekonomik Değişkenler Arasındaki Bağımlılık İlişkisi: Kars Cezaevi Üzerine Bir İnceleme", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:6, 2013, s. 130.

(Çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/284719408_SUC_VE_SOSYOEKONOMIK_DEGISKENLER_ARASINDAKI_BAGIMLILIK_ILISKISI_KARS_CEZAEVI_UZERINE_BIR_INCELEME
05.11.2017.

Tablo 6. İşlenen Suçların Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

			Suç								Toplam (yüzde %)
			Hırsızlık	Yan Kesicilik	Gasp - Kapkaç	Adam Yaralama	Adam Öldürme	Cinsel Saldırı	Kız Kaçırma	Uyuşturucu	
Öğrenim Seviyesi	Okur yazar değil	Sayı	1	0	0	0	2	0	0	0	3
		Oran	12.5	0	0	0	6.1	0	0	0	18.6
	Okur yazar ilkokul mezunu olmayan	Sayı	2	1	0	0	1	0	1	1	6
		Oran	25	100	0	0	3	0	50	25	95
	İlkokul mezunu	Sayı	4	0	7	2	20	0	1	3	37
		Oran	50	0	77.8	66.7	60.6	0	50	50	58.7
	Ortaokul mezunu	Sayı	1	0	0	0	5	1	0	1	9
		Oran	12.5	0	0	0	15.2	100	0	25	14.3
	Lise mezunu	Sayı	0	0	2	1	2	0	0	0	5
		Oran	0	0	22.2	33.3	6.1	0	0	0	7.9
	Üniversite/ yüksekokul mezunu	Sayı	0	0	0	0	3	0	0	0	3
		Oran	0	0	0	0	9.1	0	0	0	4.8
	Toplam	Sayı	8	1	9	3	33	1	2	6	63
		Oran	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Akdeniz ve Üzümcü, **a.g.e.**, s. 130.

Öğrenim düzeyleri bazında işlenen suç türleri arasındaki bağlantı incelendiğinde, öğrenim sınıfları arasında en fazla suça dahil olan grubun ilkokul mezunları olduğu görülmektedir.¹⁴⁰

Artan eğitim seviyesi ile hukuk devletinin gerekliliklerine uygun davranışlar sergileyen bireyler ile suç oranlarında düşüşün gerçekleşeceği belirtilebilir. Eğitim seviyesine göre suç türleri değişkenlik gösterebilmektedir. Bu nedenle işlenen suçların arkasındaki esas gerekçenin de araştırılması önem taşımaktadır. Suçu engellemek

¹⁴⁰ **A.e.**, s. 130.

adına eğitimde planlı ve sistemli işleyiş şarttır. Eğitimin yaşı yoktur. Bireyin tüm hayatı boyunca devam eder. Burada önemli olan yükselen eğitim seviyesi ile artan yaşam standartlarına uygun gelirin ve iş imkanlarının bireylere sağlanmasıdır.¹⁴¹

2.3. Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileşim

Bireyin hareketlerini serbest kılan ancak aynı zamanda sınırlandıran “toplum” kavramı, bireyler arası dayanışmayı, gruplaşmayı sağladığı kadar ayrışmalara da yol açabilmektedir. Tarih boyunca insanlar grup halinde yaşamışlardır. İnsan, doğası gereği sürekli etkileşim halinde olmalıdır. Grup halinde yaşamda, barış ortamı sağlanabildiği gibi çıkar çatışmaları sonucu kavgaların cereyan etmesi de olasıdır.¹⁴²

Sanayileşen dünyada toplum kavramı daha modern bir konseptte incelenmeye başlamıştır. Artık daha sık kullanımda olan “toplumsal yapı” kavramının ise net anlamıyla sözlük tanımı henüz yapılabilmiş değildir. İlk olarak toplumsal yapı kavramı Fransız Sosyolog Émile Durkheim tarafından ortaya atılmıştır. Durkheim’in böylesi bir kavramı tanımlamasının arkasında yatan gerekçe ise modernleşen dünyada değişime uğrayan Fransa’nın sosyal yapısının neye dayandığını belirtmektedir. Durkheim iki türlü toplumsal yapı oluşumuna değinmektedir: Bunlardan ilki “cemaat”, diğeri ise “cemiyet” şeklinde adlandırılmaktadır. Cemaat kavramı köy tipi yaşam yapısını ifade ederken, cemiyet kavramı kent tipi yaşam yapısını ifade etmektedir. Durkheim’in bu sınıflandırma ile amacı değişim gösteren sosyal iskeletin giderek kentli yaşama doğru akış göstermesi olarak belirtilebilir. Ayrıca Sanayi Devrimi öncesi köy tipi yaşamın yapısını irdeleyerek ve hangi etkenlerle ve dönüşümlerle yaşamın tek tip, yani kentli tipi, yaşama dönüştüğünü açıklama gayreti de gerekçeler arasında gösterilebilir.¹⁴³

¹⁴¹ Zeki Yıldız, “Eğitim Düzeyi İle Suç Türü Arasındaki İlişkinin Araştırılması”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, Sayı:38, Bahar 2004, s. 288-289, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/108407> 03.11.2018.

¹⁴² Serkan Güzel, “Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı Bileşkesinde Sosyo-Kültürel Yapı Kavramı”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 34, 2006, ss. 85-86, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100960>, 05.12.2018.

¹⁴³ A.e., s. 87.

Toplumsal yapı kavramı bu gelişmelerden yola çıkarak, toplumda meydana gelen ve kalıcılık gösteren organize olunmuş ilişkiler çerçevesinde oluşturulan grup ve kuruluşları ifade etmektedir.¹⁴⁴ Yapıyı oluşturan her bir bireyin ve kuruluşun arasında bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır ve bu bağ ile birbirlerini tamamlamaktadırlar.¹⁴⁵

Toplumsal yapının oluşumunu günümüzde tüm ülkeler sağlayabilir. Ancak önemli olan bir ülkenin ekonomik ve sosyal yönden temeli sağlam ve dayanıklı toplumsal yapıları oluşturabilmesidir. Bunun için gerekli beşeri sermaye birikim hızının sağlanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde oluşturulan toplumsal yapıdan üretimde verimliliğe dair bir beklenti oluşabilir.¹⁴⁶

Sanayi toplumundan bilim toplumuna doğru yaşanan hızlı geçiş sürecinde, üretimde emek verimliliğinin yerine üretimde bilginin verimliliği almaktadır. Toplumsal yapının da bu değişime ayak uydurması ile bu geçiş tamamlanabilmektedir.¹⁴⁷ Bilim toplumu ile ön plana çıkan insan faktörü, toplumsal yapının dönüşmesinde anahtar faktördür.¹⁴⁸ Bilgi toplumu ile geçmişten gelen klasik değerlerin yanına eklenen bilim olgusu ile şekillenen yeni toplum türünde; teknoloji, iletişimde aşılın sınırlar, ahlaki düzenin yeni bir boyut kazanması gibi birçok değişken gündemdedir. Bu gelişmelerin ve dönüşümlerin kaynağına bakıldığında insanın etken olduğu görülmektedir.¹⁴⁹ Çünkü “insan” başlı başına değişimin ve dönüşümün tetikleyicisidir.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Mine Tan, “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:1, Ankara, 1993, s.62, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/498/5924.pdf>, 25.09.2017.

¹⁴⁵ Mehmet Dinçer, “Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2003, s. 104.

¹⁴⁶ H. Mustafa Pakson, B. Dilek Özbezek, “Örgütsel Değişimde Beşeri Sermayenin Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt :6, Sayı: 12, 2013, s. 313-314.

¹⁴⁷ Çınar İkram, “İnsan Kaynağını Geliştirme Bağlamında Değişim Yönetimi”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2005, s. 83.

¹⁴⁸ Derya Şerbetçi, “21. Yy İşletmelerinin Gerçek Zenginlik Kaynağı: İnsan Sermayesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:8, 2003, s. 11.

¹⁴⁹ Erkan Erdemir, “İnsan Kaynakları Yönetiminde Dış Kaynaklardan Yararlanma: Eskişehir Örneği”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2004, s. 2.

¹⁵⁰ Doğan ve Şanlı, **a.g.e.**, s. 182.

Toplumsal yapı, onu oluşturan bireylerin sıradan bir durum karşısında bir araya gelmeleri ile oluşturdıkları yapılanma değildir. Toplumsal yapı belli bir zihniyet, olgu, görüş, kültürler, değerler, davranışlar, yaşam şekli ve kurumlar gibi temel unsurlarla ve örgütlerle şekillenmiş ve taşlaşmış ciddi yapılardır. Oluşmuş bir toplumsal yapı o yapıyı oluşturan bireyin davranışlarını, fikirlerini temsil eder. Oluşum şekli aynı olmasına rağmen, yapıyı oluşturan etmenler toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Aynı zamanda değişen zamana uyum sağlamak üzere yapıyı oluşturan bireyler kendi konseptlerinde yapıyı şekillendirmekle mükelleftirler.¹⁵¹

Toplumsal yapıyı oluşturan unsurlardan “kurum” olarak adlandırılan yapı eğitim kurumlarını ifade etmektedir. Toplumsal yapının temelini oluşturan davranışlar, değerler, karakterler gibi nitelikler bireylere eğitim yolu ile kazandırılmaktadır. Bu niteliklerin toplumsal yapının temel taşları olduğu düşünüldüğünde eğitim kurumlarının buradaki sorumluluğu oldukça yüksektir. En temel eğitim kurumları olan aile ve okullarda eğitim sürecinin sistematik bir şekilde ilerlemesi ile toplumsal yapının devamlılığı prensipleri çerçevesinde sağlanabilecektir.¹⁵²

Eğitim, toplumsal değişmelerin sağlanmasında kullanılan en etkin ve verimli yoldur. Planlı eğitim programları ile gerçekleşmesi istenen değişim, eğitim yolu ile toplumu oluşturan bireylere entegre edilebilir. Eğitimde gerçekleştirilen en ufak bir program ve sistem değişikliği toplumsal yapı içerisinde zincirleme olarak sıra sıra gerekli dönüşümü sağlamaktadır.¹⁵³ Toplumsal yapının devamlılığı ve çağa göre yenilenmesinde eğitimin ve eğitim kurumlarının yeri bu nedenle büyük önem taşımaktadır.

¹⁵¹ Mehmet Yazıcı, “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, s.215.

¹⁵² Melih Ersoy, “Toplumsal Yapı ve Eğitim”, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 1976, s. 270, (Çevrimiçi) http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1976/cilt02/sayi_2/265-274.pdf, 05.03.2018.

¹⁵³ M. Soner Özdemir, “Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme”, **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, 2011, s. 90, (Çevrimiçi)

https://www.academia.edu/11558344/TOPLUMSAL_DEĞİŞME_VE_KÜRESELLEŞME_BAĞLAMINDA_EĞİTİM_VE_EĞİTİM_PROGRAMLARI_KAVRAMSAL_BİR_ÇÖZÜMLEME, 14.06.2018.

Bireylerin genel kapasiteleri, birikimleri, yetenekleri, sorunları çözebilme becerileri, hayata bakış açıları, özgüvenleri, yönetim becerileri gibi sahip oldukları nitelikler toplumsal yapının kapsamını belirlemektedir. Bu kapsam ne kadar zengin ve geniş olursa, toplumsal yapının beşeri sermayesinin o oranda yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle, toplumsal yapının gelişmesindeki en önemli değişim unsurunun beşeri sermaye olması gerektiği söylenebilir. Çünkü beşeri sermaye değişimi, gelişimi, yeniliği sağlar. Böylelikle toplumsal yapıların değeri ve verimliliği artar.¹⁵⁴

2.4. Kariyer Sermayesi Üzerindeki Etkileşim

Beşeri sermayenin iş hayatı yönünden gerekliliği yetenek, yaş, tecrübe, eğitim ve cinsiyet gibi kavramların çerçevesinde değerlendirilmektedir. Beşeri sermaye yatırımlarından eğitimin, bilginin oluşumunda ve iş ortamında adaptasyonun tamamlanmasını belirleyen en önemli unsur olarak gösterilmektedir.

Kariyer sermayesi, bireyin bilgi, beceri, tutumlarını içeren ve çalıştığı kuruma katma değer edindiren, bireylerin ve kurumların (örgütlerin) başarılı olmasını sağlayan ve yenilikleri oluşturan kalifiye yetkinlikler olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁵ Kariyer sermayesi mali değer içermeyen bireyin geçmişte edindiği eğitim ve deneyim tecrübeleri ile oluşturduğu bir sermayedir. Kariyer sermayesinde işgücü olarak görev yapan her bir birey çalıştığı iş için zamanını, enerjisini, yeteneklerini değerlendirmektedir. Harcadığı her bir nitelik sonucunda birey kariyer birikimini arttırarak kendi kariyer sermayesini oluşturmaktadır.¹⁵⁶

Kariyer sermayesinin bileşenleri ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye olgularıdır. Buna paralel olarak kariyer sermayesi beşeri sermaye ile de ilişkilendirilmektedir. En çok benzetilen içeriklere sahip olan beşeri sermaye ve kültürel sermaye, kariyer sermayesinin açıklanmasında birbiri yerine kullanılarak

¹⁵⁴ Pakson ve Özbezek, **a.g.e.**, s. 322.

¹⁵⁵ Hale Alan, “İnsan Sermayesi ve Kariyer Başarısı Arasındaki İlişkide Sosyal Sermayenin Rolü: Kadın Yöneticiler Üzerinde Bir Araştırma”, **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Cilt:2, Sayı:8, 2017, s. 27.

¹⁵⁶ Didem Yıldız, F. Tunç Bozbura, “Lider-Üye Etkileşiminin Kariyer Sermayesine Etkisi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt:46, Özel Sayı, 2017, s. 51.

değerlendirilebilmektedir. Ancak kültürel sermayenin beşeri sermayeden ayrıldığı nokta, daha çok aile ve eğitim sistemi çerçevesinde kazanılan özelliklere değinmesidir. Beşeri sermaye kültürel sermayeden daha kapsamlı olarak özellikle eğitim, sağlık, istihdam edilme hususlarına değinmektedir.¹⁵⁷

Beşeri sermayenin kariyer sermayesine tesir ettiği en önemli husus; bireydeki bilgi, yetenek, beceri seviyelerinin belirleyici göstergesi olarak bireylerin toplumsal yapıdaki ekonomik ve sosyal statüdeki konumlandırmasını yapmasıdır.¹⁵⁸ Kariyer sermayesinin işgücüne katılımında ise beşeri sermaye ile edindirilen eğitim düzeyi, bireylerin istihdamında ve işgücü derecelendirmesinde yine belirleyici rol oynamaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Barış Seçer, “Kariyer Sermayesi ve İstihdam Edilebilirliğin İş Güvencesizliği Üzerindeki Etkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosya Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2008, s. 144.

¹⁵⁸ A.e., s. 145.

¹⁵⁹ Seçer, a.g.e., s. 147.

3. BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE VE EĞİTİM SİSTEMLERİ

UYGULAMALARINDA TÜRKİYE, GÜNEY KORE VE

ALMANYA

Bu bölümde beşeri sermayenin kalkınmaya olan etkisi ve beşeri sermayenin en önemli göstergelerinden olan eğitim kriterinin Türkiye, Almanya ve Güney Kore ülkelerinde işlenişi incelenecektir. Daha sonra beşeri sermayenin eğitim ile yön verdiği bazı uygulamalara bakılacaktır.

3.1. Beşeri Sermaye Harcamaları ve Kalkınma İlişkisi:

Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Toplumu oluşturan ve işgücü potansiyeli olan bireylerin ve üretim için verimlilik arttırmaya yönelik kazandırılacak her türlü bilgi, yetenek, beceri ve uzmanlık edinimlerinin bütünü olan beşeri sermaye özellikle 1960'lı yılların sonuna doğru dikkatleri çekmiş ve araştırmalara konu olmuştur. Üretimde verimliliği arttırdığı bariz olan beşeri sermayenin özellikle gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerde değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle bu ülkelerde görülen eğitim açığının kapatılarak kalkınma yolunda politikalar benimsemeleri gerekmektedir. Ancak bu açığı kapatmak üzere beşeri sermaye yatırımı üzerinde yoğunlaşmayan ülkelerin, bireylerinden kalkınmaya yönelik bir performans göstermelerini de beklememeleri gerekir.¹⁶⁰

Türkiye, Almanya ve Güney Kore ülkelerinin beşeri sermaye anlayışlarını daha net gözlemek ve ekonomik kalkınma durumlarını incelemek üzere World Economic Forum tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Raporu (The Global Competitiveness Report) 2018 yılı verilerine göre 140 ülkeyi kapsayan 2018 yılı ekonomi profilleri ana hatları ile Tablo 7'de düzenlenmiştir. Rapor sonucuna göre gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) kazanımları kriteri kapsamında 140 ülke içerisinde

¹⁶⁰ Haşim Akça, “Beşeri Sermaye Harcamaları: Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, 2015, s. 51.

Almanya'nın 3., Güney Kore'nin 15., Türkiye'nin ise 61. sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 7. Ekonomi Profilleri: Türkiye, Güney Kore, Almanya

Temel Göstergeler 2018	Türkiye	Güney Kore	Almanya
Nüfus (Milyon)	80,8	51,5	82,7
10 yıl ortalaması ile GSYİH Büyüme Oranı (Yüzde, %)	4,8	3,0	1,2
Kişi Başı GSYİH (Amerikan Doları)	10.512,0	29.891,3	44.549,7
Kişi Başı GSYİH Satın Alım Paritesinin (ppp) Dünya Ortalamasına Oranı (Yüzde, %)	1,71	1,60	3,28

Kaynak: World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018.

Tablo 7'deki verilere göre geri sırada kalan Türkiye, Güney Kore ve özellikle Almanya'ya kıyasla her ne kadar ekonomik anlamda gelişmesi gereken ülke statüsünde yer alsada beşeri sermaye açısından bir takım avantajlarından ötürü olumlu bir tablo çizebilmektedir. Genç ve giderek artan donanımlı nüfusa yönelik beşeri sermaye yatırımlarının doğru uygulanmasını öncelikli avantajlarından biri olarak değerlendirebilir.¹⁶¹ Uzun vadede oluşan GSYİH büyüme oranına bakıldığında Türkiye'nin daha üst orana sahip olması, bu gerekçe kapsamına dahil edilebilir.

Ülkelerin kalkınma seviyeleri ekonomik büyüme göstergeleri ile belirlenmektedir.¹⁶² Beşeri sermayenin yoğunluk kazandığı 1960'lı yıllardan bugüne dek geçen sürede Güney Kore, en hızlı ve eşsiz ekonomik ve sosyal devrimleri yapmayı başaran ülke olmuştur.¹⁶³ Güney Kore'nin bu denli başarılı bir şekilde geleneksel yapısını koruyarak prestijini yükseltmesinde ileri görüşlülüğü, devletin

¹⁶¹ Harun Bal v.d., "Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği", **Çukurova Üniversitesi International Conference On Euroasian Economies**, 2014, s. 4.

¹⁶² Buhari Doğan, Muhlis Can, "Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örneğinde Eşbütünleşme Analizi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 2016, s. 198.

¹⁶³ Patrik Hlutberg, David Santandreu Calonge ve Saong-Hee Kim. "Education policy in South Korea: A Contemporary Model of Human Capital Accumulation?", **Cogent Economics & Finance**, Vol:5, No:1389804, 2017, s. 1.

yeni düzenlemelere karşı istikrarlı tutumu, uzun vadeli etkin eğitim planları ve beşeri sermaye politikaları ana nedenler olarak belirtilebilir.¹⁶⁴

Gelişmekte olan ülkeler sınıfına dahil edilerek yapılan değerlendirmeler çerçevesinde Türkiye, 2005 yılında gelir seviyesi bakımından üst orta gelirli ülke statüsüne erişmiştir.¹⁶⁵ Beşeri sermaye uygulamalarında ise 2000’li yıllardan sonra yükselişe geçtiği görülmektedir. Özellikle bu yıllardan sonra yapılan incelemelerde %20’lerde seyreden okuryazarlık oranının, 2000 yılı sonrasında %90’ın üstüne çıktığı buna bağlı olarak okullaşma oranında da artışın olduğu gözlemlenmiştir.¹⁶⁶

Almanya, Güney Kore ve Türkiye’ye kıyasla ekonomik ve beşeri sermayeye yönelik olan yatırımlar kapsamında gereken politikaları daha düzenli bir şekilde uygulayabilmiştir. Geçmişten bugüne beşeri sermaye ve kalkınma ilişkisi içerikli literatür çalışmaları araştırıldığında beşeri sermaye içeriğinden ziyade daha çok ücretlendirme yapısı ile beraber sektör ve cinsiyet kriterlerine göre gelir dağılımı konularına ağırlık verildiği görülmektedir.¹⁶⁷ Bu nedenle Almanya için geçmişten günümüze net kıyaslamalar ve değişimler ancak ilgili araştırmalarda yayımlanan grafikler ölçüsünde yorumlanabilmektedir.¹⁶⁸

3.1.1. Eğitim ve Ar-Ge Harcamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

3.1.1.1. Eğitim Harcamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Beşeri sermaye kaynaklı verimliliği arttırmak için eğitim harcamalarına yönelik düzenli politikaların ve gelişmelerin uygulanması gerekmektedir. Gelişen eğitim kalitesi ile işgücüne dahil edilecek kitlenin yeni teknolojik gelişmelere ayak

¹⁶⁴ A.e., s. 2.

¹⁶⁵ Eda Bozkurt, Erol Çakmak ve Dilek Özdemir, “Orta Gelir Tuzakı ve Türkiye Örneği”, **Maliye Dergisi**, Sayı:167, 2014, s. 23.

¹⁶⁶ Akça, a.g.e., s. 48.

¹⁶⁷ Charlotte Lauer, Viktor Steiner, **Returns to Human Capital in Europe A Literature Review**, ETLA The Research Institute of the Finnish Economy, Publisher: Taloustieto Oy, Helsinki 1999, Editors: Rita Asplund and Pedro Telhado Pereira, Centre for European Economic Research (ZEW), Mannheim Germany, s. 127.

¹⁶⁸ A.e., s. 143.

uydurması ve üretimde verimliliğe katkı sağlamaları sağlanacaktır. Bilgi ekonomisine en hızlı şekilde adapte olabilmek, eğitim harcamalarına yönelik yapılan artış ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda Güney Kore son dönemlerin en hızlı parlayan ekonomisi olarak değerlendirildiğinde, istikrarlı ve başarılı beşeri sermaye yatırımları ile teknolojik ürünlerin icat edilmesi, geliştirilmesi ve yayılması konularında çok daha hızlı hareket ederek üretimde verimliliği arttırabilmektedir.¹⁶⁹

Dünyanın en büyük ekonomilerden Almanya’da eğitim harcamaları her zaman üzerinde hassasiyet gösterilen ve önem verilen bir husus olmuştur.¹⁷⁰ Ülkedeki yüksek üretim planlaması ve statejisi yoluyla bilgi ve teknolojiye dair tüm üretim çalışmalarından verimli çıktılar alınarak ülkenin bilgi ekonomisi beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye eğitim harcamalarında geçmişten bugüne daha dikkatli davranmaktadır. Global dünyada yaşanan krizlerden etkilenme anlarında bu harcamalarda kısıtlamalara rastlamak mümkündür.¹⁷¹ Lakin belirtmek gerekir ki, dünyada yaşanan bu krizlerden Güney Kore ve Almanya da etkilenmektedir. Türkiye küreselleşen dünyanın getirdiği teknolojik yeniliklerden olumlu yönde etkilenmeyi başaramıştır. Ancak tam anlamıyla “bilgi toplumu” sınıfında yer edinmesi için tamamlaması gereken çok uzun bir süreç bulunmaktadır. Türkiye eğitim harcamaları bakımından henüz gelişmiş ülkeler statüsünde yer almamaktadır. Bilim ve teknolojiyi toplumun oluşumu ve yapısal şekillenmesi için kullanmak, bu ürünleri üretebilmekten geçmektedir. Türkiye’nin ise henüz sadece kullanıcı olarak faydalandığı bilim ve teknolojiyen tam anlamıyla çıkar elde etmek için öncelikle eğitim harcamaları üzerinde çalışması gerekmektedir. Öte yandan, bireyleri değişen çağa ayak uydurmalarını sağlamanın tek yolu eğitim ile mümkündür.¹⁷²

Tablo 8’de OECD verilerine ait eğitim harcamaları oranları Türkiye, Almanya ve Güney Kore için düzenlenmiştir. Mevcut bilgiler çerçevesinde her üç ülkenin de

¹⁶⁹ Sibel Selim, Yunus Purtaş ve Doğan Uysal, “G-20 Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2014, s. 94.

¹⁷⁰ A.e., s. 101.

¹⁷¹ A.e., s. 94.

¹⁷² Eser ve Gökmen, a.g.e., s. 54.

eğitim harcamalarında dikkatli oldukları görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin beşeri sermaye yatırımlarının gelişmiş ülkelere oranla daha yüksek seyir edebildiği bilinmektedir. Bu gerekçeden hareketle, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer almasından dolayı harcama durumlarının, kıyaslaması yapılan diğer ülkelere yakın bir oran sergilemesi olağandır.

Tablo 8. Kamu Eğitim Harcamaları Yüzdesel Trend Eğilimi

	Kamu Eğitim Harcamalarının Kamu Toplam Genel Harcamalarına Oranı (Yüzde)			2011 ve 2015 Yılları Arasındaki Değişim Oranı Tespiti		
				Kamu Eğitim Harcamaları (Milyar, Amerikan Doları)	Kamu Toplam Genel Harcamaları (Milyar, Amerikan Doları)	Kamu Eğitim Harcamalarının Kamu Toplam Genel Harcamalarına Oranı (Yüzde)
Ülke / Yıl	2005	2011	2015			
Türkiye	-	11.6	11.9	126.6	124.1	102.0
Güney Kore	-	-	14.0	-	111.6	-
Almanya	8.9	9.7	9.2	97.4	102.7	94.8
OECD Ortalaması	11.5	11.2	11.1	105.0	105.9	98.4

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2018, s. 292.

3.1.1.2. Ar-Ge Harcamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Beşeri sermayenin bilgi sermayesinin üretiminde ve gelişiminde en önemli rollerden birini üstlenen Ar-Ge yatırımları; Türkiye, Almanya ve Güney Kore için OECD'nin 2012 yılından 2016 yılına dek olan mevcut istatistiki verileri üzerinden incelendiğinde her üç ülkenin de Ar-Ge yatırımı için gayri safi yurtiçi harcama paylarında artış görülmektedir. Tablo 9 ve Tablo 10'da düzenlenen veriler, her üç ülkenin de yükselen bir eğilimde olduğunu, Türkiye'nin iki ülkeye kıyasla harcama gücü kapasitesinin tipik bir gelişmekte olan ülke tablosu örneği sergilediğini göstermektedir.

Tablo 9. Sektör Performansına ve Harcama Türüne Göre Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcamaları

Birim	(Satın Alım Gücü Paritesi, PPP) Amerikan Doları, Milyon				
Ülke/Yıl	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye	12.807,95	13.834,82	15.933,05	17.142,11	18.963,39
Güney Kore	64.862,49	68.234,05	73.099,81	75.734,11	79.354,28
Almanya	100.490,09	102.905,45	109.562,68	113.921,79	118.158,51
OECD Toplam	1.092.218,22	1.149.156,45	1.201.372,19	1.237.636,64	1.185.420,90

Kaynak: OECD.Stat, “Gross domestic expenditure on RD by sector of performance and type of expenditure”, (Çevrimiçi) <https://stats.oecd.org/I>, 14.02.2019.

Tablo 10. Sektör Performansına ve Harcama Türüne Göre Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcamaları Oranı

Birim	Yüzde (%)				
Ülke/Yıl	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye	0,83	0,82	0,86	0,88	0,94
Güney Kore	4,03	4,15	4,29	4,22	4,23
Almanya	2,87	2,82	2,87	2,92	2,93
OECD Toplam	2,31	2,34	2,36	2,36	2,34

Kaynak: OECD.Stat, “Gross domestic expenditure on RD by sector of performance and type of expenditure” (Çevrimiçi) <https://stats.oecd.org/I>, 14.02.2019.

3.2. Beşeri Sermaye Sonuçları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan 189 ülkenin verilerini içeren 2017 yılına ait İnsani Kalkınma Endeksleri ve Göstergeleri (Human Development Indices and Indicators) Raporu’na göre insani gelişim göstergeleri ölçümünde 59 ülkenin çok yüksek, 53 ülkenin yüksek, kalanların ise orta ve düşük insani gelişim grubunda yer aldığı belirtilmektedir. Bu gruplamalarda Almanya ve Güney Kore’nin çok yüksek insani gelişim grubunda, Türkiye’nin ise yüksek insani gelişim grubunda yer aldığı tespit edilmiştir.

Raporda özellikle vurgulanan çok yüksek insani gelişim grubundaki en favori 5 ülke arasında olan Almanya dikkat çekmektedir. Ayrıca 2012 ve 2017 yılları arasındaki insani gelişim göstergesinde Türkiye’nin de hızlı artış gösteren ülkeler arasında olduğu ayrıca belirtilmektedir.¹⁷³ Bahse konu rapora ait veriler Tablo 11’de düzenlenmiştir.

¹⁷³ UNDP, “Human Development Indices and Indicators”, **Statistical Update**, 2018., s. 2.

Tablo 11. İnsani Gelişim Göstergesi ve Komponentleri

İnsani Gelişim Göstergesi ve Komponentleri	İnsani Gelişim Göstergesi	Yaşam Süresi	Beklenen Okuma Süresi	Gerçekleşen Okuma Süresi	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Kişi Başı	İnsani Gelişim Endeksi	İnsani Gelişim Endeksi
	Değer	Yaş	Yıl	Yıl	(PPP, Amerikan Doları)	Sıralama	Sıralama
Ülke / Yıl	2017	2017	2017	2017	2017	2017	2016
Türkiye	0.791	76.0	15.2	8.0	24,804	65	64
Güney Kore	0.903	82.4	16.5	12.1	35,945	22	22
Almanya	0.936	81.2	17.0	14.1	46,136	5	4

Kaynak: UNDP, Human Development Indices and Indicators, 2018.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın aynı raporunda detayları Tablo 12'de düzenlenmiş olan 1990 yılından 2017 yılına dek insani gelişmişlik endeks trendleri incelendiğinde; Almanya'nın verilerinde, Güney Kore ve Türkiye'ye oranla daha az aralıklarda artış ve hatta bazı zaman aralıklarında iniş göstergelerine rastlanmaktadır. Türkiye'nin artış oranı ise Güney Kore'ye göre daha yüksekte seyir etmektedir. Tablo verilerinden elde edilen çıkarıma göre; insani gelişim düzeyleri başarı sırasına göre Almanya, Güney Kore ve Türkiye şeklinde sıralanan ülkelerin genel anlamda gelişime katkı sağlayan çalışmalarının olduğu sonucuna ulaşılmış olsa da bazı verilerin durağan ve zaman zaman düşüş seyretmesi her bir ülkenin geçmişte veya günümüzde beşeri sermayeye yönelik ekonomik kalkınma, finansman ihtiyacını karşılayamama, politikaların istikrarsız ilerlemesi ve inovasyon takibinde geride kalınması gibi çeşitli olumsuz süreçlerle karşılaşmış olabileceği görülmektedir.

Tablo 12. İnsani Gelişim Göstergesi Trendleri, 1990–2017

Ülke / Yıl	İnsani Gelişim Göstergesi (Değer)								Ortalama İnsani Gelişim Göstergesi (Yüzde, %)			
	1990	2000	2010	2012	2014	2015	2016	2017	1990-2010	2000-2010	2010-2017	1990-2017
Türkiye	0.579	0.655	0.734	0.760	0.778	0.783	0.787	0.791	1.26	1.14	1.06	1.16
Güney Kore	0.728	0.817	0.884	0.890	0.896	0.898	0.900	0.903	1.17	0.79	0.30	0.80
Almanya	0.801	0.868	0.921	0.928	0.930	0.933	0.934	0.936	0.81	0.59	0.24	0.58

Kaynak: UNDP, Human Development Indictet and Indicators, 2018.

Güney Kore'nin uluslararası baskınlığını arttıran yükselen ekonomik gücüne rağmen son dönemlerde bu başarı çeşitli engellerle de karşılaşmaya başlamıştır. Ülke şimdilerde genç işsizlik, eksik iş gücü, geçici ve daimi istihdam işçileri arasındaki ücret eşitsizliği, ülkenin giderek azalan doğurganlık gerçeği ve bütün bunlara ilave olarak intihar vakalarının giderek yükselmesi gibi çeşitli sorunlarla mücadele vermek durumları ile karşı karşıya kalabilmektedir.¹⁷⁴

Türkiye, gelişmekte olan ülke sınıflandırmasında beşeri sermaye potansiyelini taşıyan en güçlü ülkeler arasında yerini almaktadır. Ancak sahip olduğu bu potansiyeli tam anlamıyla verimli bir şekilde değerlendirememektedir. Bunun nedeni, yüksek oranda görülen genç işsizlik ile beraber kalifiye bireylerin yoksunluğudur. Uygunlanan öğrenim yöntemlerinde öğrencilere teoride aktarılan bilgi ve beceriler pratikte uygulanacak sanayi ihtiyacı ile birebir örtüşmemektedir. Mesleki eğitimin sağlandığı okullarda günümüz teknolojisine uyan donanımın sağlanmaması da diğer negatif unsurdur. Bunun ötesinde, cinsiyet eşitsizlikleri, bölgelerin sadece doğal yapısının baz alınması ile sanayileşmenin şekillenmesi de Türkiye'nin beşeri sermaye

¹⁷⁴ Hlutberg v.d., a.g.e., s. 2.

verimliliğini olumsuz etkilerken, ülkeyi önemli ölçüde OECD standartlarının altında bırakmaktadır.¹⁷⁵

Almanya'ya yönelik yapılabilecek tek eleştiri geçmiş dönem uygulamalarına yöneliktir. 2003 yılı OECD analizine dayalı yapılan bir araştırma yorumunda, beşeri sermayeye karşı yetersiz yatırımların yapıldığı belirtilmektedir. Azalan çalışma saatleri ve beşeri sermaye gelişiminin çok kısıtlı olarak ilerlemesi sebebi ile bu konuda geçmiş zamanda düşük gelişim performansı sergilenmiştir.¹⁷⁶ Almanya sürekli olarak üretimini arttırabilen bir stratejik yapıya sahiptir. Ancak bunu halihazırda yüksek olan beşeri sermaye yatırımlarında değişiklik yapmadan gerçekleştirmektedir. Almanya beşeri sermaye kapsamında olan eğitime yönelik uygulamalarında finansal düzeltmeye gitmediği için zaman zaman sorun yaşayabilmektedir.¹⁷⁷ Bahse konu eleştirelere rağmen, beşeri sermaye eğilimlerine bakıldığında listenin en üst sıralarında yer alan Almanya'nın beşeri sermaye gelişim oranı Türkiye ve Güney Kore'ye kıyasla daha az yükseliş hatta çeşitli yıl aralıklarında düşüş göstergelerine sahiptir. Bu durumun nedenini ülkenin mevcutta beşeri yatırımlarını yüksek tuttuğu ve değişiklik yapmadan aktif olarak işletmesi yönünde yorumlanabilir.

Beşeri sermaye yatırımlarına yönelik aktif çalışmaların yapılmasına rağmen önüne geçilemeyen özellikle genç işsizlik durumu OECD verileri çerçevesinde Tablo 13'te düzenlenmiştir. Tablo verilerine göre öncelikle Türkiye'de daha sonra Güney Kore'de özellikle orta öğretim üstü ve yükseköğretim mezunlarında işsizlik durumu daha belirgin gözükmemektedir.

¹⁷⁵ Bal v.d., **a.g.e.**, s. 4.

¹⁷⁶ Hans-Peter Klös, Axel Plünnecke, "Human Capital Formation in Germany: An Untapped Potential", CESifo DICE Research Report, Vol:1, No:3, 2003, s. 39. (Çevrimiçi) <http://www.cesifo-group.de/DocDL/CESifoDICEreport403.pdf>, 16.02.2019.

¹⁷⁷ **A.e.**, s. 40.

Tablo 13. Eğitimsel (mezuniyet) kazanımlara göre istihdam, işsizlik ve 25-34 yaş arasındaki eylemsizlik oranları (yüzde)

Ülke	Çalışma Oranı (%)			İşsizlik Oranı (%)			İşgücüne Katılmayanların Oranı (%)		
	Orta öğrenim altı	Orta öğrenim üstü veya lise	Yüksek öğretim	Orta öğrenim altı	Orta okul veya Lise	Yüksek öğretim mezunu	Orta öğrenim altı	Orta okul veya Lise	Yüksek öğretim
Türkiye	54	65	75	11.7	11.3	13.1	39	27	14
Güney Kore	64	65	75	4.4	7.0	6.6	33	31	20
Almanya	55	83	87	15.2	3.8	2.8	36	14	10
OECD	60	77	84	14.8	7.8	5.8	30	17	11

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2018. s. 85.

Türkiye beşeri sermaye yatırımlarında geçmişe oranla gelişme eğilimindedir. Türkiye'nin bu anlamda konumu dünya ülkeleri ile kıyaslandığında ise, beşeri sermaye yatırımlarında büyük atılımlar yapması gerektiği söylenebilir. Bunun için öncelikle, beşeri sermaye stratejisinin sağlam bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Zira beşeri sermaye yatırımlarının sonuçları ancak uzun vadede ortaya çıkmaktadır. Özellikle eğitim alanında yapılacak minimum düzeyde bir yatırım dahi ülke kalkınmasında geleceğe yönelik büyük önem taşımaktadır.¹⁷⁸

Beşeri sermaye ülke refahının doğrudan belirleyicisidir. Beşeri sermaye yatırımlarını üst düzeyde tutan ülkelerde gelişen üretimler ve teknolojiler, dış ticaret piyasasında rol alarak büyümeye vesile olacaktır. Şöyle ki, beşeri sermayenin oluşturduğu malların ithal edilmesi ile ülkede beşeri sermaye değerinin düşeceği, beşeri sermayenin oluşturduğu malların ihraç edilmesi sonucunda ülkedeki beşeri sermaye değerinin yükseleceği ortak beyan edilen görüşler arasındadır. Bu sonuca ilave olarak beşeri sermaye yatırımının getireceği bir diğer fayda, bugünün beşeri sermaye yatırımlarının gelecekteki nesillerin beşeri sermaye yatırımlarına olumlu katkı yapacağıdır. Bu nedenle beşeri sermayesi yüksek olan ülkelerin dış ticaret faaliyetleri ile elde ettikleri gelirler, beşeri sermaye yatırımlarını gereğinden fazla

¹⁷⁸ Yunus Sezgin, E. Yasemin Bozdağlıoğlu, "Türkiye'de Beşeri Sermayenin Durumu (2005-2015)" **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:1 Sayı:1 Haziran 2017, s. 65.

sübvansedecektir. Bu nedenle beşeri sermaye ile dış ticaret arasındaki pozitif ilişkidensöz etmek mümkündür.¹⁷⁹

Dış ticaret ve beşeri sermaye yatırımlarının ilişkisini inceleyen bazı çalışmalarda Almanya'nın 2. Dünya Savaşı sonrasında aktif olarak yürüttüğü eğitim ve teknoloji politikaları sayesinde savaş sonrası edindikleri büyük kayıpları tekrar toparlayabildiği görülmüştür. Buradaki en büyük etki Almanya'nın doğru teknik becerisi yüksek işgücü ile teknolojiyi geliştirmeleri ve bunu dünyaya ihraç edebilmiş olmalarıdır. Güney Kore de Almanya'ya benzer şekilde, 2. Dünya Savaşı sonrasında beşeri sermaye birikimlerinden yola çıkarak, bu birikimleri dış ticaret yolu ile en iyi şekilde değerlendirerek bireylerinin tekrar ayakları üzerinde durabilmesini ve hatta ülke kalkınmasının gerçekleşmesini sağlamıştır.¹⁸⁰

Türkiye'de dış ticaret ve beşeri sermaye arasındaki bağlantı değerlendirildiğinde, yoğun ithalat artışının görüldüğü, ancak dış ticarete yönelik stratejik bir politikanın belirlenmemiş olmasından ötürü ihracatın ve buna bağlı büyümenin gerçekleşmediği gözlemlenmiştir. Bu durumda, ihracatın ülke kalkınmasındaki payından araştırma konusu olacak nispette veri oluşturulamadığından değerlendirmesi yapılamamaktadır.¹⁸¹ Bu nedenle Türkiye'nin dış ticaret ve beşeri sermayenin büyümeye olan katkısından faydalanmak için Almanya ve Güney Kore uygulamalarını örnek alması gerekmektedir.

Beşeri sermaye yalnızca ülkelerin kalkınmasıyla ilgili değildir. Bireyler ancak sağlıklı ve iyi bir eğitim seviyesine eriştiklerinde iyi şartlarda işgücü olarak değerlendirilmektedirler. Bu durumda olağan olarak bireyler, daha iyi istihdam fırsatları, daha yüksek gelir ve sosyal statü elde etmektedirler. Bu hususlardan hareketle, beşeri sermayenin hem ülkeler hem de bireyler için sosyo-ekonomik imkanlarını yükselten bir etki olduğundan bahsetmek mümkündür.

¹⁷⁹ Osman Demir, Aziz Kutlar ve Adem Üzümcü, "Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2005, s. 184.

¹⁸⁰ A.e., s. 184.

¹⁸¹ A.e., s. 183.

3.2.1. Beşeri Sermayenin Ölçümü: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Beşeri sermaye, büyüme, gelişme ve rekabetçilik için kilit bir faktördür. Bu bağlantı bireysel, sağlam ve ulusal düzeyde birden fazla yoldan geçmektedir. Öğrenme ve çalışma, geçim kaynakları, toplumlarına katkıda bulunma fırsatı ve kimlik sağlar. Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum, WEF) tarafından 2017 yılı için hazırlanan Global Beşeri Sermaye Raporu'nda ülkelerin beşeri sermaye durumları değerlendirilmiştir. WEF, ilgili raporun kriteri olan beşeri sermayenin ölçümlemesini; kapasite, gelişim, yerleştirme (dağıtım), uygulama becerisi unsurlarını baz alarak belirlemiştir. Bu unsurların içerikleri ise aşağıdaki maddeler doğrultusunda oluşmaktadır:¹⁸²

- **Kapasite:** Bu unsur, işgücündeki yaş gruplarına göre ayrılmış, dört yaygın resmi eğitimsel kazanma ölçütünü barındırır. Bunlar sırasıyla, en azından ilk, (alt) orta veya üçüncül eğitim almış olan nüfusun yüzdesini ve temel bir okuryazarlık ve aritmetik düzeyine sahip olan nüfus kesimidir.
- **Yerleştirme (Dağıtım):** Bu unsur, işgücüne kaç kişinin aktif olarak katılabildiğinin yanı sıra, nüfusun belirli kesimlerinin (kadınlar, gençler ve yaşlı insanlar, özellikle işgücü piyasasına verimsiz bir şekilde girmeye eğilimli olanlar) ne kadar başarılı bir şekilde katkıda bulunabileceğinin ölçümüdür.
- **Gelişim:** Bu unsur, yeni nesil işgücünün resmi eğitiminin ve mevcut işgücünün vasıflandırılması ve yeniden yapılandırılması ile ilgilidir. Ayrıca, ilköğretimin kalitesi ve bir bütün olarak eğitim sisteminin bir ülkenin iş dünyası tarafından değerlendirilmesi gibi rekabetçi bir ekonominin ihtiyaçlarını ne kadar iyi karşıladığı konusunda da iki nitel gösterge içermektedir. Unsur, bir ülkenin yeni mezunlarının yetenek çeşitliliğinin mevcut uzmanlık alanı için bir vekil olarak değerlendirilmesini içerir.
- **Uygulama Becerisi:** Bu unsur, iş yerlerinde kullanılan uzmanlık becerilerinin genişliği ve derinliği ile ilgilidir. Ekonomik karmaşıklığın, bir ülkenin “üretken bilgisinin” gelişmişlik derecesinin, ihracat ürünlerinin kalitesinin ampirik

¹⁸² World Economic Forum, “Preparing People for The Future of Work”, **The Global Human Capital Report**, 2017, s. 5.

olarak gözlemlenebileceğinin bir ölçüsüdür. Buna ek olarak, yüksek ve orta vasıflı fırsatların mevcudiyetini ve buna paralel olarak, işverenin pozisyon-boşluk doldurma kolaylığı veya zorluğu algılarını da ölçmektedir.

Beşeri Sermayenin Global Ölçümü'nü oluşturan unsurların kriterlerinin nasıl oluşturulduğunu izah etmek üzere, bu unsurları oluşturan anahtar faktörlerin kapsamı ve yüzdesel dağılımı “Beşeri Sermaye Skor Kartı” adı altında Tablo 14’te düzenlenmiştir.

Tablo 14. Global Beşeri Sermaye Ölçümünün Yapısını Oluşturan Unsurlar ve Anahtar Faktörleri (Beşeri Sermaye Skor Kartı)

Unsur	Gösterge	Yaş Grupları ve Nüfus Oranları Aralıkları				
		0-14 (%13-48)	15-24 (%9-22)	25-54 (%26-70)	55-64 (%3-14)	65+ (%1-27)
Kapasite (%25)	Okuryazarlık ve matematiksel beceri					
	İlköğretimi tamamlama oranı					
	Orta ve lise öğrenimini tamamlama oranı					
	Yükseköğretimi tamamlama oranı					
Yerleştirme (Dağıtım) (%25)	İşgücüne katılım oranı					
	İstihdamda cinsiyet ayrımı					
	İşsizlik oranı					
	Eksik işgücü oranı					
Gelişim (%25)	İlköğretime kayıt oranı					
	İlköğretim okul kalitesi					
	Orta ve lise öğrenimine kayıt oranı					
	Orta ve lise öğrenimine kayıta cinsiyet ayrımı					
	Mesleki okul kayıt oranı					
	Yükseköğretime kayıt oranı					
	Mezunların nitelik çeşitliliği					
	Eğitim sisteminin kalitesi					
	Çalışan eğitiminin kapsamı					
Uygulama Becerisi (%25)	Yüksek nitelikli işgücü paylaşımı					
	Orta nitelikli işgücü paylaşımı					
	Ekonomik karmaşıklık					
	Nitelikli işgücü mevcudiyeti					

Kaynak: World Economic Forum, The Global Human Capital Report 2017, s. 6.

3.2.1.1. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Türkiye

WEF tarafından 2017 yılı için hazırlanan Global Beşeri Sermaye Raporu'nda Türkiye, değerlendirilmeye alınan 130 ülke içerisinde beşeri sermaye yatırımları sıralamasında 75. sırada yer almaktadır. Ülkeler arasında 100 üzerinden değerlendirilen başarı skoru değerlendirmesinde ise puanı 60,33'tür. Skor kartına ait detaylı değerler Tablo 15'te düzenlenmiştir.

Tablo 15. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Türkiye

Gösterge	Yaş Grupları ve Nüfus Oranları Aralıkları									
	0-14 %13,7		15-24 %13		25-54 %46,2		55-64 %13,6		65+ %13,4	
Kapasite Skor: 63.7 Sıra: 83	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
Okuryazarlık ve matematiksel beceri			99.5	48	98.7	28	88.4	52	78.0	45
İlköğretimi tamamlama oranı			93.8	90	90.6	88	81.1	81	59.2	84
Orta ve lise öğrenimini tamamlama oranı			58.0	88	18.0	67	29.0	94	16.7	92
Yükseköğretimi tamamlama oranı					12.2	77	8.9	77	5.6	74
Yerleştirme (Dağıtım) Skor: 56.6 Sıra: 108	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
İşgücüne katılım oranı			41.8	74	64.2	120	32.8	126	11.5	87
İstihdamda cinsiyet ayrımı			56.0	109	46.2	117	35.2	116	27.7	110
İşsizlik oranı			35.1	84	48.6	95	57.2	87	72.9	81
Eksik işgücü oranı			86.5	7	78.4	12	81.6	12	92.7	7
Gelişim Skor: 68.6 Sıra: 46	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
İlköğretime kayıt oranı	93.2	91								
İlköğretim okul kalitesi	35.6	95								
Orta ve lise öğrenimine kayıt oranı	92.1	43								
Orta ve lise öğrenimine kayıttaki cinsiyet ayrımı	98.6	98								
Mesleki okul kayıt oranı			45.4	29						
Yükseköğretime kayıt oranı			86.3	7						
Mezunların nitelik çeşitliliği			87.8	78						
Eğitim sisteminin kalitesi			36.3	96						
Çalışan eğitiminin kapsamı					42.0 96					
Uygulama Becerisi Skor: 52.4 Sıra: 59	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
Yüksek nitelikli işgücü paylaşımı					20.0 70					
Orta nitelikli işgücü paylaşımı					84.9 86					
Ekonomik karmaşıklık					57.0 39					
Nitelikli işgücü mevcudiyeti					47.6 85					

Kaynak: World Economic Forum, Global Human Capital Report 2017, s. 177.

3.2.1.2. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Güney Kore

WEF tarafından 2017 yılı için hazırlanan Global Beşeri Sermaye Raporu'nda Güney Kore, değerlendirilmeye alınan 130 ülke içerisinde beşeri sermaye

yatırımları sıralamasında 27. sırada yer almaktadır. Ülkeler arasında 100 üzerinden değerlendirilen başarı skoru değerlendirmesinde ise puanı 69,88’dir. Skor kartına ait detaylı değerler Tablo 16’da düzenlenmiştir.

Tablo 16. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Güney Kore

Gösterge	Yaş Grupları ve Nüfus Oranları Aralıkları									
	0-14 %13,7		15-24 %13		25-54 %46,2		55-64 %13,6		65+ %13,4	
Kapasite Skor: 76.6 Sıra: 26	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
Okuryazarlık ve matematiksel beceri			100.0	1						
İlköğretimi tamamlama oranı			100.0	22	99.8	24	98.9	39	85.5	55
Orta ve lise öğrenimini tamamlama oranı			96.0	18	98.5	13	86.5	28	49.6	38
Yükseköğretimi tamamlama oranı					43.9	3	22.2	20	9.6	47
Yerleştirme (Dağıtım) Skor: 66.7 Sıra: 58	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
İşgücüne katılım oranı			28.1	120	77.4	101	65.8	56	31.4	42
İstihdamda cinsiyet ayrımı			100.0	1	72.5	85	66.9	70	56.1	42
İşsizlik oranı			46.9	40	67.7	30	71.2	42	74.3	75
Eksik işgücü oranı			-	-	-	-	-	-	-	-
Gelişim Skor: 73.3 Sıra: 26	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
İlköğretime kayıt oranı	96.4	97								
İlköğretim okul kalitesi	62.4	34								
Orta ve lise öğrenimine kayıt oranı	95.4	30								
Orta ve lise öğrenimine kayıttaki cinsiyet ayrımı	99.3	95								
Mesleki okul kayıt oranı			17.7	72						
Yükseköğretime kayıt oranı			95.3	2						
Mezunların nitelik çeşitliliği			92.9	33						
Eğitim sisteminin kalitesi			44.0	68						
Çalışan eğitiminin kapsamı					56.5	36				
Uygulama Becerisi Skor: 62.9 Sıra: 25	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
Yüksek nitelikli işgücü paylaşımı					21.4	65				
Orta nitelikli işgücü paylaşımı					86.8	79				
Ekonomik karmaşıklık					80.4	4				
Nitelikli işgücü mevcudiyeti					62.9	28				

Kaynak: World Economic Forum, Global Human Capital Report 2017, s. 118.

3.2.1.3. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Almanya

WEF tarafından 2017 yılı için hazırlanan Global Beşeri Sermaye Raporu’nda Almanya, değerlendirilmeye alınan 130 ülke içerisinde beşeri sermaye yatırımları sıralamasında 6. sırada yer almaktadır. Ülkeler arasında 100 üzerinden değerlendirilen

başarı skoru değerlendirmesinde ise puanı 74,30'dur. Skor kartına ait detaylı değerler Tablo 17'de düzenlenmiştir.

Tablo 17. Beşeri Sermaye Skor Kartı: Almanya

Gösterge	Yaş Grupları ve Nüfus Oranları Aralıkları									
	0-14 %13,7		15-24 %13		25-54 %46,2		55-64 %13,6		65+ %13,4	
Kapasite Skor: 76.3 Sıra: 29	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
Okuryazarlık ve matematiksel beceri			100.0	1						
İlköğretimi tamamlama oranı			100.0	12	100.0	5	100.0	15	100.0	17
Orta ve lise öğrenimini tamamlama oranı			84.2	44	96.7	19	97.4	13	98.6	4
Yükseköğretimi tamamlama oranı					26.4	25	25.4	15	19.4	13
Yerleştirme (Dağıtım) Skor: 69.5 Sıra: 40	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
İşgücüne katılım oranı			49.8	46	87.6	37	70.0	41	6.3	108
İstihdamda cinsiyet ayrımı			92.9	36	89.9	31	85.7	23	47.9	69
İşsizlik oranı			56.2	22	65.5	37	65.6	65	88.9	31
Eksik işgücü oranı			78.0	21	62.4	37	66.2	40	76.7	29
Gelişim Skor: 79.4 Sıra: 12	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
İlköğretime kayıt oranı	99.8	4								
İlköğretim okul kalitesi	70.2	18								
Orta ve lise öğrenimine kayıt oranı	99.0	5								
Orta ve lise öğrenimine kayıta cinsiyet ayrımı	95.3	108								
Mesleki okul kayıt oranı			46.8	26						
Yükseköğretime kayıt oranı			68.3	20						
Mezunların nitelik çeşitliliği			94.1	21						
Eğitim sisteminin kalitesi			71.0	13						
Çalışan eğitiminin kapsamı					70.1	12				
Uygulama Becerisi Skor: 72.0 Sıra: 7	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra
Yüksek nitelikli işgücü paylaşımı					43.9	18				
Orta nitelikli işgücü paylaşımı					91.9	43				
Ekonomik karmaşıklık					82.0	2				
Nitelikli işgücü mevcudiyeti					70.0	12				

Kaynak: World Economic Forum, Global Human Capital Report 2017, s. 98.

Beşeri sermaye skor kartları üzerinden değerlendirilen toplamda 130 ülkeden oluşan rapor sonucuna göre, 6. sırada yer alan Almanya'nın ölçümleme unsurlarını oluşturan anahtar faktörlerinin tümünde üst seviye yer aldığı görülmektedir. Bu sonuca göre Almanya'nın beşeri sermaye uygulamalarında istikrarlı ve planlı bir yol izlediği belirtilebilir. 27. sırada yer alan Güney Kore'nin ise özellikle kapasite, gelişim ve uygulama becerisi unsurlarında başarılı olduğu görülmektedir. Güney Kore'nin bu

başarılı sonucunun arkasında beşeri sermaye yatırımlarından eğitim alanında oluşturdukları politikalar ve ekonomik kalkınma süreçleri için stratejileri belirleyerek bunları uygulama kapasitesinde olmalarıdır.¹⁸³

75. olan Türkiye ise beşeri sermaye ölçümlemesinde ortalamanın altında kalmaktadır. Yerleştirme (dağıtım), gelişim, uygulama becerisi unsurlarında ortalamanın altında iken gelişim unsurunun anahtar faktörlerinden olan okul kayıt göstergelerinde ortalamanın üzerine çıkmıştır. Türkiye ayrıca uygulama becerileri ve kapasite unsurlarında da ortalama sınıra yaklaşmayı başarmıştır.¹⁸⁴

Her üç ülkenin genel durumu karşılaştırıldığında Almanya'nın listedeki mevcut konumuna paralel olarak tüm unsurlarda başarılı olması beşeri sermaye yatırımlarında doğru ve istikrarlı politikalar izlediğini göstermektedir. Aynı şekilde Güney Kore'nin de beşeri sermaye göstergelerinde ve hemen hemen tüm alt unsurlarında skorlarının yüksek ve genel olarak hep ortalamanın üzerinde seyrettiği görülmektedir. Türkiye sıralamada ortalamanın altında kalmış olsa dahi oluşturacağı efektif sosyo-ekonomik politikalarla, bilim ve teknolojiye yapacağı yatırımlar ile gelişimi sağlayacak bir kalkınma stratejisi oluşturma ve bunu uygulamada büyük potansiyele sahiptir.

3.3. Eğitim Sistemlerine Genel Bakış: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

3.3.1. Öğrenci Eğitim Sistemi: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Türk Milli Eğitim sistemi “Örgün Eğitim” ve “Yaygın Eğitim” olmak üzere 2 grup halinde uygulanmaktadır. Örgün eğitim belli bir yaş grubundaki kitleye, öncesinde hazırlanmış müfredat üzerinden okullarda yapılan dönemleri ve süresi belli olan eğitim türüdür. Örgün eğitim okul öncesi, ilk, orta (genel ve mesleki lise) ve

¹⁸³ Levent Dalyancı, Gamze Sart, “A Comparative Analysis of Turkey and South Korea's Human Capital”, *İstanbul Arel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, 2018, s. 99.

¹⁸⁴ A.e., s. 103.

yükseköğretimden oluşmaktadır. Yaygın eğitim, örgün eğitimden farklı olarak, mezuniyet seviyesine bakılmaksızın düzenlenen diğer tüm eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır. Yaygın eğitimin sunulduğu kurumlar halk eğitim merkezleri, usta-çırak-kalfa yetiştirme kursları ve son zamanlarda oluşan uzaktan eğitim aracılığı ile sağlanmaktadır.¹⁸⁵

Türkiye’de örgün eğitim “4+4+4” uygulaması üzerinden toplamda 12 yıllık bir zorunlu eğitim sürecini kapsamaktadır. Öğrenciler mezuniyet belgelerini 12. yılın sonunda lise mezuniyeti ile birlikte alabilmektedir. Okul öncesi eğitim zorunlu olmamakla beraber 37-66 ay arasındaki çocukları dahil etmektedir. Okul öncesi eğitimin verildiği yerler özel anaokulları, ilkokulların olduğu okullara bağlı anasınıfları ve özel okullardır. Okul öncesi eğitimler kreş ve anaokulu olmak üzere 2 gruba ayrılmaktadır. Bu kurumların denetlemesini ise Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gerçekleştirmektedir.¹⁸⁶

Türkiye’de ilkokul başlangıç yaşı 5,5-6 yaş arasındadır. Zorunlu eğitim sürecine dahil olan ilkokul, devlet okulları tarafından parasız olarak sağlanmaktadır.

Türkiye’de ortaokul öğrenimi 5. sene itibari ile başlar ve 8. sınıfta son bulur. Zorunlu eğitim süreci kapsamında yer alan ortaokul öğrenimi için herhangi bir geçiş sınavı uygulaması bulunmamaktadır. Öğrencinin ikamet ettiği adrese en yakın muhitte bulunan uygun okula kayıt olma hakkı direkt sağlanmaktadır.¹⁸⁷

Türkiye’de lise eğitim süresi 4 yıldır. Zorunlu eğitim süreci içerisinde yer alan lise öğrenimi için geçiş sınavı kapsamında Liseye Geçiş Sistemi (LGS) uygulanmaktadır. Türkiye’deki lise türleri Genel, Yabancı Dil Ağırlıklı, Anadolu, Fen, Anadolu Güzel Sanatlar, Sosyal Bilimler, Mesleki ve Teknik Liseler olmak üzere gruplandırılmıştır.¹⁸⁸ Ortaokulun son senesi kapsamındaki 8. sınıfa giden öğrencilerin

¹⁸⁵ Ramazan Şükrü Parmaksız, Özlem Yavuz, “The Comparision Between The Systems of Education of Turkey and Poland”, **Karaelmes Journal of Education Scienses**, Cilt:4, Sayı:1, 2016, s. 68.

¹⁸⁶ Emin Tamer Yenen, Şefik Kartal ve Ayhan Bulut, “Türkiye ve Şangay Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, Cilt:9 Sayı:22, 2018, s. 6.

¹⁸⁷ **A.e.**, s. 8.

¹⁸⁸ Yavuz, **a.g.e.**, s. 68.

eğitim yılının sonunda tabi tutuldukları LGS sonucunun beraberinde; 6'ncı, 7'nci ve 8'inci sınıflardaki yılsonu başarı puanına, okula özürsüz devamsızlık durumuna, tercih önceliğine ve yaşlarına bakılarak lise yerleştirmeleri yapılır.¹⁸⁹ Sınav sonucunda herhangi bir okula yerleşemeyen öğrencilerin ise ikamet ettikleri adrese en yakın olan okullar arasında eğitim görmek istedikleri alana göre tercih yapılması imkanı sunulmaktadır.¹⁹⁰ Öğrenciler ayrıca LGS sonuçları ve okul not ortalamaları ile meslek liseleri arasından tercih de yapabilmektedir.¹⁹¹

Türkiye'de yükseköğretim en az iki yıllık eğitim verem kurumlarını kapsamaktadır. Yükseköğretim alanları ön lisans, lisans ve lisansüstü aşamaları olmak üzere 3 kategoriden oluşmaktadır.¹⁹² Yükseköğrenime geçiş ulusal sınavlar ile yapılmaktadır. Ön lisans eğitim süresi 2 yıldır ve yükseköğrenim basamağının en alt kademesini oluşturur. Bu eğitim türündeki hedef idari, sağlık ve teknik alanlarda ara kadro oluşturmaktır. Lisans programları genel olarak 4 yıl boyunca sürmektedir. Ancak tıp fakültelerinde 6 yıl boyunca sürmektedir. Lisansüstü eğitimi ise yüksek lisans ve doktora olmak üzere 2 program türünden oluşmaktadır. Yüksek lisans ve doktora öğrenim süresi enstitülere göre şekillenmekle beraber 2 ile 4 yıl süreden oluşmaktadır. Türkiye'deki bütün üniversiteler Yüksek Öğrenim Kurumu'na (YÖK) bağlıdır ve harcamalar devletin sorumluluğundadır.¹⁹³

Güney Kore'de örgün eğitim süresi "6+3+3+4" uygulaması üzerinden toplamda 16 yıllık bir süreci kapsamaktadır.¹⁹⁴ Zorunlu eğitim süresi 9 yılı kapsamakla beraber, sistemi oluşturan okul türleri; okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim

¹⁸⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretime Geçiş Yönergesi, Sayı:6738897, No:1, 3 Nisan 2019, (Çevrimiçi) https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/03134342_Yonerge2019.pdf, 15.04.2019.

¹⁹⁰ Yenen v.d., **a.g.e.**, s. 9-10.

¹⁹¹ **A.e.**, s. 11.

¹⁹² Yavuz, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁹³ Yenen v.d., **a.g.e.**, s. 13.

¹⁹⁴ Sedat Altıntaş, İzzet Görgen, "Türkiye ile Güney Kore'nin Matematik Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", **E-Journal of New World Sciences Academy**, Cilt:9, Sayı:2, 2014, s. 195, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Sedat_Altintas/publication/314946462, 22.02.2019.

ve üniversite olmak üzere 4 kategoriden oluşmaktadır.¹⁹⁵ Eğitim süreçlerinin sorumluluğu ve politikalarının uygulanmasından Güney Kore İnsan Kaynakları Geliştirme Bakanlığı sorumludur. Finansal uygulamalarından ise lokal bazda oluşturulan eğitim ofisleri sorumludur.¹⁹⁶ Zorunlu eğitim süreci olan 9 yıl süresinin 6 yılı okulöncesi ve ilköğretimden, 3 yılını ise ortaöğretimden oluşmaktadır.¹⁹⁷ Ortaöğretimden sonra 3 yıl süren lise öğrenimi ile 2 yıl veya 4 yıl süreli üniversite eğitimi gelmektedir.¹⁹⁸

Güney Kore’de okulöncesi ve ilköğretim eğitimleri bedavadır ve zorunludur.¹⁹⁹ Okulöncesi eğitim 3-6 yaş kitlesini, ilköğretim 6-12 yaş kitlesini içermektedir.²⁰⁰ Bu süreçte öğrencilere temel beceriler ile günlük yaşama yönelik temel alışkanlar üzerine eğitim verilmektedir.²⁰¹

Güney Kore’de ortaöğretim 12-15 yaş kitlesini içermektedir. Ortaöğretim eğitimi bedava değildir ancak zorunludur. İlköğretimden daha kapsamlı bir müfredatla teori eğitimlerinin başladığı basamakta olup, ilköğretimden geçişte herhangi bir sınav uygulanmamaktadır.²⁰² Lise eğitiminde öğrenim türleri ise genel (akademik) lise ve mesleki eğitim liseleri olmak üzere 2’ye ayrılmaktadır.²⁰³ Lise öğrenimi 15-18 yaş kitlesini içermektedir. Süresi 3 yıldır.²⁰⁴ Mesleki liselerin ana branşları mühendislik,

¹⁹⁵ Güner Koç Aytekin, Neşe Tertemiz, “PISA Sonuçlarının (2003-2015) Eğitim Sistemi ve Ekonomik Göstergeler Kapsamında İncelenmesi: Türkiye ve Güney Kore Örneği”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:19, Sayı:1, 2018, s. 106.

¹⁹⁶ Altıntaş ve Görgeç, **a.g.e.**, s. 195.

¹⁹⁷ Gwang-Jo Kim, “Secondary Education in Africa: Strategies for Renewal”, **The World Bank Africa Region Human Development Working Paper Series-UNESCO/BREDA-World Bank Regional Workshop**, May 2002, s. 29. (Çevrimiçi)
<http://documents.worldbank.org/curated/en/769731468756968015/pdf/multi0page.pdf>, 25.02.2019.

¹⁹⁸ **A.e.**, s. 29.

¹⁹⁹ Shin Sunwoo, Koh Myung-sook, “Korean Education in Cultural Context”, **The University of South Carolina Essays in Education**, s. 4, (Çevrimiçi)
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.515.4846&rep=rep1&type=pdf>, 22.02.2019.

²⁰⁰ Aytekin ve Tertemiz, **a.g.e.**, s. 106.

²⁰¹ Shin ve Myun-sook, **a.g.e.**, s. 4.

²⁰² **A.g.e.**, s. 5.

²⁰³ Gwan-Jo, **a.g.e.**, s. 29.

²⁰⁴ Aytekin ve Tertemiz, **a.g.e.**, s. 106.

ekonomi, taşımacılık ve denizcilikle ilgilidir. Mesleki liselerin müfredatı %40 - %60 oranında genel liselerin müfredatlarından oluşmaktadır.²⁰⁵

Güney Kore’de yükseköğretime geçiş için ulusal sınav uygulaması yürürlüktedir.²⁰⁶ Yükseköğretimde eğitim alanı en az 2 yıllık ve 4 yıllık eğitim veren kurumların tümünü içermektedir.²⁰⁷ Yükseköğretim 4 ana kategoriden oluşmaktadır: kolejler ve üniversiteler, öğretmen okulları ve eğitim fakülteleri, açıköğretim ve uzaktan öğretim kolejleri/ üniversiteleri, ilahiyat kolejleri.²⁰⁸

Alman eğitim sistemi okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere dört genel seviyeden oluşmaktadır. Engelli öğrenciler için ayrı bir devlet okul sistemi bulunmaktadır. Zorunlu eğitim süreci 6 yaşında başlayarak 12 yıl boyunca devam etmektedir.²⁰⁹

Almanya’da okul öncesi eğitim genel olarak ağırlıklı 3 yaş ile 5 yaş arasındaki çocukları kapsamaktadır. Okul öncesi eğitim Almanya’da da zorunlu değildir. Okul öncesi eğitim süreci %70 oranında bireyler ve bağımsız kuruluşlar tarafından bağış yolu ile yürütülmektedir. %30 oranında ise devlet eli yolu ile desteklenmektedir.²¹⁰

Almanya’da ilköğretim 6 yaş ile 9 yaş arasında olmak üzere 4 yıl süren bir zorunlu eğitim sürecidir. Bahse konu 4 yıl süresince öğrenciler yaşadıkları yakın bölgede yer alan devlet okuluna (Grundschule) kayıt yaptırmaktadırlar. Okullara kayıt olmak üzere bölge sınır belirlemeleri yerel devlet yetkili merkezlerince yapılmaktadır.²¹¹

Almanya’da ortaöğretim iki kademedен oluşmaktadır.²¹²

²⁰⁵ Shin ve Myun-sook, **a.g.e.**, s. 5.

²⁰⁶ **A.e.**, s. 6.

²⁰⁷ Aytekin ve Tertemiz, **a.g.e.**, s. 106.

²⁰⁸ Gwan-Jo, **a.g.e.**, s. 29.

²⁰⁹ Bernd Hainmüller, The Educational Sctructure of the German School System, **Teachers Training College in Offenburg**, Germany, 2003, s. 1, (Çevrimiçi) https://www.ltu.se/cms_fs/1.4767!/7c7da33e.pdf, 21.02.2019.

²¹⁰ **A.e.**, s. 2-3.

²¹¹ **A.e.**, s. 3.

²¹² **A.e.**, s. 7-8.

- Alt kademe ortaöğretim okulu (Unterstufe) ortaöğretimin ilk 5 veya 6 yılını kapsamaktadır.
- Üst kademe ortaöğretim okulu (Oberstufe) zorunlu eğitimin son 3 yılını kapsamaktadır.

Alt kademe ortaöğretim okulu öğrenciler için 10 yaş itibari ile başlayıp, 15 veya 16 yaşında tamamlanmaktadır. Alt kademe ortaöğretim okulu 4 türden oluşmaktadır:²¹³

- Hauptschule: Öğrenciler için uygulamaya ve beceriye dayalı, öğrencileri akademik temele hazırlamayan eğitim seviyesidir.
- Gymnasium: Öğrenciler için liberal, teori odaklı eğitim sunan daha çok akademik temele hazırlayan eğitim seviyesidir.
- Realschule: Hauptschule ile Gymnasium arasında yer alan eğitim türüdür. Öğrenciler için beceriye dayalı ve teori temelli eğitim bir arada sunulmaktadır.
- Gesamtschule: Öğrenciler için uygulamalı öğretimden teoriye dayalı öğretime kadar tüm akademik hususları bir arada barındıran sanat okullarıdır.

Üst kademe ortaöğretim okulları beceriye ve teoriye dayalı öğretim kategorilerinin ayrımının daha net olarak belirlendiği ortaöğretim kademesidir. Teoriye dayalı öğretimde Gymnasium ve Gesamtschule kademelerinde daha kapsamlı müfredatla öğrencilere sağlanan eğitim seviyesidir. Becereyi dayalı öğretimde ise iki tür mesleki eğitim söz konusudur. Bunlardan ilki tam zamanlı olarak tüm mesleki içeriklerin kategorileştirildiği öğretimi kapsayan okullardır: tam zamanlı normal mesleki okul (Berufsfachschule), genişletilmiş mesleki okul (Berufsaufbauschule), teknik üst kademe ortaöğretim okulu (Fachoberschule), mesleki Gymnasium okulu (berufliches Gymnasium) ve teknik okul (Fachschule). İkincisi ise yarı zamanlı olarak tasarlanmış beceriye dayalı içeriklerin eğitiminin verildiği mesleki okullardır (Berufsschule).

²¹³ A.e., s. 4-5.

Almanya’da yükseköğretim üst kademe ortaöğretim öğrenimi olan Gymnasium ve Gesamtschule türü okullardan mezun olan öğrenciler için başvuruya açıktır. Kayıt süreçleri Öğrenim Dağılım Yeri Merkez Ofisi tarafından (The Distribution of Places of Study) yürütülmektedir.²¹⁴

Her üç ülkenin eğitim sistemleri temelde benzer özellikler sergilese de detaylarına inildiğinde belirgin değişkenlikler göstermektedir. En belirgin olarak ise Almanya’nın özellikle ortaöğretimde çok daha çeşitli okul seçeneklerini barındırması örnek olarak gösterilebilir. İlgili ülkelerin bahse konu eğitim sistemlerine yönelik kayıt oranları OECD tarafından son olarak 2016, 2010 ve 2005 yıllarının mevcut olan verileri doğrultusunda nüfusun belirli yaş gruplarına göre kayıt olma durumunun analizi gerçekleştirilmiştir. Tablo 18’de detayları düzenlenen üç ülkenin yüzdesel verilere göre genel katılım oranlarında 2016 yılı için OECD ortalamasını yakaladığını, Türkiye’nin 15 – 19 yaş grubu arasındaki kayıt oranlarının ortalamanın altında kaldığı, Güney Kore’nin ise 25 – 29 yaş grubu ile 30 – 39 yaş grubu arasındaki kayıt oranlarında ortalamanın altında kaldığı gözlemlenmiştir. Almanya’ya ait tüm kategorilerdeki verilerin ise genel OECD ortalamasının üzerinde seyir ettiği gözlemlenmiştir.

²¹⁴ A.e., s. 10.

Tablo 18. Yaş Grubuna Göre Kayıt Oranları (2005, 2010 ve 2016 yılları)

Ülke	2016		Belirli bir yaş grubundaki nüfusun yüzdesi olarak öğrenciler										
	Okul çağındaki nüfusun en az %90'ının kayıtlı olduğu yıl sayısı	Okul çağındaki nüfusun en az %90'ının kayıtlı olduğu yaş aralığı	2016					2010			2005		
			5-14 Yaş Arası	15-19 Yaş Arası	20-24 Yaş Arası	25-29 Yaş Arası	30-39 Yaş Arası	20-24 Yaş Arası	25-29 Yaş Arası	30-39 Yaş Arası	20-24 Yaş Arası	25-29 Yaş Arası	30-39 Yaş Arası
Türkiye	10	6-15	95	71	52	29	13	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok
Güney Kore	14	3-17	97	87	50	9	2	54	10	2	46	9	2
Almanya	15	3-17	98	86	48	21	5	45	17	3	41	18	2
OECD Ortalama	14	4-17	98	85	42	16	7	39	14	6	37	14	6

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2018, s. 159.

3.3.2. Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Globalleşme ile birlikte sürekli değişim gösteren dünyada, toplumları oluşturan bireylerin bu değişime adapte olabilmeleri ve kalkınma yolunda destek olabilmeleri; sağlanan eğitim hizmetleri ölçüsünde gerçekleşebilmektedir. Eğitimin temel hedefi; bireyleri toplumla ve modernleşen dünya ile uyum içerisinde yaşamasını sağlamaktır. Bunun için bireye gerekli olan beceriyi, bilgiyi, yeteneği ve kapasiteyi sadece eğitim edindirebilir. Eğitim sistemlerinin işleyişinin verimliliğini sağlamak ve bu verimliliğin bireylere sistematik ve değişen dünya koşullarına uyumlu bir şekilde aktarılmasında

ve denetlenmesinde kritik önem taşıyan süreç ise öğretmen yetiştirme sistemidir.²¹⁵ Bu bağlamda öğretmen yetiştirme uygulamaları incelenecek olan Türkiye, Güney Kore ve Almanya’da öğretmen yetiştirme sisteminin temelini oluşturan kurumlar ve öğretim süreleri ile ilgili bulgular ilk etapta özet olarak Güler Göçen Kabaran ve İzzet Görge’nin “Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” adlı makalesi ile Sayime Erben Keçici’nin “Almanya’da Öğretmen Eğitimi” adlı çalışmalarından uyarlanarak Tablo 19’da düzenlenmiştir.

Tablo 19. Türkiye, Güney Kore ve Almanya’nın Öğretmen Yetiştiren Kurumları ve Öğretim Süreleri

Ülke	Öğretmen Yetiştiren Kurumlar	Öğretim Süresi
Türkiye	1. Üniversitelerin Eğitim Fakülteleri 2. Mesleki Eğitim Fakülteleri 3. Teknik Eğitim Fakülteleri	4 yıl
Güney Kore	1. Eğitim Üniversitesi 2. Öğretmen Kolejlere 3. Genel Üniversitelerdeki Öğretmen Eğitim Sınıfları 4. Eğitim Bölümleri 5. Eğitim Enstitüleri	4 yıl
Almanya	1. Üniversiteler 2. Yüksek Öğretmen Okulları 3. Eğitim Enstitüleri 4. Müzik ve Sanat Eğitimi Okulları	3 – 4 yıl

Kaynak: Güler Göçen Kabaran, İzzet Görge, “Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2016, s. 484, Sayime Erben Keçici, “Almanya’da Öğretmen Eğitimi”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, İstanbul, 2011, Cilt:34, Sayı:34, s. 118.

Tablo 19’da belirtilen kurumlar kapsamında Güney Kore’de farklı farklı öğretmen yetiştiren kurumlar bulunmaktadır. Güney Kore’nin özellikle ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin eğitim gördüğü kurumlar birbirinden ayrıdır. Sadece ortaöğretim alanında öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuş eğitim kurumları 4

²¹⁵ Sayime Erben Keçici, “Almanya’da Öğretmen Eğitimi”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:34, Sayı:34, 2011, s. 118.

kategoriden oluşmaktadır. Bunlar: öğretmen kolejleri, eğitim üniversiteleri, eğitim bölümleri ve eğitim enstitüleridir. Güney Kore’de öğretmen yetiştiren kurumların öğrenim süresi 4 yıldan oluşmaktadır.²¹⁶

Türkiye’de öğretmen yetiştirme eğitimi Yüksek Öğretim Kurumu’nun tasarladığı çerçevede belirlenmekte olup, eğitim fakülteleri üzerinden takibi gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de öğretmenlik mesleği en az lisans seviyesi mezuniyeti ile elde edilebilmektedir. 2010 yılında Fen-Edebiyat Fakülteleri bünyesinde mezun olan bireyler için Orta Öğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans ya da Pedagojik Formasyon Sertifika Programını bitirmeleri ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmen olarak meslek kazandırımı yapılmaktaydı. Ancak 2014 yılında YÖK tarafından alınan karar ile bu programlar kaldırılmıştır.²¹⁷

Almanya’da öğretmen yetiştirme eğitimi ilköğretimden başlayarak, ortaöğretim, ortaöğretim ilk devre, ortaöğretim ikinci devre, mesleki eğitim ve özel eğitim kurumları olmak üzere 6 farklı seviyede tasarlanmıştır. Öğretmenlik mesleğine sahip olabilmek için eğitim kurumlarının özelliklerine ve ayrıldıkları branşlara uygun yetiştirme okullarından mezun olunması gerekmektedir. Öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarının öğrenim süresi ise 3 veya 4 yıldan oluşmaktadır.²¹⁸

Öğretmen yetiştirme programlarına dahil olmak isteyen öğretmen adayları için her üç ülke de giriş koşulu aramaktadır. Bahse konu giriş koşulları Güler Göçen Kabaran ve İzzet Görgen’in “Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” adlı makalesi ile Sayime Erben Keçici’nin “Almanya’da Öğretmen Eğitimi” adlı çalışmalarından kısmen uyarlanarak Tablo 20’de düzenlenmiştir.

²¹⁶ Güler Göçen Kabaran, İzzet Görgen, “Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2016, s. 483.

²¹⁷ Orhan Ataman, Abdullah Adıgüzel, “Türkiye ve Avusturalya Öğretmen Yetiştirme Sistemleri ve Akreditasyon Modellerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi”, **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi**, Cilt:12, Sayı:2, 2019, s. 686.

²¹⁸ Keçici, **a.g.e.**, s. 119.

Tablo 20. Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Giriş Koşulları

Ülke	Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Giriş Koşulları
Türkiye	1. TYT (Temel Yeterlilik Testi) 2. AYT (Alan Yeterlilik Testi)
Güney Kore	1. The College Scholastic Ability Test (Yüksekokul Akademik Beceriler Testi)
Almanya	1. Abitur Sınavı (Olgunluk Sınavı)

Kaynak: Kabaran ve Görgen, **a.g.e.**, s. 484, Keçici, **a.g.e.**, s. 119.

Tablo 20’de görüldüğü üzere Türkiye’de öğretmen yetiştiren kurumlar “Temel Yeterlilik Sınavı” (TYT) ve “Alan Yeterlilik Sınavı” (AYT) olmak üzere 2 sınava tabi tutulmaktadır. Sınavın ilk kısmı tüm adaylar için zorunludur ve meslek yüksek öğretime geçiş içindir. İkinci kısım ise lisans öğrenimi için girilen sınavdır. Alınan puanlara göre tercih edilen eğitim kurumlarına göre öğrenciler Ölçme, Seçme ve Yerleştirme (ÖSYM) Kurumu tarafından yerleştirilmektedir.²¹⁹

Güney Kore’de öğretmen adayları “The College Scholastic Ability Test” (Yüksekokul Akademik Beceriler Testi) sınavına girmektedirler. Adaylar branş edinmek istediklere alanlara uygun olarak sosyal, fen bilimleri veya mesleki eğitim olmak üzere olarak 3 farklı beceri sınavından birine tabi tutulmaktadır.²²⁰

Almanya’da öğretmen adayları “Abitur” adlı yüksek öğretime uygun olduklarına kanıtlayan diplomaya sahip olmalıdırlar. Abitur diploması ortaöğretim sonunda (13. sınıf) gerçekleştirilen olgunluk sınavı ile temin edilebilmektedir.²²¹

Öğretmen yetiştirme programını tamamlayan öğretmen adaylarının Türkiye, Almanya ve Güney Kore’de öğretmenlik mesleğine geçiş koşulları Güler Göçen Kabaran ve İzzet Görgen’in “Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” adlı makalesi ile Sayime Erben Keçici’nin “Almanya’da Öğretmen Eğitimi” adlı çalışmalarından uyarlanarak Tablo 21’de düzenlenmiştir.

²¹⁹ Ataman ve Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 686.

²²⁰ Kabaran ve Görgen, **a.g.e.**, s. 484.

²²¹ Keçici, **a.g.e.**, s. 118-119.

Tablo 21. Öğretmenlik Mesleğine Geçiş Koşulları

Ülke	Öğretmenlik Mesleğine Geçiş Koşulları
Türkiye	1. Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) 2. Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi 3. Sözlü Mülakat
Güney Kore	1. İki Aşamalı Sınav
Almanya	1. Birinci Devlet Sınavı (yazılı ve sözlü) 2. Stajyerlik (18-24 ay) 3. İkinci Devlet Sınavı (yazılı ve sözlü)

Kaynak: Kabaran ve Görgen, **a.g.e.**, s. 484, Keçici, **a.g.e.**, s. 121-122.

Tablo 21’de görüldüğü üzere Türkiye’de üniversite mezuniyeti sonrasında öğretmen olarak çalışabilmek için Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) sınavının başarılı ile geçilmesi gerekmektedir. Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) içeriğinde Genel Yetenek, Genel Kültür ve Eğitim Bilimleri alanlarında sorular bulunmaktadır.²²² Bununla beraber 2013 yılından bu yana uygulanmakta olan Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi uygulamasına da başlanmıştır. 2016 yılından bu yana ise sözleşmeli öğretmenler için sözlü mülakatlar gerçekleştirilmektedir.²²³

Güney Kore’de öğretmenlerin devlet okulunda görev yapabilmeleri için yerel bazlı kurulmuş olan eğitim ofisleri tarafından yapılan sınavı başarı ile geçmeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin beceri ve kişilik ölçümlemesinin yapıldığı bu testler ilk ve ortaokul öğretmenleri için ayrı ayrı uygulanmaktadır. İlk aşamada test içerikli olan sınavlar, ikinci aşamada makale yazma ve mülakat etme becerilerinin ölçülmesi üzerine tasarlanmıştır.²²⁴

Almanya’da öğretmenlerin göreve atanabilmeleri için ilk etapta her eyaletin kendine has uyguladığı I. Devlet Sınavı’nı başarmaları gerekmektedir. I. Devlet Sınavı’nın içeriği; branş ile ilgili bir tez çalışması, yazılı ve sözlü sınav, eğitim bilimlerine yönelik ayrı bir sınav ve sanat, teknik ve spor konularından oluşan bir sınavdır. I. Devlet Sınavı’nın başarılmaması ile stajyer öğretmen olarak ilk görevlendirme yapılır. Stajyer öğretmenliğin süresi 2 yıldır. Stajyer öğretmenler sorumlu eğitim

²²² Kabaran ve Görgen, **a.g.e.**, s. 486-487.

²²³ Ataman ve Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 687.

²²⁴ Kabaran ve Görgen, **a.g.e.**, s. 486.

merkezleri tarafından hazırlanan seminerlere katılmak zorundadırlar. Staj süresince görev yaptıkları okulda mentor gözetiminde ders vermeye başlayabilirler. Staj süresini başarı ile tamamlayan öğretmen adayları son olarak II. Devlet Sınavı'na girmek durumundadırlar. Pedagoji, psikoloji ve alan konularında yazılı, uygulamalı ve metodolojik içerikli sınavları başarı ile tamamlayan adaylar kadro talebinde bulunan okullara iş başvurusunda bulunarak görevlendirmelerine başlamaktadırlar. Devlet tarafından ataması yapılmayan adaylar, üç yıl içerisinde okul bulamazlarsa sınava tekrar girmek durumundadırlar.²²⁵

3.3.3. Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sistemleri Alanında

Atılan Adımlar: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Küreselleşme ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasal alanlarda oluşturduğu tüm dönüşümlerden ötürü ülkeleri ve doğrudan bireyleri etkilerken, bu etkiye yön verebilecek güçte olan tek sistem eğitimidir. Bu nedenle küresel değişimlere ve yeniliklere uyum sağlamak ve hatta küreselleşmeye sebep olabilmek için eğitim sistemlerinde çağa uygun yeniliklerin, düzenlemelerin getirilmesi gerektiği kaçınılmazdır. Türkiye'nin bu kapsamda yapmış olduğu bazı yenilikler incelendiğinde, eğitim programlarında köklü değişikliklere gitmeye gayret gösterdiği, modern dünyanın gerekliliklerine uyum sağlamak üzere çalışmalarını şekillendirdiğini görmek mümkündür. Rekabet dünyasında yerini alabilmek adına yapılan en temel yenilikler; İngilizce dersinin ilkökul 2. sınıf itibari ile müfredatlara eklenmiş olması, teknolojinin yön verdiği ve bilginin çok hızlı ulaştığı günümüzde radyo, televizyon, gazete, dergi gibi elektronik veya yazılı basın organlarını eleştirel yönüyle okuyabilmek, yargılayabilmek ve oluşturabilmek adına geliştirilen medya okuryazarlığının uygun eğitim programlarına içerik olarak eklenmesi ve robotik çalışmaların oluşturduğu yeni uygulamaların çoğalması gibi yenilikler olup, küreselleşmenin Türkiye'nin eğitim sistemini olumlu etkileyen yanlarıdır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum gereği çeşitli kültürlerle ortak olarak hitap etmesi, farklı konseptte uygulamaların gerçekleşmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda başlatılan

²²⁵ Keçici, **a.g.e.**, s. 124-125.

“Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi” son zamanlarda uygulamaya konulan küreselleşmenin kültür ve teknoloji ile bir araya getirildiği önemli bir projelerden biridir. Finansmanı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanan bu proje ile hedeflenen; Suriyeli öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine erişebilmelerinin ve adapte olmalarının sağlanmasıdır.²²⁶

Güney Kore, ekonomik kalkınmada son yılların en başarılı ülkelerinden biri olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği yenilik gereksinimlerinde ise kayda değer yeniliklere imza atmıştır. Bu yeniliklerden ilki, okul öncesi öğrenim için geliştirdiği robotik öğrenme teknolojisidir. Bu proje ile hedeflenen; eğitimin ilk aşamasından başlayarak çocuklarda yaratıcılığı geliştirmek ve kaliteli eğitim olanakları oluşturmaktır. Eğitim ve bilimin birleştirildiği bu büyük projede ilk olarak anaokullarına pilot uygulama olarak robotlar temin edilmiş, daha sonra ülke genelindeki tüm anaokullarına eğitim amaçlı kullanmak üzere özel üretim robotların dağıtımını gerçekleştirilmiştir. Güney Kore’nin küreselleşme kapsamında uygulamaya koyduğu diğer büyük projesi, e-öğrenme temelinde kurulan “Cyber Home Learning System” olmuştur. Bu projede hedeflenen; özel ders giderlerinin azaltılması, fırsat eşitliğinin sağlanarak toplum genelinde tüm öğrenciler için eşit ve kaliteli eğitimin sunulmasıdır. Güney Kore’nin gerçekleştirdiği diğer önemli bir proje ise, yükseköğretim seviyesindeki öğrencilerin ekonomi, sanayi ve kültürel alanlarda donanımlı olacak küresel liderlerin oluşumu için dünyanın önde gelen saygın üniversitelerini bir araya getirmek suretiyle ortak çalışmaların yürütülmesi için ev sahipliği yaptığı “Incheon Global Campus” projesidir.²²⁷

Almanya, Türkiye ve Güney Kore’ye kıyasla geçmişten bugüne gelişmiş ülke statüsünde olmuştur. Bu bağlamda teknolojileri ve uygulamaları ile örnek teşkil etmiştir. Ancak Almanya küreselleşme kapsamında eğitim uygulamalarında birtakım yenilikleri gerçekleştirmeye nispeten gecikmeli başlamıştır. Mart 2015'te Eğitim ve Kültür İşleri Bakanlığı tarafından yapılan bir konferansta (Standing Conference)

²²⁶ Demet Sever v.d., “Küreselleşme Sürecinde Eğitim Alanında Atılan Adımlar: Türkiye ve Eğitimde Başarılı Ülke Örnekleri”, **İlköğretim Online**, Cilt:17, Sayı:3, 2018, s. 1600, (Çevrimiçi) <http://ilkogretim-online.org.tr/doi, 26.02.2019>.

²²⁷ A.e., s. 1596.

Berufsschule (mesleki okul) öğrenim seviyesine eğitim veren öğretmen ve stajyerler için yeni bir çerçeve anlaşma kabul edilmiştir. Küreselleşmiş bir çalışma dünyasının gereksinimlerine daha iyi tepki verebilmek için, eğitim ve öğretim sırasında yurtdışında zaman geçirme fırsatları büyük ölçüde iyileştirilerek genel eğitim okullarında edinilen becerilere yeni fikirlerin getirilmesi hedeflenmiştir.²²⁸ Küreselleşme kapsamında gündemde olan ve Avrupa Birliği Erasmus (Öğrenci Değişim Programı) genelinde uygulanan “eTwinning Ağı” öğretmenlere ve okul türlerine, Avrupa genelindeki ortak okullarla sanal ortamda iletişim kurmalarını ve internet tabanlı öğretim projeleri gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Katılım ücretsizdir. eTwinning, medya projelerini gerçekleştirmeye yarayan araçları içeren korumalı bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Avrupa'daki ortak sınıflarla iş birliği yaparak, öğrenciler eTwinning aracılığıyla yabancı dilleri orijinal olarak öğrenebilir ve medya becerilerini geliştirebilirler. Almanya'da halihazırda yaklaşık 6.850 okuldan 15.000'den fazla öğretmen kayıtlıdır. Avrupa iletişim seminerleri ve atölye çalışmaları kapsamında, Almanya'dan yaklaşık 200 öğretmen, 2015 yılında bu proje için devam eden eğitim kurslarına katılmıştır.²²⁹ Almanya'nın küreselleşme ile birlikte başlattığı bir diğer yeni uygulama Haziran 2016'da işleme aldığı genç bilim insanlarını desteklemek için oluşturduğu ortak özel bir programdır. 15 yıllık bir süre içinde 1 milyar Euro ile gelecek vaat eden akademisyenleri destekleyen bu programın amacı, bu kişilerin kariyer yollarını en geniş kapsamda açmaktır. Aynı zamanda Alman bilim sisteminin uluslararası çekiciliğini geliştirmek ve üniversitelerin en iyi genç bilim insanlarını mümkün olduğunca yurtiçi ve yurtdışından çekmelerine ve kalıcı olarak korumalarına yardımcı olmak bu programın diğer nihai amaçları arasında yer almaktadır.²³⁰

²²⁸ The Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder in the Federal Republic of Germany, Ed. Thomas Eckhardt, “The Education System in the Federal Republic of Germany 2015/2016”, **Secretariat of the Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder in the Federal Republic of Germany**, Bonn, 2017, s. 287. (Çevrimiçi) https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Eurydice/Bildungswesen-engl-pdfs/dossier_en_ebook.pdf, 26.02.2019.

²²⁹ A.e., s. 288.

²³⁰ A.e., s. 311.

3.4. Beşeri Sermaye Yatırımı Olan Eğitimin Yön Verdiği Bazı Uygulamalar: Türkiye, Güney Kore ve Almanya

Bireyin bilgisinden, becerisinden tam anlamıyla faydalanabilmek için eğitimin sürekliliğinin sağlanması gerekir. Bunu sağlamak için eğitim sistemlerini oluşturan altyapının sağlam bir temel üzerine oturtulması gerekmektedir. Gelişmiş ülkeler eğitimi beşeri sermayeye dönüştürmeyi, kurdukları nitelikli eğitim sistemleri ile başarmışlardır. Bu ülkeler kalkınmalarının işgücüne bağlı olarak şekilleneceğinin bilincinde oldukları için eğitim harcamaları kapsamında yaptıkları planlamada oluşturacakları yüksek beşeri sermaye ile uzun vadede yapılan eğitim harcamalarını finanse edeceklerinin farkındadırlar.²³¹ Buradan hareketle bu başlık altında eğitimin beşeri sermaye kapsamında değerlendirilmesine vesile olan bazı uygulamalara değinilecektir.

3.4.1. PISA Değerlendirmesi Sonuçlarına Göre Türkiye, Güney Kore ve Almanya

OECD'nin bir uygulaması olan PISA, OECD ülkelerinde öğrencilerin bilgi ve beceri seviyelerini kıyaslamak üzere hayata geçirilen evrensel bir değerlendirme uygulamasıdır. Bu değerlendirme öğrencilerin Matematik, Fen ve Okuma becerilerini ölçmekte ve kıyaslamaktadır. Uygulamanın geniş kapsamlı olması ve dünya genelini ilgilendirmesinden mütevellit zamanın en büyük eğitim araştırması olarak kabul edilmektedir. PISA uygulamasında, 15 yaş kategorisindeki öğrencilerin günümüz toplumunda sahip olması gereken bilgi ve becerilerinin ölçümü yapılmaktadır. PISA sonuçlarının dünya genelinde büyük değer taşımasının sebebi, ülkeler için yakın gelecekte ekonomide üretim verimliliğinin gideceği yönü direkt işaret etmesidir.²³² Bu kapsamda en son 2015 yılında yapılan PISA değerlendirmesinde Türkiye, Almanya ve Güney Kore'nin başarı puanları OECD ortalaması üzerinden Tablo 22 üzerinde

²³¹ Hüsnüye Yetik, "Beşeri Sermaye ve Eğitim", **İstanbul Arel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2018, s. 50.

²³² Ömer Yalçinkaya, Vedat Kaya, "Eğitimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: PISA Katılımcıları Üzerine Bir Uygulama (1990-2014)", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:33, 2017, s. 15.

düzenlenmiştir. Oluşan verilere istinaden PISA sonuçları Türkiye ekonomisi üzerinden değerlendirildiğinde, Türkiye'nin matematik, fen ve okuma becerileri alanında ortalama başarı puanlarının OECD ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu sonuç aynı zamanda eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler açısından da değerlendirilebilmektedir. Çünkü her üç alanda ortalamanın başarı puanlarının OECD ortalamasının altında olması nedeniyle başarısız olarak değerlendirilen ülkeler arasında olan Türkiye'nin ekonomisinin de aynı paralelde büyümesinin zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun aksine Almanya ve Güney Kore'nin OECD ortalamasının üzerinde seyir eden başarı sonuçları sayesinde ekonomik büyümeyi başaran gelişmiş ülkeler statüsünde yer almaları ve bu bağlamda eğitimi beşeri sermaye yatırımı olarak başarı ile değerlendirebildikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 22. 2015 PISA Sonuçlarına Göre Öğrencilerin Fen, Okuma ve Matematik Başarıları

Ülke / OECD Ortalamaası	Fen Bilimleri	Okuma	Matematik
	2015 Yılı PISA Başarı Puanı	2015 Yılı PISA Başarı Puanı	2015 Yılı PISA Başarı Puanı
Türkiye	425	428	420
Güney Kore	516	517	524
Almanya	509	509	506
OECD Ortalaması	493	493	490

Kaynak: OECD PISA 2015 Results, Excellence and Equity In Education, Volume I, s. 44.

PISA verilerinden çıkarılabilecek en önemli sonuç, eğitimde kalitenin oluşturulması için eğitim harcamalarından kaçınılmaması gerektiği, ancak yüksek eğitime erişilmiş toplumların ekonomik kalkınmada başarılı olabileceği durumunun temel ilke haline getirilmesi gerektiğidir.²³³ Bu çıkarımın altında yatan gerekçe, PISA sonuçlarının tümüyle incelendiğinde sadece gelişmiş olan ülkelerin sonuçlarının

²³³ Betül Baldan, "Küba Eğitim Sistemi ve Küba'da Öğretmen Yetiştirme", **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2017, s. 2.

ortalama üzerinde seyir etmesi ve az gelişmiş ile gelişmekte olan ülkelerin ise genellikle ortalama veya ortalamanın altında seyir eden istikrarlı sonuçlar sunmasıdır.²³⁴ Bu kapsamda ortalama üzerinde başarı sergileyen Almanya ve Güney Kore üzerinde durum değerlendirildiğinde, Almanya'nın geçmişten bugüne uzanan istikrarlı ekonomik büyüme sergilemesi bu başarının en büyük kanıtı olmaktadır. Güney Kore'nin ise özellikle son yıllarda beşeri sermayesini geliştirmek üzere yaptığı büyük yatırımlar ve gelişmeler PISA sınavındaki başarı düzeyinin eğitim ile ekonomik büyümesi arasındaki pozitif yönlü etki göstermesi de belirleyici sonuç olmaktadır.

PISA sonuçlarının 15 yaşındaki öğrencilerin değerlendirmesini kapmasından ötürü, yakın gelecekteki işgücü kalitesi hakkında ilk işareti gönderen bir belirleyicidir. Bu nedenle PISA sonuçlarının, gerekli kalkınma ve iyileştirme çalışmalarını yapmak üzere bir rehber olarak değerlendirmesi kalkınmak isteyen ülkelerin lehine olacaktır.

3.4.2. Teknoloji Entegrasyonu ve Kalkınma İlişkisine Göre Türkiye, Güney Kore ve Almanya

İktisadi kalkınmanın tam anlamıyla başarılması, bilgidен ve teknolojiден yararlanmanın yanında, bizzat bu unsurların üreticisi de olmayı gerektirir. Günümüzde teknoloji, ülkelerin kalkınması için en önemli gerekliliklerden biridir. Üstelik, global rekabetin gerekliliklerini sağlayabilmek ve yarışa ayak uydurabilmek için bilginin ve teknolojinin üretilmesi şart haline gelmiştir. Kalkınma yolunda bilim ve teknolojinin bu denli gereklilik olduğunun farkında olan ülkeler, kayda değer ölçüde gelişme göstermişlerdir. Bilhassa Sanayi Devrimi'nden sonra ülkelerin durumuna bakıldığında, Güney Kore ve Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler, bireylerinin ve toplumsal yapılarının refahlarını yükseltme yönünde arayışa girmişlerdir. Bu arayışlarla yön bulmaya çalışan ülkeler, en nihayetinde oluşturabildikleri politikalar ve gelişime dair yaptıkları yatırımları sonucunda kendi gelişmişlik seviyelerini kendileri belirlemiştir.²³⁵

²³⁴ Yalçınkaya ve Kaya, **a.g.e.**, s. 28.

²³⁵ Mustafa Çalışır, Ahmet Gülmez, "Teknoloji Politikaları Çerçevesinde Ekonomik Gelişim: Türkiye-Güney Kore Karşılaştırması", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2010, s. 24.

Türkiye’de yapılan ilk teknoloji entegrasyonu çalışması 1998-2007 yılları arasında faaliyet göstren “Temel Eğitim Projesi” olmuştur. Bu projenin finansmanı Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından sağlanmış ve desteklenmiştir. Projenin amaçladığı hedef; gelişen teknolojiyi eğitim uygulamalarında hayata geçirmektir. Bu kapsamda okullarda teknoloji sınıfları kurularak öğretmenlerin öğrencilere bilgisayar kullanımı konusunda ders verilmesi sağlanmıştır. Böylece öğrencilerin bilgisayar okuryazarlığı geliştirilmiştir.²³⁶ Uygulamaya konulduktan uzun bir süre sonra proje, teknoloji entegrasyonundaki gelişmeleri takip edemediğinden yetersiz kalması durumundan ötürü eleştirilmiştir. Gelişmeleri takip edememesinin bazı nedenleri; kullanılan yazılımların ve eğitimi veren öğretmenlerin bilgilerinin yetersiz kalmasıdır. Bir diğer önemli gerekçe ise, öğretmenlere bu teknolojiyi öğretirken öğrencilerine hangi amaçla kullanmaları gerektiği yönünde eğitmesi gerektiği hususunda pedagojik içerikli bir içeriğin sağlanmaması olmuştur.²³⁷ Bu eleştiriler çerçevesinde projenin uygulanmasına devam edilerek, okullarda benzer içerikli çeşitli uygulamalar 2010 yılına kadar devam etmiştir.²³⁸

Türkiye nüfusuna yönelik istatistiki verilerden yola çıkarak, ülkenin oluşturduğu yüksek orandaki dinamik genç nüfusun yakın gelecekte ülke kalkınması yolunda işgücüne dahil olacağı, bu nedenle, eğitimde geleceğe yatırım yapmak ve verimli bilgi toplumu oluşturmak adına yeni proje çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda eğitimde teknoloji entegrasyonunda tam anlamıyla faydalanarak 2020’li yıllar odağında bilgi sermayeleri yetiştirmek ve ülke kalkınmasına katkı sağlamayı amaçlayan “FATİH Projesi” (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) hayata geçirilmiştir.²³⁹

²³⁶ Serhan Kurt, “Creating technology-enriched classrooms: implementational challenges in Turkish education”, *Learning, Media and Technology*, Cilt:39, Sayı:1, 2014, s. 97, (Çevrimiçi) <http://dx.doi.org/10.1080/17439884.2013.776077>, 26.02.2019.

²³⁷ Çiğdem Bozdağ, “Almanya ve Türkiye’de Teknoloji Entegrasyonu: eTwinning Örneği Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2017, s. 45.

²³⁸ Kurt, *a.g.e.*, s. 97.

²³⁹ Mehmet Hulki Başak, Hakan Şevki Ayvaci, “Teknoloji Entegrasyonunun Eğitim Alanında Uygulanmasına Yönelik Bir Karşılaştırma: Türkiye – Güney Kore Örneği”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt:42, Sayı:190, 2017, s. 466.

FATİH projesinin temel ilgi alanları şu şekilde belirtilmektedir:²⁴⁰

- Okulların ihtiyacı olan bilgi işlem donanımlarının ve altyapılarının tamamlanması
- Eğitim içeriklerinin elektronik ortam üzerinden hazırlanması ve geliştirilmesi
- Bilgi İletişim Teknolojisine uygun müfredatın uygulamaya geçirilmesi
- Öğretmenlerin Bilgi İletişim Teknolojisi konseptine amacına uygun olarak hazır edilmesi
- Okulların teknolojik gerekliliklerinin tamamlanmış olması

FATİH Projesi, daha önce uygulanan entegrasyon projelerine kıyasla eğiticinin eğitimine ve eğitim içeriklerinin hazırlanmasına daha fazla dikkat etmektedir.²⁴¹ FATİH Projesinin hedefi, okullardan başlayarak toplumsal yapıda gelişime ve yeniliğe adapte olma yolunda olumlu değişiklikler meydana getirmektir. Fırsat eşitliğini sağlayarak, bilgi iletişimde toplumun bilinçlendirilmesinin bu proje ile sağlanacağına inanılmaktadır.²⁴² Bu projede dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, öğretmenlerin pedagojik yönden bu uygulamaya hazır edilmeleri gereğidir. Öğretmenlerin teknoloji ile barışık olmaları ve tam olarak amacına uygun hizmet etmesi yönünde bilgilendirmeyi öğrencilere aktarabilmeleri bu projenin başarı ile uygulanmasını sağlayacaktır.

Güney Kore, teknoloji entegrasyonu alanında ilk girişimini dijital içeriklerin oluşturulması üzerine gerçekleştirmiştir. Teknolojik uzmanların da yetiştirilmesi amacıyla uygulamaya konulan “Online Dijital İçerik Sanayi Geliştirme Kanunu”nun yürürlüğe girmesi ile herhangi bir konuda ihtiyaç duyulan içeriklerin dijital ortamda üretilmesi ve bu alanda yazılımların geliştirilmesi hedeflenmiştir. İçerik projesinin takibinde, okul kitaplarının “Akıllı Eğitim” Projesi kapsamında tamamen elektronik ortama dönüştürülmesi gündeme gelmiştir. İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine tablet dağıtılarak öğrenimlerini sadece e-kitaplar üzerinden gerçekleştirilmesi

²⁴⁰ Bozdağ, **a.g.e.**, s. 46.

²⁴¹ Kurt, **a.g.e.**, s. 98.

²⁴² Başak ve Ayvaci, **a.g.e.**, s. 466.

hedeflenmiştir. Bu projenin oluşturulmasının nedeni, hızla gelişen dünyada bilginin çok hızlı bir şekilde değişime uğraması ve öğrencilerin bunu en kısa sürede takip edebilmeleridir. Ayrıca teknoloji kullanımının sağladığı faydayı küçük yaşta bireylere aşılmasıdır.²⁴³

Almanya'nın teknoloji entegrasyonu alanında ilk uygulaması okullara getirdiği video (medya) eğitimi olmuştur. Almanya'nın bu uygulamasının nedeni, medyanın toplum üzerinde meydana getirdiği olumsuz tesirleri azaltmak ve öğrencileri bilinçlendirmek olmuştur. Bu uygulamanın takibinde bilgi iletişimde çeşitli teknolojik ekipmanların okullarda uygulamaya konulması ve 2000'li yılların başında hayata geçirilen yeni bir proje olan "Schulen ans Net" in yayılmasıyla öğrencilerin çeşitli yazılımlar geliştirmesine olanak sağlanmıştır. Bu gelişmeler Almanya'da diğer gelişmiş bir ülkelere oranla daha yavaş ilerleme göstermiştir. Bu durumun nedeni genel olarak Almanya'nın şüpheci yaklaşımı ile geleneksel zihniyet çerçevesinde bu olaylara kapalı tutum sergilemeleri olarak değerlendirilmektedir.²⁴⁴

İktisadi kalkınma beraberinde bilim ve teknolojik yenilikleri getirirken, bu alanda geliştirilmesi gereken politika ihtiyacını da doğurmaktadır. Bilim ve teknoloji ile her konunun çok hızlı gelişim göstermesi, bilgi sermayesinin o oranda hızlı adaptasyonunu gerektirmektedir. Bu bağlamda, özellikle gelişmiş ülkelerde okulların ilköğretim seviyesinden başlayarak bu bilgi sermayesinin aktarılması ve gelişimi eğitim yolu ile sağlanmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ise bu çalışmalara ayak uydurması için gelişmiş ülkelerin uygulamalarını takip etmeleri ve iyi bir proje konseptinin oluşturulması konusunda öncelikli olarak eğitimcilerini, bilim insanlarını yetiştirmesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Hangi uygulamayı ne amaçla kullanılması gerektiğinin öğrencilere ve işgücüne verimli bir şekilde aktarabilmesi, en başta eğitimcilerin ve bilim insanlarının konuyu idrak etmesi ile gerçekleşecektir. Bunun sağlanması ile tüm gelişim projeleri yoğun genç nüfusa sahip olan Türkiye'de başarı ile sonuçlanacaktır.

²⁴³ Maciej Grzybowski, "Educational Technologies in South Korea", **General and Professional Education**, No:1, 2013, s. 4-5, (Çevrimiçi) http://genproedu.com/paper/2013-01/full_003-009.pdf, 17.02.2019.

²⁴⁴ A.e., s. 470.

3.4.3. İnovasyon ve Kalkınma İlişkisine Göre Türkiye, Güney Kore ve Almanya

İnovasyon olgusu ilk kez Avusturyalı İktisatçı Joseph Schumpeter (1911) tarafından iktisadi kalkınmanın temel dirençlerinden olarak belirtilmiştir. Schumpeter inovasyonu belirli kategorilerde değerlendirmiştir: yeni bir ürünün pazara sunulması, üretimde yeni yöntemlerin bulunması, yeni hammadde veya kısmen işlenmiş kaynaklara erişimin sağlanması ve toplumdaki yeni bir örgütlenme türünün oluşmasıdır. Schumpeter inovasyon ile icadın farklı şeyler olduğunu vurgulamıştır. İnovasyonun oluşabilmesi icat edilen ürünün mevcudiyetine bağlıdır. İnovasyonun işlendiği icat, yenilemek üzere yapılan bir zihinsel icraatı göstermektedir.²⁴⁵

İnovasyon uzun vadede hedeflenen ekonomik büyümedeki tetikleyici unsurdur. İnovasyon birçok alanda belirmektedir: üniversiteler, işyerleri (kamu-özel), Ar-Ge merkezleri, teknolojik ofisler, patent ofisleri gibi kurumlarla ve oluşumlarla sürekli içiçedir. Bunun nedeni inovasyonun araştırma ve teknolojik dönüşümlerle açığa çıkmasıdır.²⁴⁶ Bu nedenle bir ülkenin eğitim ve işgücü düzeyinin ileri olması ile inovasyonu gerçekleştirmesi mümkündür.²⁴⁷ Verimliliği ve rekabeti artırmaya yönelik uygulamaya konulan etkin eğitim sistemleri ile inovasyon kalkınmaya destek olabilmektedir.²⁴⁸ En belirgin inovasyon göstergeleri özellikle gelişmiş ülkelerin uygulamaları ile belirginlik kazanmıştır. Bu göstergelerden en belirleyicileri; Ar-Ge harcamalarına ayrılan bütçe, teknoloji ihracat düzeyleri, bilgi sermayesinin işgücüne olan katkısı, sağlık ve eğitime ayrılan bütçe ve patent başvuru oranlarıdır. Bugün bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran nitelikte değerlendirilen her bir inovatif atılım, verimli araştırma kurumlarına sahip olan ve bu alana ayrılan harcamaların büyük

²⁴⁵ Bekir Sami Oğuztürk, Ahmet Özaslan, “Kalkınma ve İnovasyon İlişkisi: Türkiye, Almanya, İngiltere, Çin, Güney Kore, Japonya ve Singapur Üzerine Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:23, Sayı:1, 2018, s. 82.

²⁴⁶ Barış Soybilgen, “Türkiye’de İnovasyon: Nitelik Var Nicelik Yok”, **Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi**, Cilt:13, Sayı:158, 2013, s. 1.

²⁴⁷ A.e., s. 5.

²⁴⁸ Mehmet Arif Şahinli, Efekan Kılınç, “İnovasyon ve İnovasyon Göstergeleri: AB Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:13, Sayı:25, 2013, s. 333.

oranda olması ile sağlanmaktadır. Bu denli büyük kaynak ayırmayı başaran ülkeler arasında Almanya ve Güney Kore de bulunmaktadır.²⁴⁹ Türkiye, inovasyon uygulamalarında geride kalan ülkelerdendir. Bu nedenle Türkiye'nin öncelikle ekonomik içeriğinde yaşanan sorunları çözmesi gerekmektedir. Bu bağlamda alınacak her bir yeni stratejik kalkınma kararı teknoloji ve inovasyon süreçlerinin ülkeye kazandırılmasını hızlandıracaktır.²⁵⁰

İnovasyon ülkeler için uygulanması kolay bir süreç değildir. Gelişmiş ülkelerin dahi inovasyon için hazırlanmaları arka planda kapsamlı stratejik çalışmayı gerektirir. İnovasyonun karmaşık ancak bir o kadar önemli bir süreç olmasından ötürü birçok organizasyon kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalardan bir tanesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan Cornell Üniversitesi ile Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization) tarafından her yıl gerçekleştirilen Küresel İnovasyon Endeksi Raporudur. Bu raporda incelenen ülkelerin sıralamalarına göre 2015 yılındaki raporda 141 ülke arasında Türkiye 58., Almanya 12. Güney Kore 14. sıradadır.²⁵¹ 2016 yılındaki raporda 128 ülke arasında Türkiye 42., Almanya 10., Güney Kore 11. sıradadır.²⁵² 2017 yılındaki raporda 127 ülke arasında Türkiye 43., Almanya 9., Güney Kore 11. sıradadır.²⁵³ 2018 yılındaki raporda ise 126 ülke arasında Türkiye 43., Almanya 5., Güney Kore ise 12. sırada yer almaktadır.²⁵⁴

Rapor verilerine göre Almanya'nın özellikle son yıllarda halihazırda üstün olan dünya ortalaması seviyesini daha da üst konuma getirdiği görülmektedir. Güney Kore ise ortalama üstü başarılı bir seviyede konumunu günümüze dek korumayı başarmıştır.

²⁴⁹ A.e., s. 333.

²⁵⁰ Bedriye Tunçsiper, Emine Fırat, "Kalkınmada Ar&Ge ve İnovasyonun Önemi; Güney Kore Örneği", **International Conference on Eurasian Economies Session 3E: Teknoloji ve Rekabet**, 2016, s. 849.

²⁵¹ World Intellectual Property Organization, Global Innovation Index 2015 Effective Innovation Policies for Development, 2015, s. 30.

²⁵² World Intellectual Property Organization, Global Innovation Index 2016 Winning with Global Innovation, s. 18.

²⁵³ World Intellectual Property Organization, Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World, s. 18.

²⁵⁴ World Intellectual Property Organization, Global Innovation Index 2018 Energizing the World with Innovation, s. 24.

Türkiye'nin sıralamadaki konumu ise genel gelişmekte olan ülkeler statüsünün bir belirleyicisi sonucunu doğurmaktadır.

Türkiye'nin de Almanya ve Güney Kore gibi inovatif ülkelere sayılabilmesi, Ar-Ge alanında ayrılacak paya, bu denli araştırma yapacak kapasite insan gücünü eğitmesine bağlıdır. Toplumsal yapıda refahın ve istikrarın sağlanması önceleri bilgi ve teknoloji odaklı olarak değerlendirilirken, bu odaklara günümüzde inovasyon olgusu da dahil edilmektedir.²⁵⁵

İnovasyon göstergeleri kapsamında değerlendirilen patent başvuruları ve satın alınan patent sayıları, bir ülkenin teknoloji üretimi, bilgi sermayesi ve Ar-Ge faaliyetlerinin kalitesi hakkında bilgi vermektedir. Patent, icat edilen ürün hakkında üretme, satma, kullanma, çoğaltma gibi öz hakları tanıyan bir dokümandır. Patent, kalkınmaya etki edecek yeni bir teknik ortaya çıkardığı takdirde, özellikle gelişmekte olan ülkeler için, oldukça önem taşıyan bir belgelendirme sistemidir.²⁵⁶

2018 yılı Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization) tarafından hazırlanan 2017 yılı Fikir Hakkı Raporu (WIPO IP Facts and Figures 2018) verilerine göre yapılan toplam patent başvuruları Türkiye, Güney Kore ve Almanya verileri ile Tablo 23'te düzenlenmiştir.

Tablo 23. Türkiye, Almanya ve Güney Kore Ülkeleri Tarafından Yapılan Patent Başvuruları (2017)

Ülkeler	Başvurular			
	Patent Başvuru Sayısı	Faydalı Model Sayısı	Değerlendirmeye Alınan Ticari Marka Sayısı	Değerlendirmeye Alınan Endüstriyel Tasarım Sayısı
Türkiye	8.555	3.320	247.474	46.875
Güney Kore	204.775	6.811	230.466	67.357
Almanya	67.712	13.301	225.768	45.803

Kaynak: World Intellectual Property Organization, Intellectual Property Facts and Figures Report 2018, s. 40-41.

²⁵⁵ Filiz Ersöz, Tuğrul Bayraktar ve Taner Ersöz, "Dünyada ve Türkiye'de İnovasyon Göstergelerinin Analizi - An Analysis of Innovation on World and Turkey", **Yeni Türkiye Dergisi**, Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı – II, 2016, s. 5.

²⁵⁶ Fahriye Gözgülü: "Bilim, İnovasyon Temelli Bilgi Ekonomisinin Can Damarı: Yaşam Boyu Öğrenme", **Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)**, Cilt:2, Sayı:2, 2018, s. 103.

Bu verilerden ortaya çıkan sonuç, Almanya ve Güney Kore'nin küresel rekabet standartlarında üst seviyelerde seyrettiği gözlemlenirken, patent konusunda Türkiye ekonomisinin küresel standartların çok gerisinde olduğu görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde bu noktada küresel düzeyde rekabet imkanı görünmemektedir. Türkiye'nin yeni teknolojilerle kalkınmasını ilerletebilmesi için beşeri sermaye yatırımları üzerinde stratejik çalışmalar yapması gerekmektedir. Genç nüfusa sahip ülkede uygulanan istikrarlı beşeri sermaye yatırımları toplumun refah seviyesini eğitim düzeyi yüksek genç bireylerin işgücüne katılımını sağlamasıyla etkileyerek bilginin ve inovatif fikirlerin oluşumunu gerçekleştirecektir.²⁵⁷

İnovasyonun ekonomik büyümedeki katkısı, güçlü beşeri sermaye yatırımları sonucu eğitim seviyesi yüksek işgücü aracılığıyla gerçekleşmektedir.²⁵⁸ Bu kapsamda Almanya ve Güney Kore gibi beşeri sermaye yatırımlarında başarılı olan ülkeler, tüm inovatif süreçlerden fikri mülkiyetlerini de edinerek kalkınma istikrarlarını koruyabilmektedirler.²⁵⁹

²⁵⁷ Gözgülü, **a.g.e.**, s. 104.

²⁵⁸ Nihat Işık, Efe Can Kılınç, "İnovasyon-Güdümlü Kalkınma: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme", **Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2012, s. 36.

²⁵⁹ **A.e.**, s. 38.

SONUÇ

Beşeri sermaye kalkınmanın en temel noktası olan insana yatırımı işlemektedir. İyi eğitilmiş ve sağlıklı toplumların sosyal ve kültürel gelişme ile ekonomik gelişmeyi getireceğini söylemek mümkündür. Beşeri sermaye genel olarak ekonomik kalkınma ile özdeşleştirilmektedir. Bunun birçok olağan sebebi bulunmaktadır. Beşeri sermaye eğitime ve sağlık harcamalarına yatırımı teşvik eder. Bu iki refah faktörü, bireylerin ülke kalkınmasında etkili rol oynamalarına vesile olmaktadır. Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkelerin hızlı bir şekilde beşeri sermaye yönünde çalışmalarına yönelmeleri gerekmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde de belirtildiği gibi beşeri sermaye beraberinde toplumsal dayanışmayı, siyasal istikrarı ve demokratikleşmeyi olumlu yönde etkileyen ve hatta belirleyen bir unsurdur. Ekonomik gelişme ile refahın oluşması ve refah artışı, gelirin adil dağılımı ile toplumda bireylere fırsat eşitliğini de kazandırmaktadır.

Beşeri sermaye yatırımlarını gerçekleştirmek beraberinde sürekliliği de getirmelidir. Devamlılığın sağlanmadığı beşeri sermaye odaklı yatırımlar herhangi bir sonuç getirmeyecek olup, sadece günü kurtaran bir geçici görüntüden ibaret olacaktır. Zira ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması ancak bu yolla mümkün olacaktır. Ekonomik kalkınma ise ancak nitelikli insan gücü ile oluşacaktır. Nitelikli insan gücüne erişmek için ise iyi bir eğitim sistemi gerekmektedir. Bu vesile ile bireyler toplumsal yapıda istikrarı hissedebilir ve ülkeler bu yol ile bireylere kariyer sermayesi fırsatları sunabilirler. İnsana yapılan ve sürekliliği sağlanan her bir eğitim içerikli yatırım, o ülkenin istikrarlı ekonomik kalkınmasının temelini oluşturacaktır.

Eğitim, beşeri sermayenin oluşumundaki en önemli etkidir. Çünkü ekonomik büyümede uygulanan her bir beşeri sermaye odaklı yatırım, bireyin sunduğu kapasite ile değerlendirilir. Bireyin kapasitesini oluşturması ve geliştirmesinin tek yolu eğitim ile mümkündür. Bu nedenle eğitimi bir kişi üzerinden değerlendirmektense, topluma direkt etki yapan bir faktör olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Eğitim, bir ülkenin gelişim düzeyinin göstergesidir. Eğitim seviyesi ne kadar yükselirse beşeri sermayeden o oranda verim alınır. Ülkeler eğitim kaliteleri ve

seviyeleri ile dünya çapında kıyaslanmaktadır. Beşeri sermaye ise bu bağlamda eğitim yatırımı ile etkisini, değerini oluşturmaktadır.

İnsana yapılan yatırım eğitim yolu ile gerçekleştirilir. Bu yatırım beşeri sermaye ile mümkündür. Bunun sonucunda bireyin edindiğı tüm bilgi, kültür, değer gibi kavramlar bireyin oluşturduğu toplumu etkilemektedir. Bu nedenle bireye yapılan eğitim yatırımı ile doğru orantılı olarak, beşeri sermaye ülke gelişimini şekillendirir. Zira eğitim bireye hayatı boyunca etki edeceği davranış biçimini, kültürü, bilgiyi, beceriyi kazandırmaktadır. Bu birikimlerin hepsi ülke gelişiminde üretimi ve verimliliğı direkt etkileyen belirleyici unsurlardır.

Beşeri sermaye ekonomik kalkınmayı birçok yönden etkilemektedir. Eğitim sayesinde ihtiyaç duyulan donanımda işgücünün istihdamı sağlanır. Ayrıca ülkelerin yenilikleri takip etme ve bu yeniliklere adaptasyonun sağlanması için gerekli olan bilgi üretimine katkı sağlar. Bu süreçte özellikle farklı kültürleri bir arada bulunduran ülkeler, eğitim sayesinde ülkeleri için ortak algıyı ve gayeyi oluşturabilirler.

Beşeri sermayenin ekonomik büyümedeki diğeri bir önemli etkisi bireye yatırım yapmasıdır. Bir toplum, bireyine yaptığı ölçüde gelişim gösterebilir. Toplumu oluşturan bireylerin kendilerini o topluma ait hissetmeleri, değerli ve önemli bulmaları ve öyle olduklarının yansıtılması kalkınmayı destekler.

Beşeri sermaye odaklı ekonomik kalkınmalarda en önemli gelişme kalemlerinden biri olan teknoloji yatırımı toplumlara oldukça önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın inceleme konularından biri olan Güney Kore'yi sıçrayan örnek olarak göstermek mümkün olacaktır. Özellikle son dönemlerde beşeri sermaye yatırımları ile dikkatleri üzerine çeken Güney Kore gerçekleştirdiğı teknoloji yatırımları sonucunda oluşturduğu inovasyonlarda, bu çalışma boyunca verileri sunulan gelişmişlik raporlarında büyük bir başarı örneğı sergileyerek gelişmiş ülke bandında seyrettiğini kanıtlamıştır. Bu kapsamda Almanya'nın geçmişten günümüzde uyguladığı üstün inovasyon başarısı bu ülkenin beşeri sermaye yatırımlarından olan eğitim uygulamalarına büyük yatırım yaptığını ve bu sayede başarısını koruyan bir bantta seyrettiğini söylemek mümkündür. Bu noktada Güney

Kore ve Almanya'nın inovasyon yolunda gereken Ar-Ge çalışmalarını sahiplenmesi ve bu alandaki yatırımlarını efektif bir şekilde uygulamaları başarılarının en büyük sebeplerinden birisidir. Burada önemle belirtmek gerekir ki, Almanya gibi beşeri sermayeyi geçmişten bugüne istikrarlı bir şekilde uygulayan gelişmiş ülkelerin, beşeri sermayeyi uygulama başarı oranının gelişmekte olan ülkelere oranla daha düşük bir oranda yükseliş seyretmesi oldukça olağandır. Buradan yola çıkarak Türkiye gibi gelişme yolunda çok büyük bir potansiyele sahip olan bir ülkenin beşeri sermaye etkinliğini arttırması ve bilgi ekonomisi olma yolunda hizmet eden Ar-Ge faaliyetlerine, bilim ve teknoloji politikalarına, girişimciliği teşvik eden patent ve koruma haklarına önem göstermesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde ülke ekonomisi ve beşeri sermaye arasındaki ilişki gelişebilecektir. Üstelik bireyler için bu yönde bir gelişime teşvik edecek uygulamaların geliştirilmesi ile arzu edilen iktisadi ve toplumsal yapıya ulaşması mümkün olabilecektir.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını yönlendiren önemli unsurlardan biri de ihtiyaca göre teknoloji, ürün ve süreç geliştirmedir. Güney Kore ve Almanya bu yöndeki politikaların uygulamasını başarı ile tamamlayan ülkeler olarak Türkiye'ye de örnek olmalıdır. Son dönemlerde özellikle Güney Kore'nin başarılı kalkınma atağının teknolojik yapılanmasına ve gelişim sağlamasına etki eden faktörlerden biri de Ar-Ge politikaları hakkında aldığı stratejik kararları uygulanmakta olmasıdır. Küresel pazarlarda daha üst bir seviyeye geçebilmek ve rekabet ortamında sürekliliği sağlayabilmek için Türkiye'nin düşük teknoloji bir altyapıdan, doğru planlama ile orta ve yüksek teknoloji bir altyapıya geçişi gereklidir.

Ekonomik büyümeyi belirleyen en büyük etkenlerden olan eğitimin ne derece doğru olarak işlendiğinin analizi kilit süreçlerdendir. Bu kapsamda bu çalışma içerisinde ülkelerin eğitim sistemlerinin verimliliğini inceyelen PISA sonuçları oldukça kritik bir değer taşımaktadır. Bu analizde de Türkiye'ye oranla Almanya ve Güney Kore oldukça başarılı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin bu durumda gerek öğrenci gerek öğretmen yetiştirme programlarını tekrar gözden geçirmesi ve bu ülkelerdeki eğitim sistemlerini örnek alması gerekmektedir. Türkiye'nin eğitim sistemi hakkındaki araştırmalar daha yoğun bir şekilde devam etmelidir. Türkiye'nin

farklı lokal bazda değerlendirme merkezleri kurması gerekmektedir. Bu şekilde eğitim politikalarına yön verenler için öneriler daha sağlam, kapsamlı ve veriye dayalı olacaktır. Üstelik PISA gibi global ölçümlerlerin kontrolü ve yapılabilecekler üzerine gelişim çalışmaları resmiyet kazanacaktır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınabilmesi öncelikle beşeri sermayenin daha iyi ve kaliteli bir düzeye getirilmesine bağlıdır. Bunu başarmanın yolu eğitim sistemine yeterli kaynağı ayırmaktır. Eğitimin geniş kitlelere kaliteli bir şekilde verilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye'nin ülke ekonomisinin gerektirdiği yönde ve nitelikte eleman ihtiyaçlarını karşılayacak bir eğitim sistemi oluşturması gerekmektedir. Ülke ekonomisinin gelişme kaydedebileceği potansiyel alanlara işgücünün, özellikle de gençlerin yönlendirilmesi hem ekonomi açısından hem de istihdam sağlayıcılar açısından önemli olacaktır. Genç işsizlik oranının ortalamının üzerinde olması ayrıca üzerinde çalışılması gereken önemli bir konudur.

Türkiye'nin eğitimdeki gelişmeleri takip edebilmesi ve gelişmiş ülkelerin eğitim standartlarını sağlayabilmesi için eğitim harcamalarında daha dikkatli olması gerekmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi beraberinde ülkede refah ve üretim verimliliğinde artışı sağlayacaktır. Daha iyi ve adil ölçme ve değerlendirme uygulamaları ile bireylerin gelişimi desteklenmelidir. Bireylere yorumlama ve sorgulama yeteneklerinin edindirilmesi, eğitimin ana ilkesi olmalıdır. Böylece nitelikli insan gücü ile ekonomik gelişmenin yolu açılarak bilgili insanlarla bu gelişmenin devamlılığı sağlanacaktır.

Türkiye'de ayrıca mesleki eğitime özel çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bunun sağlanması için devletin, eğitim kurumlarının, kamu ve özel sektörün destek vermesi gerekmektedir. Bugün yapılacak bütün destekler gelecekte tüm ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada önemli olan mesleki eğitime yönelik iyileştirme çalışmalarının uzun soluklu olması ve bu kapsamda iyi bir planlama ile oluşturulmasıdır.

Türkiye'de bilim ve teknoloji alanında yapılacak çalışmalar ve yenilikler için dayanağı olan programların ve konseptlerin oluşturulması gerekmektedir. Belirli bir iş

planı ve stratejisi olmadan sadece yeniliğe ayak uydurmak üzere başlatılan projelerin sonuçsuz kalma riski yüksektir. Türkiye'nin bu bağlamda öncelikli olarak kaynak planlaması yapması gerekmektedir. Kaynak analizinin yapılması ile önce ihtiyaçların temin edilmesi, akabinde yeni girişimlerin uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Kaynak yetersizliği gelişmekte olan ülkeler için genel bir sorundur. Bu nedenle öncelik üretim unsurlarının tespit edilerek, bu unsurların nasıl kullanılacağına tasarlanması olmasıdır. Zira bilginin üretimi kilit süreçtir.

Bir ülkenin fiziksel sermayesi, mali ve doğal kaynakları ne ölçüde büyük olursa olsun nitelikli insan gücü olmadan, ülke ekonomisinin uzun vadede kalıcı bir başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle toplumların beşeri sermayeyi bir zorunluluk aracı olarak değil, bir yaşam biçimi olarak kabul etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut: “Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:52, Sayı:1, 1997, s. 51-65.
- Ak, Gökhan: “Demokrasi-Eğitim Yönetimi İlişkisi: Eğitimsiz Demokratikleşme, Durum ve Etkiler”, **Türk Dünyası Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Nisan 2016, s. 25-31,
(Çevrimiçi)http://www.tudead.com/Makaleler/1234124832_3G%C3%B6khan%20Ak_Tudead_Nisan%20201625-31.pdf, 22.11.2017.
- Akça, Haşim: “Beşeri Sermaye Harcamaları: Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:7, No:2, 2015, s. 33-57.
- Akdeniz, Sıdıka, Adem Üzümcü: “Suç ve Sosyoekonomik Değişkenler Arasındaki Bağımlılık İlişkisi: Kars Cezaevi Üzerine Bir İnceleme”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:6, 2013, s. 115-138,
(Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/284719408_SUC_VE_SOSYOEKONOMIK_DEGISKENLER_ARASINDAKI_BAGIMLILIK_ILISKISI_KARS_CEZAEVI_UZERINE_BIR_INCELEME 05.11.2017.
- Aksu, Levent: “Türkiye’de Beşeri Sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme İle İlişkisi, Sosyal ve Stratejik Analizi”, **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2016, s. 68-129.
- Aktan, Can, Mehtap Tunç: “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt:1, Sayı:20, 1998, s. 118-134.
(Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/318672963_BILGI_TOPLUMU_VE_TURKIYE, 08.06.2018.
- Aktaş Eroğlu, Ayşe: “Türkiye’de Eğitime Ayrılan Kaynaklar ve İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

- Alan, Hale: “İnsan Sermayesi ve Kariyer Başarısı Arasındaki İlişkide Sosyal Sermayenin Rolü: Kadın Yöneticiler Üzerinde Bir Araştırma”, **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Cilt:2, Sayı:8, 2017, s. 25-36.
- Alkan, Cevat: “Eğitim Teknolojisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, 1974, s. 339-344.
- Ali Altın, Yılmaz Toktaş: “Relationship Between Human Capital and Economic Growth: An Application to Developing Countries”, **Eurasian Journal of Economics and Finance**, Vol:3, Issue:3, 2017, s. 87-98.
- Altıntaş, Sedat, İzzet Görgen: “Türkiye ile Güney Kore’nin Matematik Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **E-Journal of New World Sciences Academy**, Cilt:9, Sayı:2, 2014, s. 191-216, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/profile/Sedat_Altintas/publication/314946462, 22.02.2019.
- Arı, Abdullah: “Beşeri Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi”, **International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences**, Cilt:1, Sayı:1, 2018, s. 28-34.
- Ataç, Mükerrrem Özgü: “İktisadi Kalkınma Bakımından Beşeri Sermaye Yatırımları”, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Ataman, Orhan, Abdullah Adıgüzel: “Türkiye ve Avusturalya Öğretmen Yetiştirme Sistemleri ve Akreditasyon Modellerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi”, **Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi**, Cilt:12, Sayı:2, 2019, s. 678-700.
- Atık, Hayriye: **Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme**, 1. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2006.
- Aydemir, Cahit, Seniha Baylan: “Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, Sayı:13, 2015, s. 417-435.

- Aykırı, Murat, Erkan Tokucu: “Ekonomik Büyümenin Sürdürülebilirliği Açısından Beşeri Sermayenin Önemi: Yüksek Gelirli Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:16, 2017, s. 259-293.
- Bahar, Ozan, Fehime Korkmaz Bingöl: “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:2, 2010, s. 43-61.
- Bal, Harun, Neşe Algan, Müge Manga, Ediz Kandır: “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, **Çukurova Üniversitesi, International Conference On Euroasian Economies**, 2014, s. 1-9.
- Baldan, Betül: “Küba Eğitim Sistemi ve Küba’da Öğretmen Yetiştirme”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2017, s. 1-15.
- Baş, Kemal: “Türkiye’de Zorunlu Eğitim Süresinin Arttırılmasının Sağlayacağı Kazançlar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:29, Sayı:3, s. 1-22,
(Çevrimiçi)
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/455/5132.pdf>,
22.11.2017.
- Başak, Mehmet Hulki, Hakan Şevki Ayvaci: “Teknoloji Entegrasyonunun Eğitim Alanında Uygulanmasına Yönelik Bir Karşılaştırma: Türkiye – Güney Kore Örneği”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Cilt:42, Sayı:190, 2017, s. 465-492.
- Becker, Gary S.: **Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education**, The University of Chicago Press Chicago, Chicago, 1994,
(Çevrimiçi)
<https://www.nber.org/chapters/c11226.pdf>,
13.04.2017.
- Bozdağ, Çiğdem: “Almanya ve Türkiye’de Teknoloji Entegrasyonu: eTwinning Örneği Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2017, s. 42-64.
- Bozkurt, Eda, Erol Çakmak, Dilek Özdemir: “Orta Gelir Tuzakı ve Türkiye Örneği”, **Maliye Dergisi**, Sayı:167, 2014, s. 22-39.

- Ceylan, Servet, Mehmet Durkaya: "Dış Borç ve Beşeri Sermaye İlişkisi: Eğitim ve Sağlık Yatırımları Açısından Bir Uygulama", **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s. 49-61.
- Cornoy, Martin: "Eğitim ve Ekonomi İlişkisi", Çev. Nejla Tunal, **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 1982, s. 485-504.
- Çakmak, Erol, Sevda Gümü: "Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:60, Sayı:1, s. 59-72.
- Çakmak, Özlem: "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:33-41, 2008, s. 33-41.
- Çalışkan, Şadan: "Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:13, 2007, s. 285-308.
- Çalışkan, Şadan: "Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Cilt:2, Sayı:59, 2010, s. 89-132.
- Çalışır, Mustafa, Ahmet Gülmez: "Teknoloji Politikaları Çerçevesinde Ekonomik Gelişim: Türkiye-Güney Kore Karşılaştırması", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2010, s. 23-55.
- Çankaya, Eda: "Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", Muğla Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2009.
- Çetin, Bengü: "Eğitim ve Kalkınma İlişkisi", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2014.
- Çetin, Murat, Eyyüp Ecevit: "Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, 2010, s. 166-182.

Çetintaş, Hakan, Halis Başel:

“Eğitimin İstihdam ve Verimliliğe Etkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 1999, s. 103-120, (Çevrimiçi)
<http://dergipark.gov.tr/yonveek/issue/13673/165420>, 10.10.2018.

Dalyancı, Levent, Gamze Sart:

“A Comparative Analysis of Turkey and South Korea’s Human Capital”, **İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2018, s. 93-108.

Demir, Osman, Aziz Kutlar, Adem Üzümcü:

“Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2005, s. 180-196.

Devlet Planlama Teşkilatı:

“Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005”, **2002 Yılı Programı Destek Çalışmaları: Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler**, Ankara, Haziran 2002, (Çevrimiçi)
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/769/destek02.pdf>, 10.08.2018.

Dinçer, Mehmet:

“Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2003, s. 102-112.

Doğan, Buhari, Muhlis Can:

“Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örneğinde Eşbütünleşme Analizi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 2016, s. 197-220.

Doğan, Seyhun, Bahar Şanlı:

“İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt:8, Sayı:1, 2003, s. 173-196.

Erben Keçici, Sayime:

“Almanya’da Öğretmen Eğitimi”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 2011, Cilt:34, Sayı:34, s. 117-132.

- Erdemir, Erkan: “İnsan Kaynakları Yönetiminde Dış Kaynaklardan Yararlanma: Eskişehir Örneği”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2004, s. 1-18.
- Erdoğan, Seyfettin
Durmuş Çağrı Yıldırım: “Türkiye’de Eğitim – İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2009, s. 11-22.
- Ergen, Hüseyin: “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt:10, Sayı:35, 1999, s. 21-52,
(Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/271187965_Turkiye'de_Egitimin_Ekonomik_Buyumeye_Katkisi
i, 15.03.2017.
- Ersoy, Melih: “Toplumsal Yapı ve Eğitim”, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 1976, s. 265-274, (Çevrimiçi)
http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1976/cilt02/sayi_2/265-274.pdf, 05.03.2018.
- Ersöz, Filiz,
Tuğrul Bayraktar,
Taner Ersöz: “Dünyada ve Türkiye’de İnovasyon Göstergelerinin Analizi - An Analysis of Innovation on World and Turkey”, **Yeni Türkiye Dergisi - Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı – II**, 2016, s. 1-5.
- Eser, Kadir,
Çisel Ekiz Gökmen: “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2009, s. 41-56.
- Genç, Murat Can, Mustafa
Kemal Değer, Metin Berber: “Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Analizi”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2010, s. 48-60.
- Göçen Kabaran, Güler,
İzzet Görgen: “Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2016, s. 478 - 495.
- Gökdoğan Gül, Tuğba: “Türkiye İçin İstihdamın Belirleyicileri: İBBS-2 Bölge Düzeyi, Mekansal Analiz Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:29, Sayı:1, 2014, s. 105-135.

- Gözü, Fahriye: Bilim, “İnovasyon Temelli Bilgi Ekonomisinin Can Damarı: Yaşam Boyu Öğrenme”, **Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)**, Cilt:2, Sayı:2, 2018, s. 93-108.
- Grzybowski, Maciej: “Educational Technologies in South Korea”, **General and Professional Education**, No:1, 2013, s. 3-9, (Çevrimiçi) http://genproedu.com/paper/2013-01/full_003-009.pdf 17.02.2019.
- Günkör, Cumhur, M. Çağatay Özdemir: “Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2017, s. 70-90.
- Güven, Deniz, Türker Şimşek, Ahmet Güven: “Sağlık Yönetimi Kapsamında Sağlık Harcamalarının Büyüme Üzerine Etkisi: MENA Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi”, **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:37, 2018, s. 33-55.
- Güven, Murat: "Bölümlendirilmiş İşgücü Piyasası Teorisi ve Türkiye Örneği", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, 1995, s. 33-56.
- Güzel, Serkan: “Sosyal Yapı ve Tolumsal Yapı Bileşkesinde Sosyo-Kültürel Yapı Kavramı”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı:34, 2006, s. 83-96, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100960>, 05.12.2018.
- Han Ergül, Ayten Ayşen Kaya: **Kalkınma Ekonomisi - Teori ve Politika**, 9. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2015.
- Hainmüller, Bernd: The Educational Sctructure of the German School System, Teachers Training College in Offenburg, Germany, 2003, s. 1-34, (Çevrimiçi) https://www.ltu.se/cms_fs/1.4767!/7c7da33e.pdf, 21.02.2019.
- Hlutberg, Patrik, David Santandreu Calonge, Saong-Hee Kim: “Education policy in South Korea: A Contemporary Model of Human Capital Accumulation?”, **Cogent Economics & Finance**, Vol:5, No:1389804, 2017, s. 1-16.

- Holtz-Eakin, Douglas,
Mary E. Lovely,
Mehmet Serkan Tosun: "Generational Conflict, Human Capital Accumulation, and Economic Growth", **Syracuse University Center for Policy Research Maxwell School of Citizenship and Public Affairs**, 2000, s. 1-31.
- Işık, Nihat, Efe Can Kılınç: "İnovasyon-Güdümlü Kalkınma: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme", **Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2012, s. 31-68.
- İkram, Çınar: "İnsan Kaynağını Geliştirme Bağlamında Değişim Yönetimi", **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2005, s. 81-93.
- İzgi Balcı, Berna,
Ebubekir Alyu: "Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: OECD ve AB Ülkeleri Panel Veri Analizi", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Cilt:17, Sayı:3, 2018, s. 988-996.
- Kahya, Cem,
İlyas Kaya İmamoğlu,
Atakan Durmaz: "Liderlik ve Beşeri Sermaye Faktörlerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi: Kamu ve Özel Sektör Bankalarında Örnek Bir Uygulama", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt:7, Sayı:14, 2015, s. 353-374.
- Kar, Muhsin, Hüseyin Ağır: "Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926 1994", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:11, 2006, s.51-68.
- Kara Günaydın, Fadime: "Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi", Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2017.
- Karagül, Mehmet: "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:5, 2003, s. 79-90.
- Karagül, Mehmet,
Mahmut Masca: "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:37-52, Bahar 2005, s. 37-52.

- Karaman, Elif: “Beşeri Sermaye ve İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, İnönü Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2007.
- Karataş Mehmet, Nursen Deviren: “Türkiye’nin İktisadi Gelişmesinin Beşeri Sermaye İçerikli Solow Modeli Açısından Bir Değerlendirmesi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt:20, Sayı:233, Ağustos 2005, s. 68-87. (Çevrimiçi) <http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article/view/iif.2005.233.0684>, 03.01.2017.
- Karataş, Muhammed, Eda Çankaya: “İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme”, **Mehmet Akit Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2010, s. 29-55.
- Keskin, Abdullah: “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:25, Sayı:3-4, 2011, s. 125-153.
- Kızmaz, Zahir: “Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, 2004, s. 291-319.
- Kibritçioğlu, Aykut: “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:53, Sayı:1-4, 1998, s. 207-230.
- Kim, Gwang-Jo: “Secondary Education in Africa: Strategies for Renewal”, **The World Bank Africa Region Human Development Working Paper Series-UNESCO/BREDA-World Bank Regional Workshop**, May 2002, s. 1-96, (Çevrimiçi) <http://documents.worldbank.org/curated/en/769731468756968015/pdf/multi0page.pdf>, 25.02.2019.
- Klös, Hans-Peter, Axel Plünnecke: “Human Capital Formation in Germany: An Untapped Potential”, **CESifo DICE Research Report**, Vol:1, No:3, 2003, s. 39-45. (Çevrimiçi) <http://www.cesifo-group.de/DocDL/CESifoDICEreport403.pdf>, 16.02.2019.

Koç Aytekin, Güner,
Neşe Tertemiz:

“PISA Sonuçlarının (2003-2015) Eğitim Sistemi ve Ekonomik Göstergeler Kapsamında İncelenmesi: Türkiye ve Güney Kore Örneği”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:19, Sayı:1, 2018, s. 103-117.

Kunduracı Nevzat Fırat:

“Yoksullukla Mücadele - Beşeri Sermaye İlişkisi”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
(Çevrimiçi)
<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/54291802369dc32358ee29ad/Yoksullukla%20M%C3%BCcadele%20%20Be%C5%9Feri%20Sermaye%20%C4%B0li%C5%9Fkisi%20Dr.%20Nevzat%20F%C4%B1rat%20Kundurac%C4%B1.pdf>, 22.11.2017.

Kurt, Serhan:

“Creating technology-enriched classrooms: implementational challenges in Turkish education”, **Learning, Media and Technology**, Cilt:39, Sayı:1, 2014, s. 90-106,
(Çevrimiçi)
<http://dx.doi.org/10.1080/17439884.2013.776077>, 26.02.2019.

Lauer, Charlotte Lauer,
Viktor Steiner:

Returns to Human Capital in Europe A Literature Review, ETLA The Research Institute of the Finnish Economy, Publisher: Taloustieto Oy, Helsinki 1999, Editors: Rita Asplund and pedro Telhado Pereira, Centre for European Economic Research (ZEW), Mannheim Germany.

Milli Eğitim Bakanlığı:

Ortaöğretime Geçiş Yönergesi, Sayı: 6738897, No:1, 3 Nisan 2019,
(Çevrimiçi)
https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/03134342_Yonerge2019.pdf, 15.04.2019.

Mushkin, Selma J.:

"Health as an Investment", **The Journal of Political Economy**, Vol:70, No:5, 1962, s. 129 – 157.

OECD:

The Value of People Chapter 2, **OECD Insights**, 2007, s. 28,
(Çevrimiçi)
<https://www.oecd.org/insights/37967294.pdf>, 10.02.2017.

- OECD: **Education at a Glance**, 2016.
- OECD: **Education at a Glance**, 2018.
- OECD.Stat: Gross domestic expenditure on RD by sector of performance and type of expenditure, (Çevrimiçi) <https://stats.oecd.org/>, 14.02.2019.
- Oğuztürk, Bekir Sami, Ahmet Özaslan: “Kalkınma ve İnovasyon İlişkisi: Türkiye, Almanya, İngiltere, Çin, Güney Kore, Japonya ve Singapur Üzerine Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:23, Sayı:1, 2018, s. 79-96.
- Ünal, Işıl: "Verimliliğin Önemi ve Eğitim ile İlişkisi", **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 1989, s. 435-442.
- Özdemir, Mehmet Soner: “Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme”, **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, 2011, s. 85-110, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/11558344/TOPLUMSAL_DE% C4% 9E% C4% B0% C5% 9E ME VE K% C3% 9C RESELLE% C5% 9E ME BA% C4% 9E LAMINDA E% C4% 9E% C4% B0T% C4% B0M VE E% C4% 9E% C4% B0T% C4% B0M PROGRAMLARI KAVRAMSAL_B% C4% B0R_% C3% 87% C3% 96Z% C3% 9C MLEME 14.06.2018.
- Özdemir, Tuncay: “Çağdaş ve Demokratik Eğitimde Teftiş”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bolu, 2001, (Çevrimiçi) <http://www.dergipark.gov.tr/asbed/article/174929>, 23.11.2017.
- Özgür, Emel: “Türkiye’de Kalkınmaya Yönelik Eğitim Politikaları ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüşü”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005.
- Öztürk, Nazım: “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2005, s. 27-44.

- Özyakışır, Deniz: “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s. 46-71.
- Pakson, H. Mustafa, B. Dilek Özbezek: “Örgütsel Değişimde Beşeri Sermayenin Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:6, Sayı:12, 2013, s. 293-331.
- Parnes, Herbert S.: “Developing Human Capital, The National Center for Research in Vocational Education”, The Ohio State University The National Center for Research in Vocational Education, Ohio, Seri:306, 1986, s. 1-47, (Çevrimiçi) <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED268375.pdf>, 13.07.2017.
- Permani, Risti: “Education as a Determinant of Economic Growth in East Asia: Historical Trends and Empirical Evidences (1965-2000)”, 2008, s. 1-38, (Çevrimiçi) <http://apebhconference.files.wordpress.com/2009/09/permani-20081.pdf>, 10.08.2018.
- Psacharopoulos George, Harry Anthony Patrinos: “Returns to Investment in Education: A Further Update”, **Education Economics**, Vol:12, No:2, August 2004, s. 111-134, (Çevrimiçi) http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/468980-1170954447788/3430000-1273248341332/20100426_16.pdf, 15.12.2018.
- Seçer, Barış: “Kariyer Sermayesi ve İstihdam Edilebilirliğinin İş Güvencesizliği Üzerindeki Etkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2008, s. 141-158.
- Selim, Sibel, Yunus Purtaş, Doğan Uysal: “G-20 Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2014, s. 93-102.
- Sever, Demet, Betül Baldan, Burcu Tuğlu, Kevser Kabaoğlu, Yaprak Alagöz Hamza: “Küreselleşme Sürecinde Eğitim Alanında Atılan Adımlar: Türkiye ve Eğitimde Başarılı Ülke Örnekleri”, **İlköğretim Online**, Cilt:17, Sayı:3, 2018, s. 1583-1603, (Çevrimiçi) <http://ilkogretim-online.org.trdoi>, 26.02.2019.

- Sezgin, Yunus: “Türkiye’de Ekonomik Kalkınma ve Beşeri Sermaye”, Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015.
- Sezgin, Yunus,
E. Yasemin Bozdağlıoğlu: “Türkiye’de Beşeri Sermayenin Durumu (2005-2015)” **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:1 Sayı:1 Haziran 2017, s. 48-67.
- Songur, Mehmet: “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Fiziksel Sermaye Arasındaki İkame Olanakları: Translog Üretim Fonksiyonu Yaklaşım”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2017, s. 201-224.
- Soybilen, Barış: “Türkiye’de İnovasyon: Nitelik Var Nicelik Yok”, **Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi**, Cilt:13, Sayı:158, 2013, s. 1-8.
- Stroombergen Adolf,
Dennis Rose, Ganesh Nana: “Review of the Statistical Measurement of Human Capital”, **Infometrics Consulting Business and Economic Research Ltd.**, November 2002, s. 1-56.
- Sunwoo, Shin,
Koh Myung-sook: “Korean Education in Cultural Context”, **The University of South Carolina Essays in Education**, s. 1-10, (Çevrimiçi)
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.515.4846&rep=rep1&type=pdf>, 22.02.2019.
- Şahinli, Mehmet Arif,
Efecan Kılınç: “İnovasyon ve İnovasyon Göstergeleri: AB Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:13, Sayı:25, 2013, s. 329-355.
- Şerbetçi, Derya: “21. Yy İşletmelerinin Gerçek Zenginlik Kaynağı: İnsan Sermayesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:8, 2003, s. 1-18.
- Taban, Sami, Muhsin Kar: “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2006, s. 159-182.

- Mine Tan: “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:1, Ankara, 1993, s. 67-88,
(Çevrimiçi)
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/498/5924.pdf>, 25.09.2017.
- Taş, Umut,
Fusun Yenilmez: “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2007, s. 155-186.
- Tekir, Sabri: "Bir Kamusal Hizmet Olarak Eğitim-Beşeri Sermaye Yatırımlarının Önemi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 1987, s. 313-332.
- Telatar, Osman Murat,
Harun Terzi: “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, 2010, s. 197-214.
- The Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder in the Federal Republic of Germany: “The Education System in the Federal Republic of Germany 2015/2016”, Ed. Thomas Eckhardt, **Secretariat of the Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder in the Federal Republic of Germany**, Bonn, 2017,
(Çevrimiçi)
https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Eurydice/Bildungswesen-engl-pdfs/dossier_en_ebook.pdf, 26.02.2019.
- Tiryakioğlu, Murad: “Gelişmekte Olan Ülkelerin Çıkması: Beşeri Sermaye Yoksulluğu”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2008, s. 319-337.
(Çevrimiçi)
https://www.academia.edu/5808924/Geli%C5%9Fmekte_Olan_%C3%9Clkelerin_%C3%87%C4%B1kma_z%C4%B1_Be%C5%9Feri_Sermaye_Yoksullu%C4%9Fu, 25.08.2018.
- Tunalı, H. Nehrın,
Ayşegül Yılmaz: “Büyüme, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkelerinin Ekonometrik Bir İncelemesi”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:14, Sayı:4, Aralık 2016, s. 295-318.

- Tunçsiper, Bedriye,
Emine Fırat: “Kalkınmada Ar&Ge ve İnovasyonun Önemi; Güney Kore Örneği”, **International Conference on Eurasian Economies Session 3E: Teknoloji ve Rekabet**, 2016, s. 847-855.
- Türker, M. Tuba: “İktisadi Büyümede Beşeri Sermaye ve Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayenin Gelişimi”, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000.
- Türkmen, Fatih: “Eğitimin Ekonomik Ve Sosyal Faydaları Ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması”, DPT Uzmanlık Tezi, No:2655, Ankara, 2002.
- Uçan Okyay,
Hilal Yeşilyurt: “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, 2016, s. 179-185.
- UNDP: “Human Development Indices and Indicators”, **Statistical Update**, 2018.
- Wiesbrod, Burton A.: “Education and Investment in Human Capital”, **Journal of Political Economy**, Vol:70, No:5, Part:2, October 1962, s. 106-?, (Çevrimiçi), <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/258728>, 10.11.2017.
- World Economic Forum: “Preparing People for The Future of Work”, **The Global Human Capital Report**, 2017.
- World Intellectual Property Organization: “Effective Innovation Policies for Development”, **Global Innovation Index**, 2015.
- World Intellectual Property Organization: “Winning with Global Innovation”, **Global Innovation Index**, 2016.
- World Intellectual Property Organization: “Innovation Feeding the World”, **Global Innovation Index**, 2017.
- World Intellectual Property Organization: “Energizing the World with Innovation”, **Global Innovation Index**, 2018.

- Yalçinkaya, Ömer,
Vedat Kaya: “Eğitimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: PISA Katılımcıları Üzerine Bir Uygulama (1990-2014)”, **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:33, 2017, s. 11-35.
- Yavuz Özlem,
Ramazan Şükrü Parmaksız: “The Comparison Between The Systems of Education of Turkey and Poland”, **Karaelmes Journal of Education Scienses**, Cilt:4, Sayı:1, 2016, s. 59-70.
- Yazıcı, Mehmet: “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, s. 209-223.
- Yenen, Emin Tamer,
Şefik Kartal, Ayhan Bulut: “Türkiye ve Şangay Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması”, **1.Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Cilt:9 Sayı:22, 2018, s. 1-24.
- Yetik, Hüsnîye: “Beşeri Sermaye ve Eğitim”, **İstanbul Arel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2018, s. 37-52.
- Yıldız, Didem,
F. Tunç Bozbura: “Lider-Üye Etkileşiminin Kariyer Sermayesine Etkisi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt:46, Özel Sayı, 2017, s. 49-58.
- Yıldız, Zeki: “Eğitim Düzeyi İle Suç Türü Arasındaki İlişkinin Araştırılması”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, Sayı:38, Bahar 2004, ss. 278-291, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/108407> 03.11.2018.
- Yumuşak, İbrahim Güran: “Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi”, **II. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, İzmit, 2003, s. 1-11. (Çevrimiçi) <https://econwpa.ub.uni-muenchen.de/econ-wp/mac/papers/0404/0404025.pdf>, 25.04.2018.
- Yumuşak, İbrahim Güran,
Durmuş Çağrı Yıldırım: “Sağlık Harcamaları İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2009, s. 57-70.

Yumuşak, İbrahim Güran: “Beşeri Sermaye Teorisi ve Beşeri Sermayenin İktisadi Önemi ve Türkiye’nin Beşeri Sermaye Potansiyeli”, s. 4-48,
(Çevrimiçi)
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905817.pdf>, 07.06.2017.

Yumuşak, İbrahim Güran,
Mahmut Bilen, Hamza Ateş: “The Impacts of Gender Inequality in Education on Economic Growth in Turkey”, **Procedia Social and Behavioral Sciences 13th International Educational Technology Conference**, No:103, Malaysia, 2013, s. 1093-1103,
(Çevrimiçi)
<https://www.researchgate.net/publication/273851931>
The Impacts of Gender Inequality in Education on Economic Growth in Turkey, 14.10.2017.